

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування орфографічної компетентності
здобувачів початкової освіти у процесі навчання
української мови

Виконала:
Новікова Ганна Романівна
013 Початкова освіта

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Вашуленко Микола Самійлович

Допущено до захисту:
«___» _____ 20__ року

Завідувач кафедри

Дата захисту: «___» _____ 20__ року

Національна оцінка _____
Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Підписи членів комісії:

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	8
1.1. Сутність, зміст поняття «орфографічна компетентність» у науково-педагогічній літературі	8
1.2. Психолого-педагогічні основи формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти.....	14
1.3. Стан проблеми формування правописних умінь молодших школярів у теорії і практиці початкової мовної освіти	21
Висновки до першого розділу	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБОМ ВПРАВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	37
2.1. Вивчення рівнів сформованості орфографічних умінь у здобувачів початкової освіти	37
2.2. Формування орфографічної компетентності засобом інтерактивних вправ, дидактичних ігор на уроках української мови в 3 класі	48
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження	70
Висновки до другого розділу	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна організація освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти набуває нового змісту. Державний стандарт початкової освіти, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2018 року № 87, нові навчальні програми з української мови, підручники та навчально-методичні посібники спрямовані на формування у здобувачів освіти ключових та предметних компетентностей. Спільними для всіх ключових компетентностей є вміння висловлювати власну думку усно та письмово, а також здатність логічно обґрунтовувати власну позицію. Тому одним із пріоритетних завдань Концепції «Нова українська школа» (НУШ) є формування конкурентоспроможної, всебічно розвинутої особистості, відповідального громадянина своєї країни. Під час цього процесу важливого значення набуває розвиток культури усного та писемного спілкування дітей, що ґрунтується на формуванні орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти [27].

У початковій школі письмо – це комплексний вид освітнього процесу. Оскільки оволодіння українською мовою в закладі освіти забезпечує успішне опанування змісту інших навчальних дисциплін, то особливо важливим виявляється аспект формування правописної грамотності. Писемне мовлення передбачає засвоєння учнями орфографічних правил, граматичних та пунктуаційних норм. Методика вивчення української мови ґрунтується на систематичному та інтеграційному формуванні орфографічної грамотності в початковій школі. Досконале володіння правописними нормами сучасної української мови характеризує освіченість особистості, її рівень загальноосвітньої підготовки та розвитку [43].

З огляду на вікову специфіку молодших школярів формування орфографічних умінь є вкрай необхідним. Означена якість, сформована в певному віці, залишається на все життя, а тому підходити до цього питання потрібно ґрунтовно та з усією відповідальністю. Стабільні орфографічні навички у дітей молодшого шкільного віку позитивно впливають на загальний мовно-мовленнєвий розвиток. Уміння писати є результатом логічно впорядкованого

внутрішнього мовлення, яке є основою для постійного вдосконалення нормативного усного мовлення. Оскільки український правопис особливо чутливий до різноманітних позитивних і негативних відхилень, спричинених недотриманням граматики усного мовлення, порушення мовного режиму в школі може спричинити низку помилок у письмових роботах учнів.

Типові освітні програми з української мови мають змістові лінії «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо мовні явища» («Досліджуємо мовлення»), що передбачають залучення здобувачів освіти до писемної практики шляхом упровадження різних видів мовленнєво-творчої діяльності, дослідження мовних одиниць і явищ, з метою опанування початковими нормами та правилами сучасного українського правопису, що унеможливають порушення писемної мовленнєвої діяльності [62; 63].

Формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі навчання української мови було предметом наукового інтересу вітчизняних та зарубіжних науковців, учителів-практиків, методистів, мовознавців, психологів, лінгводидактів як минулого, так і сучасності. Проблему мовленнєвої діяльності, психологічні та методичні аспекти навчання грамотного письма досліджували Г. Костюк, І. Синиця (психологічні аспекти проблеми), М. Бардаш, М. Вашуленко, С. Дорошенко, Г. Козачук, С. Омельчук, І. Хом'як, Н. Шкуратяна, С. Яворська (педагогічні й методичні питання досліджуваної проблеми), В. Куц, О. Прищепа, О. Смовська (проблема становлення орфографічної пильності), О. Біляєв, В. Вітюк (система роботи над орфографічними помилками). Важливими вважаємо викладені теоретичні положення у наукових статях, дисертаціях К. Пономарьової, Н. Грони, Т. Суржук, О. Хоми. Теоретичні основи навчання української мови в початкових класах на компетентнісних засадах обґрунтовано в працях Н. Бібік, О. Савченко та ін.

Таким чином, зазначене питання в науковій та методичній літературі розкривається на належному рівні, проте варто врахувати сучасні вимоги до уроку української мови та до моделі майбутнього випускника закладу загальної середньої освіти. Сучасна ситуація реформування освіти призводить до

загострення суперечностей між наявним та необхідним рівнем орфографічної компетентності школярів, традиційним підходом до формування орфографічної компетентності та зростаючими викликами організації освітнього процесу з української мови, необхідністю ефективної практичної організації освітнього процесу з проблеми формування орфографічних навичок на уроках української мови в початкових класах та недостатньою розробленістю сучасного методичного інструментарію (вправ, завдань, мовних ігор тощо).

Пошук можливих шляхів вирішення означених суперечностей, актуальність, недостатня розробленість практичних методик щодо формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі навчання української мови»**.

Мета магістерського дослідження полягає у теоретичному та експериментальному обґрунтуванні організаційних і методичних основ формування орфографічної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови шляхом упровадження інтерактивних завдань, вправ, мовних ігор.

Завдання дослідження:

- визначити сутність, зміст поняття «орфографічна компетентність» у процесі аналізу науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми;
- розкрити психолого-педагогічні основи методики навчання орфографії у початковій мовній освіті;
- висвітлити види орфографічних вправ та описати їх роль у формуванні правописних умінь здобувачів початкової освіти;
- проаналізувати шкільні підручники з української мови в аспекті формування орфографічної компетентності молодших школярів;
- створити методичний кейс інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор для формування орфографічної компетентності учнів початкової школи й експериментально перевірити їх ефективність у процесі навчання української мови.

Об'єкт дослідження – орфографічна компетентність здобувачів початкової освіти.

Предмет дослідження – методика формування орфографічної компетентності учнів 3 класу у процесі навчання української мови засобом інтерактивних вправ.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: вивчення та аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з метою визначення стану і теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми;

– *емпіричні*: анкетування, обсерваційні методи (спостереження, систематизація й узагальнення даних);

– *статистичні*: методи математичної статистики (статистична обробка результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація з метою обґрунтування достовірності й репрезентативності даних педагогічного експерименту).

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження: уточнено сутність понять «орфографія», «орфограма», «орфографічна помилка», «орфографічна компетентність»; проаналізовано науково-методичну літературу з проблеми дослідження; визначено практичні поради щодо осучаснення уроку української мови; експериментально обґрунтовано доцільність використання інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор на уроках української мови з метою формування орфографічної компетентності учнів початкової школи.

Практичне значення дослідження. Систематизовано інтерактивні вправи, завдання, мовні ігри, які можуть використовувати вчителі початкових класів на уроках української мови і здобувачі закладів вищої педагогічної освіти під час педагогічної практики; впровадження у практику запропонованих завдань і вправ збагатить методику проведення роботи над формуванням орфографічної компетентності молодших школярів.

Апробація. Основні положення магістерського дослідження апробовано у формі доповідей і виступів на конференціях і семінарах: XII Міжнародна інтернет-конференція молодих учених та студентів «Глухівські наукові читання

– 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (7–8 грудня 2022 року); V Усеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (16–19 лютого 2023 р., м. Глухів); Всеукраїнська науково-практична конференція «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу» (27 квітня 2023 р, м. Глухів); III Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку початкової освіти» (18 травня 2023 р., м. Рівне); Всеукраїнський науково-методичний семінар «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (16 листопада 2023 року, м. Глухів).

Опубліковано тези: Новікова Г. Р. Формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі навчання української мови. *Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика*: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-методичного семінару (16 листопада 2023 року, м. Глухів) / за заг. ред. Ольги Вишник. Глухів, 2023.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 119 сторінок. У тексті вміщено 3 таблиці, 33 рисунки. Додатки викладено на 22 сторінках. У списку 72 використаних джерела, що охоплюють 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Сутність, зміст поняття «орфографічна компетентність» у науково-педагогічній літературі

Перебудова системи освіти України зумовлена викликами сьогодення та всезростаючими вимогами до випускника закладу загальної середньої освіти. Відповідно до Концепції «Нова українська школа» сучасний випускник це особистість, яка всебічно розвинена, здатна до критичного мислення, патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, інноватор, який здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя [47].

Реалізація вище зазначеної моделі випускника відбувається через формування ключових та предметних компетентностей. Показником освіченості людини є її мовленнєва грамотність, вільне володіння усним та писемним мовленням. Оволодіння українською мовою в початковій школі забезпечує успішне опанування змісту інших навчальних дисциплін, та особливо важливим виявляється аспект формування орфографічної компетентності [38].

Порушення правил сучасної української орфографії є показником низького рівня освіченості людини, оскільки створюють труднощі в процесі писемного спілкування, а також негативно впливають на культуру писемного мовлення. Одним з основних завдань навчальної дисципліни «Українська мова» в початковій школі є формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови; залучення молодших школярів до практичного застосування умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях [62; 63].

Для реалізації завдань, зазначених у типовій освітній програмі для закладів загальної середньої освіти, виокремлюють змістові лінії «Взаємодіємо письмово» та «Досліджуємо мовні явища» [62; 63]. Саме вони передбачають формування елементарних умінь правильно писати слова, речення, грамотно писати власний текст, виявляти й виправляти недоліки письма (орфографічні, пунктуаційні). Тому формування орфографічної компетентності позитивно впливає на розвиток та формування україномовної особистості.

Для того, щоб вільно оперувати в дослідженні ключовими поняттями дотичними до предмету аналізу, вважаємо за доцільне виокремити їх та проаналізувати. Серед основних понять, які досліджують у вибраній науковій площині такі: орфографія, орфографічна грамотність, орфограма, орфографічна норма, правило, орфографічна компетентність тощо.

Орфографія – розділ мовознавства, який вивчає загальноприйнятту систему правил передачі певної мови на письмі; правопис [15].

Орфографічна грамотність – це вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і проведення системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок. Орфографічні уміння формуються у процесі одержання знань, а механізм формування орфографічної навички є утворенням у свідомості учня ланцюжка тимчасових зв'язків [47]. Поняття «орфограма» конкретизується під час вивчення орфографічних правил.

Орфограма це основна одиниця орфографії. **Орфограма** – це орфографічно правильне написання слів. У сучасній науково-методичній літературі і шкільній практиці орфограмою називають написання, яке вимагає перевірки, застосування певного правила правопису або звернення до словника [43, с. 276–277]. Це та буква, частина слова чи тексту, де можливе допущення помилки. Уміння знаходити орфограми і перевіряти їх – основа орфографічної навички. Відповідно, орфографічна помилка – це неправильний правопис слів.

Під час формування орфографічної грамотності важливим є вміння виявляти орфограми (орфографічна пильність). Для успішного формування орфографічної пильності необхідно вже в початкових класах виділяти загальні

ознаки орфограм [34, с. 111]. На чіткому усвідомленні орфограм і правил, а також операцій із засвоєння цих правил базуються орфографічні уміння.

Орфографічні уміння: аналіз одиниці мови й виділення орфограми; визначення способу перевірки орфограми; знаходження і виправлення орфографічних помилок; групування слів за видами орфограм; складання орфографічних таблиць та їх заповнення [48].

Головним у навчанні правопису є орфографічне правило, його застосування, тобто розв'язання орфографічного завдання. Однак рішення орфографічної ситуації можливе за умови, якщо учень бачить об'єкт застосування правила – орфограму. Отже, вміння виявляти орфограми, виступає базовим орфографічним умінням. Невміння виділяти орфограми під час письма – одне з основних чинників, що затримують розвиток орфографічного досвіду здобувачів освіти.

Орфографічні вміння розвиваються поступово, у процесі виконання різноманітних вправ, що забезпечують зорове, слухове, артикуляційне, моторне сприйняття та запам'ятовування орфографічного матеріалу. Проте слід зазначити, що розвиток орфографічних умінь можливе лише за успішного розвитку найважливіших психічних процесів. Орфографічні вміння виробляється поступово, у процесі розв'язання різних орфографічних завдань. Для їх вирішення виділяється кілька етапів:

- вміння бачити орфограму у слові;
- визначення виду орфограм: перевіряється чи ні правилом, якщо так, то до якої граматично-орфографічної теми належить, згадати правило;
- визначення способу вирішення мовної задачі в залежності від типу (виду) орфограми;
- визначення алгоритму виконання завдання;
- вирішення завдання, тобто виконання послідовних дій щодо алгоритму;
- написання слів відповідно до рішення завдання та здійснення більш узагальненому вигляді всіх етапів.

Сукупність автоматизованих компонентів орфографічних умінь учнів – це орфографічна навичка. Орфографічна навичка – це складна навичка. Вона

формується в процесі тривалих вправ і ґрунтується на більш простих навичках та вміннях, таких як:

- графічні навички письма;
- фонетичне вміння аналізу слова;
- вміння встановлювати морфемний склад слова та виділення зі слова орфограму, що вимагає перевірки;
- вміння підвести орфограму під відповідне їй правило [40; 43; 50].

Ефективне формування орфографічних навичок відбувається за умови розвитку усного мовлення, уваги, активності у засвоєнні знань, самостійності, систематичності виконання вправ, повторення вивченого матеріалу, контролю і перевірки рівня сформованості орфографічної навички, роботи над помилками.

Для навчання орфографії надзвичайно важливе значення має розвинута орфографічна пильність. Так називають здатність людини швидко розпізнавати орфограми і визначати їх типи. Тому, починаючи з перших уроків письма, важливо пам'ятати про формування в учнів орфографічної пильності, навичок самоконтролю.

Під мовною компетенцією сучасні лінгводидакти розуміють засвоєння певних знань, умінь та навичок, які формуються в процесі навчання, а також готовність розв'язувати завдання практичного характеру, які актуальні в певний момент та оцінювати результати своєї діяльності, рефлексування. О. Савченко розглядає компетентність як інтегровану здатність особистості, набуту в процесі навчання, що охоплює знання, вміння, навички, досвід, цінності, які можуть цілісно реалізуватися на практиці [56].

Під **орфографічною компетентністю** розуміють вміння користуватися правилами, а відтак безпомилково писати всі слова з орфограмами, які не перевіряються [1; 50]. Орфографічна компетенція полягає в оволодінні системою правил, що визначають правопис слів згідно з усталеними нормами, та вмінні їх застосовувати. Вона є необхідною умовою грамотного письма.

Грамотність як основа орфографічної компетентності була в центрі уваги не лише вчителів-практиків, методистів, а й науковців. Довгий період часу практика вивчення української мови у закладах загальної середньої освіти була

зорієнтована на засвоєння здобувачами освіти правил орфографії та пунктуації, що не забезпечувало, повною мірою, формування практичної складової мовної компетентності. Педагоги-практики під час навчання учнів початкових класів української мови спостерігають у здобувачів освіти таке явище як чуттєве, інтуїтивне письмо. Тому, навчання орфографії має починатися з оволодіння молодшими школярами повністю усвідомленими діями, які можливі лише за умови систематичної роботи над виробленням навички писати без помило під час засвоєння фонетичного, граматичного та словотвірного теоретичного матеріалу, а також у процесі виконання різних видів вправ [50].

Відомо, що орфографія української мови ґрунтується на таких принципах навчання орфографії: фонетичному, морфологічному, історико-традиційному та ідеографічному [43, с. 280].

Фонетичний принцип полягає в тому, що слова як вимовляються так і пишуться. В українській і в багатьох інших мовах є багато слів, які пишуться так, як вимовляються. Прикладом може бути правопис префіксів з – с (бездарний – неспокійний) або чергування в корені *i* з *u* після префіксів, що закінчуються на приголосний (грати - розіграти) тощо. Вище зазначений принцип дозволяє об'єднати багато розрізнених правил: перевірки ненаголошених голосних, дзвінких і глухих приголосних, невимовних приголосних; сприяє розумінню системності у правописі; долучає вчителя та учнів до нового лінгвістичного вчення – фонології.

Для морфологічного принципу характерним є однакове написання однієї й тієї самої морфемі незалежно від її вимови в тій чи іншій позиції. За цим принципом пишуться слова просьба, солдатський, пісня, умивається та інші [43, с. 280]. Морфологічний принцип вимагає, щоб перевірка орфограми була орієнтована на морфемний склад слова, він передбачає однакове написання морфем: кореня, префікса, суфікса, закінчення незалежно від позиційних чергувань (фонетичних змін) в слові, що вимовляється при утворенні споріднених слів або форм.

Історико-традиційний принцип базується на тому, що слова зберігають своє написання в такому вигляді, як було прийнято, тобто як склалася традиція

написання того чи іншого слова. Таке написання не можна обґрунтувати правилами, адже воно не відповідає ні вимові, ні морфемній структурі слова: черешня, метелик, тролейбус, пасажир тощо. Слова, правопис яких не можна перевірити правилом, засвоюються з урахуванням запам'ятовування буквеного складу, цілого «образу» слова, порівняння і протиставлення, тобто візуально, шляхом промовляння, з опорою на кінестезію, на слухо-мовленнєву пам'ять, через вживання в мові письмово і усно, складання «кущів» споріднених слів, словників тощо [43, с. 280].

Ідеографічний (диференційний, або смисловий) принцип орфографії визначає написання подібних слів, що мають смислові відмінності. Смисловим принципом визначається також різне написання прийменника з іменником і омонімічних прислівників, уживання малої букви в загальних назвах і великої у власних. Отже, зазначений принцип орфографії диференціює написання слів [43, с. 281].

Основу навчання української орфографії у закладі загальної середньої освіти становлять такі методичні засади, як: опора на звуко-буквений склад слова; зв'язок навчання орфографії із граматиною; зв'язок навчання орфографії зі словниковою роботою та розвитком мови; опора на синтаксичні відношення.

Принцип опори на звуко-буквений склад слова під час навчання української орфографії впливає з природи українського письма, що є на кшталт звуко-буквеним. Опанування правилами орфографії, що відбиває звуко-буквений тип сучасного українського письма, передбачає насамперед засвоєння звукових значень українських букв. А це, у свою чергу, вимагає вміння правильно чути і розрізняти на слух голосні та приголосні фонем в сильній позиції, а потім вміння співвідносити систему фонем із системою графем (літер) [52].

Принцип зв'язку орфографії з граматиною впливає із морфологічної природи орфограм – одноманітного написання морфем. Відповідно до того, що фонем функціонують у складі морфем, спостерігати за їх вживанням зручніше саме у складі морфем, де на письмі буква виступає об'єднуючим елементом різних варіантів фонем в ту саму одиницю. Практично вивчення граматики та орфографії зливається до купи. Тому використовувати щодо граматики

морфемний і словотвірний аналіз частин мови, аналіз синтаксичних методів зв'язку слів у реченні сприяють одночасно засвоєнню правопису.

Зв'язок орфографічної роботи зі словниковою на уроках української мови в початковій школі можна простежити під час розкриття семантики слова, добору синонімів, антонімів до нього; введення в активний словниковий запас учнів лексем, які найчастіше застосовуються в мовленні.

Такими є основні методичні засади, що становлять основу навчання української орфографії в школі та визначають зміст роботи з формування автоматизованих орфографічних навичок у молодших школярів.

1.2. Психолого-педагогічні основи формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти

Початкова школа – важливий етап у житті школярів, оскільки саме в цей період відбувається перебудова свідомості дитини, її емоційної сфери, соціальна, психологічна і фізіологічна адаптація. Тому, в процесі формування орфографічної компетентності, варто враховувати особливості психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

У молодшому шкільному віці продовжують розвиватися основні пізнавальні властивості і процеси (сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення і мовлення). На кінець 4 класу вони перетворюються на вищі психічні функції, яким властива довільність і опосередкованість. Цьому сприяють основні види діяльності дитини цього віку у школі і вдома: навчання, спілкування, гра, художня діяльність, праця тощо.

Сприймання школярів молодшого віку стає більш довільним, цілеспрямованим, категорійним процесом. Провідною залишається мимовільна увага. Встановлено, що увага школярів буває достатньо зосередженою і стійкою тоді, коли учні повністю зайняті роботою, коли ця робота потребує від них максимум розумової і рухової активності.

У молодшому шкільному віці інтенсивно розвивається довільна пам'ять, хоча мимовільна теж активно використовується. Під впливом навчання формується логічна пам'ять, яка відіграє основну роль у набутті знань. У дітей

цього віку також розвинута наочно-образна пам'ять та переважає наочно-образне мислення. Протягом цього віку формуються такі мисленеві операції, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення. Активно удосконалюються навички усного мовлення: розширюється словниковий запас внаслідок постійного спілкування з дорослими й однолітками, вони оволодівають все складнішими граматичними структурами [22]. У молодшому шкільному віці розвиток мовлення впливає на формування орфографічної компетентності. У процесі письма ми обов'язково відштовхуємося від мовленого слова, зіставляємо літературну, орфоепічну вимову з написанням, помічаємо збіг або розбіжність графічного і звукового варіантів слова, отже, розпізнаємо орфограму.

Орфографічні навички людини формуються протягом всього її життя. Це зумовлено динамічними процесами розвитку особистості. Відомо, що сформувати будь-які вміння й навички можна лише в результаті наполегливої й цілеспрямованої роботи, у межах певної методичної системи, за допомогою оптимального поєднання спеціальних методів і прийомів. Незважаючи на те, що методика орфографії має багату історію розвитку, що підтверджено численними науковими напрацюваннями, публікаціями, проте питання поліпшення грамотності, навчання орфографії в сучасних умовах освіти зазнає певних труднощів. Тому, щоб вирішити питання формування орфографічної пильності молодшого школяра, варто зрозуміти психофізіологічну природу формування орфографічної навички [24].

Психолінгвістичні основи методики правопису, пов'язані з особливостями функціонування зорового, слухового та кінестетичних аналізаторів, розроблялися вченими різних наукових напрямів. Сучасні дослідники проблеми формування орфографічної грамотності підкреслюють важливість посиленої роботи всіх аналізаторів у процесі навчання [39].

Сучасною психологічною наукою доведено, що у формуванні орфографічної компетентності беруть участь усі види пам'яті у взаємозв'язку. Залежно від ряду об'єктивних умов, а саме: від характеру орфографічного матеріалу, що вивчається, від способу його подачі та закріплення, від урахування

психологічних особливостей засвоєння дітьми знань – певний вид або кілька видів пам'яті можуть стати основою запам'ятовування орфограм. При цьому важливо забезпечити закріплення навичок правопису щодо всіх розділів шкільного початкового курсу, дотримуючись принципу безперервності в удосконаленні навичок грамотного письма.

Під час формування орфографічної навички слухова пам'ять полягає у запам'ятовуванні на слух фонем у морфемах. Для розвитку цього виду пам'яті під час уроків української мови використовуються різні види диктантів.

Зорова пам'ять полягає у запам'ятовуванні «сумнівних» графем у процесі письма на слух та при списуванні. Тобто, цей вид пам'яті фіксує графічний образ слова. Для розвитку зорового виду пам'яті вчитель складає списки слів із орфограмами, об'єднаними графічною спільністю, розпізнавальними ознаками, умовами вибору корисних написань [39]. Зорова пам'ять виявляє себе в різних видах списування та зорових диктантів. У цьому питанні велику допомогу відіграє прийом «Стіна слів».

Кінестезична пам'ять спирається на поскладове орфографічне промовляння слів, внаслідок якого у м'язових рухах органів мови закріплюється фонемний склад слів, що досліджуються. Слово з орфограмою орфографічно чітко промовляється за складами вчителем, а учні хором повторюють це за ним кілька разів.

Моторна пам'ять переважно використовується при навчанні правопису слів з неперевіреними або орфограмами, що важко перевіряються. Такий вид пам'яті дозволяє зафіксувати буквенний склад слова в рухах м'язів кисті руки. Учитель, добираючи орфографічні вправи, має чітко усвідомлювати, який вид дитячої пам'яті працюватиме під час їх виконання.

Психологічна література визначає орфографічні вміння як орфографічні дії, засновані на чіткому усвідомленні орфограм і правил, а також операцій із застосування цих правил. Сформовані орфографічні вміння, доведені до автоматизму, переходять у навички. Отже, орфографічна навичка є автоматизованою дією, пов'язаною із застосуванням засвоєних правописних правил.

У психологічній і методичній літературі описано два шляхи оволодіння правописною навичкою. Перший — як процес повільного накопичення зорових образів слів унаслідок довготривалого механічного списування. Другий шлях формування орфографічної грамотності, пов'язаний з роботою мислення, виконанням різних видів лінгвістичного аналізу, усвідомленням правил правопису. Навчання орфографії має починатися з оволодіння повністю усвідомленими діями. Такі дії можливі лише за умови засвоєння орфографічних правил, у яких узагальнено фонетичні, лексичні та інші особливості слів як мовних одиниць.

Під час навчання української мови формується вміння знаходити і виправляти орфографічну помилку. Ці основні вміння та навички складаються з ще більш найпростіших операцій, які залежать від конкретної орфограми. У дослідженнях психологів розкривається механізм формування орфографічної навички залежно від характеру орфограми. Варто зазначити, що школяр розв'язує орфографічну ситуацію не припиняючи письма. Вирішення кожної орфографічної проблеми займає не багато часу.

Для навчання орфографії надзвичайно важливе значення має розвинута орфографічна пильність. Орфографічна пильність передбачає швидке розпізнавання орфограми і визначення її типу, готовність знаходити власні або чужі помилки, допущені під час письма. Отже, починаючи з перших уроків письма, важливо пам'ятати про формування в учнів орфографічної пильності, навичок самоконтролю, всіляко запобігати можливим правописним помилкам в учнівських письмових роботах.

У формуванні орфографічної пильності молодших школярів можна виділити такі рівні:

- фонетичний (розвиток мовленнєвого слуху учнів);
- графічний (запам'ятовування буквеного складу слів);
- морфемний (прогнозування орфограм у морфемах, підготовка до розв'язування граматико-орфографічних задач).

Уміння розпізнавати орфограму тісно пов'язане з розумінням значення слова, усвідомленням його словотворчих і граматичних відношень [64].

Система роботи з формування в учнів початкових класів орфографічних навичок передбачає поетапну навчальну діяльність молодших школярів, що спрямована на виконання розумових операцій на початкових етапах навчання й наступну автоматизацію вироблених умінь, які забезпечують формування в учнів орфографічної грамотності. Процес формування орфографічної компетентності проходить кілька етапів [43].

Мотиваційний етап: а) потреба висловлювати свої думки в письмовій формі; б) визначення необхідності перевірки орфограми, постановка й осмислення ситуації.

Орієнтовний етап: пошук способу розв'язання орфографічної ситуації (обґрунтування з опорою на правило).

Операційний, виконавський етап: а) складання алгоритму для конкретного випадку, перевірка орфограми; б) повторне, багаторазове виконання дії за алгоритмом у різних умовах і варіантах, поступове скорочення алгоритму, прискорення дії.

Контрольно-оцінний етап: а) досягнення автоматизму орфографічної дії, самоконтроль, самоперевірка, поступова відмова від застосування правил; б) вільне автоматизоване письмо в різних життєвих ситуаціях, зосередження уваги лише на змісті висловлювання, використання правил лише з метою самоконтролю й корекції [43, с. 284].

Розв'язуючи орфографічні завдання, учень має виконати наступні дії:

- знайти, розпізнати орфограму;
- визначити її тип;
- накреслити спосіб розв'язання задачі;
- визначити послідовність «кроків» розв'язання задачі;
- виконати дії згідно з алгоритмом;
- написати слово правильно [43].

Для формування в молодших школярів орфографічної грамотності необхідно навчити їх:

- ставити орфографічні задачі (знаходити орфограми);
- визначати тип орфограми і пов'язувати її з певним правилом правопису;

- застосовувати правило, правильно користуватись алгоритмом розв'язання орфографічної задачі;
- здійснювати орфографічний самоконтроль [43].

Варто зазначити, що вміння та навички формуються на основі виконання певної системи вправ, удосконалюються та закріплюються в процесі творчого їх застосування у ситуаціях, що змінюються. У психології вправою називають багаторазове виконання певних дій чи видів діяльності, що має на меті їх підставу, що спирається на розуміння та супроводжується свідомим контролем та коригуванням. У цьому визначенні підкреслюється цілеспрямованість вправ, що здійснюються з урахуванням розуміння і старанно продуманого педагогічного керівництва.

Проте, методисти, вчителі-практики підкреслюють важливість застосування не лише вправ, а й різних видів завдань: орфографічний розбір, диктанти тощо, що сприяє виробленню автоматизованих навичок грамотного письма.

Формування орфографічної компетентності вимагає від вчителя послідовності і системності. Тому важливо дотримуватися певних етапів (див. рис. 1.1).

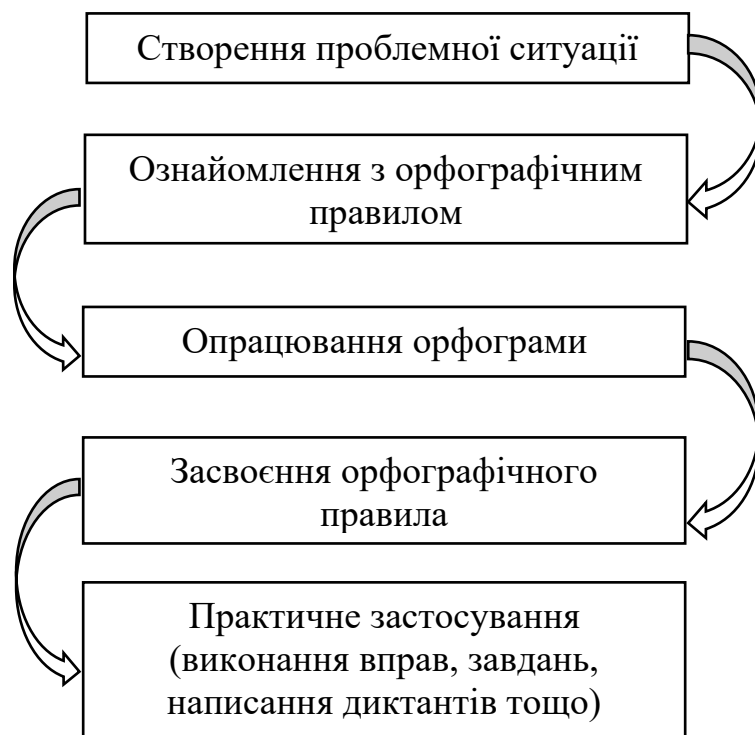

Рис. 1.1. Етапи формування орфографічної компетентності молодших школярів

Основою формування орфографічної компетентності є орфографічні правила. Орфографічні правила класифікують за такими типами:

- одноваріантні правила, які пропонують для однієї й тієї самої фонетичної чи граматичної ситуації лише один варіант написання;
- двоваріантні правила містять указівку щодо написання, коли є вибір одного написання з двох варіантів. В українській орфографії таких правил небагато;
- правила-рекомендації, інструкції щодо виконання дій, пов'язаних із перевіркою написання слова. Алгоритми цих правил найскладніші [30].

Цілком зрозуміло, що правила зі складними алгоритмами засвоюються молодшими школярами зі значними труднощами. Отже, щоб забезпечити усвідомлення логічної структури правила, необхідно організувати на уроці ситуацію, коли учні самі виведуть правило індуктивним шляхом, на основі спостережень і аналізу мовних фактів. Тому етап створення проблемної ситуації має передувати всім етапам роботи над правилом. Складні орфографічні правила методисти радять розчленовувати, допомагаючи таким чином учням усвідомити їх структуру і запам'ятати. У практиці навчання орфографії досить поширеними є пам'ятки, які можуть подаватися в готовому вигляді або складатися під керівництвом учителя. Таким чином, діти вивчають технологію використання правил орфографії, особливо на ранніх етапах роботи з алгоритмами. Всі орфографічні правила учні мають знати та розуміти. Важливо, щоб здобувачі освіти свідомо застосовували правила без зазубрювання [18].

Оскільки початкова школа є пропедевтичним періодом на шляху формування грамотності, то можна виділити три групи орфограм:

- орфограми, з якими учні не знайомились;
- повністю вивчені;
- частково опрацьовані.

Щоб оволодіти безпомилковим письмом як видом мовленнєвої діяльності, орфографічна навичка має стати автоматизованою. А для цього слід багато разів повторити певні дії, виконати велику кількість вправ. Робота над формування орфографічної компетентності вирізняється своєю системністю, зв'язком теорії

і практики та опорою на інший лінгвістичний матеріал, психологічні особливості дитини та природи формування грамотності.

Таким чином, орфографічні навички молодших школярів розкриваються у вмінні виявляти орфограми; визначати тип орфограми та відносити її до певного правила; застосовувати правило; здійснювати орфографічний самоконтроль. І, оскільки, діти у цьому віці можуть запам'ятовувати орфограми не автоматично, вони починають міркувати над тим, чому саме так має писатися, а не інакше, завдання вчителя навчити дитину розуміти правильне написання слова.

1.3. Стан проблеми формування правописних умінь молодших школярів у теорії і практиці початкової мовної освіти

Основи орфографічних знань учні засвоюють в початкових класах. Починання на шляху пізнання рідної мови завжди є найскладнішими. Від того, як будуть сформовані аксіоми орфографічної грамотності на початковому етапі навчання, багато в чому залежить подальше успішне вивчення будь-якої шкільної дисципліни.

Державний стандарт початкової освіти визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання, де провідну роль відведено мовній компетентності, як основній, з метою успішного формування всіх інших. Вивчаючи українську мову здобувачі освіти вчаться взаємодіяти з іншими особами усно та письмо в режимі реального часу або онлайн; сприймають, аналізують, інтерпретують, критично оцінюють інформацію в текстах різних видів, медіатекстах; висловлюють думки, почуття та ставлення [27]. Усе це мотивує формування орфографічної компетентності як невід'ємного складника національно-свідомої мовної особистості. Орієнтуючись на основні положення результатів навчання визначається провідна педагогічна ідея формування орфографічної компетентності, яка полягає в тому, що необхідно створити умови для інтерпретації методичних прийомів вивчення орфографії.

Метою початкового курсу української мови є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування комунікативної та

ключових компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті [62; 63]. У зв'язку з цим, відповідно до Державного стандарту початкової освіти, Типових освітніх програм нової української школи (1–2 та 3–4 класи) із низки завдань мовно-літературної освітньої галузі одними із найважливіших є «формування повноцінних навичок читання і письма...», «дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови», зокрема орфографічних.

Державний стандарт початкової освіти пропонує для організації освітнього процесу дві Типові освітні програми, розроблені під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна. У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко, зазначено, що «спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [62; 63].

Метою типової освітньої програми за Р. Шияном є «розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [62; 63].

Метою освітньої програми за О. Савченко є «розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційночуттєвого досвіду» [62; 63].

Формування орфографічних навичок передбачено через реалізацію змістових ліній «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Читаємо». Зазначені змістові лінії представлені в типових освітніх програмах як О. Савченко, так й у Р. Шияна. Таким чином, можна резюмувати, що типові освітні програми спрямовані на гармонійний розвиток мовленнєвої діяльності, розвиток здатності спілкуватися українською мовою.

Аналізуючи Типові навчальні плани для 1-2 та 3-4 класів складені відповідно до типових освітніх програм, розроблених під керівництвом О.Я Савченко, максимальна кількість годин на вивчення мовно-літературної освітньої галузі становить 245 годин на рік (7 годин на тиждень). Враховуючи автономію закладів освіти педагоги можуть обирати інтегрований курс «Українська мова» або вивчати окремо предмети «Українська мова» (3,5 годин на тиждень), «Читання» («Літературне читання») (3,5 годин на тиждень). За Типовим навчальним планом до освітньої програми розробленої під керівництвом Шияна Р.Б., на вивчення української мови виділено 175 годин на рік (5 годин на тиждень) та 70 годин (2 години на тиждень) у межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Опрацьовуючи зміст освітніх програм ми дійшли висновку, що для формування орфографічної компетентності приділено достатньо уваги. Адже кожна тема має на меті не лише сформувані певні знання про мовні явища, а й відпрацювати навички переносу слів з рядка в рядок, написання слів з ненаголошеними «е», «и», префіксів, вживання великої літери на початку речення і у власних назвах, апострофа, м'якого знака тощо. Починаючи з першого класу вчителі навчають учнів графічно зображувати букви, слова, речення; списувати та писати під диктовку; правильно вимовляти тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні звуки для позначення їх буквами у словах; правильно записувати слова, вимова й написання яких збігаються; правильно позначати на письмі м'якість приголосних звуків; дотримуватися правил вживання великої літери на початку речення.

У другому класі знання з орфографії поглиблюються та розширюються. Учні практикують написання слів з апострофом, засвоюють перші правила

переносу слів з рядка в рядок (складами, не відриває при переносі від слова склад, позначений однією буквою, правильно переносить слова зі збігом приголосних, з літерами ь, й, буквосполученнями дж, дз, йо, ьо, апострофом), вчать правильно вживати велику/малу літери у власних/загальних назвах.

Навчальна програма з української мови передбачає, що учні третього класу вивчають орфограми пов'язані з будовою слова (ненаголошені голосні [e],[и] в корені, які перевіряються наголосом, вживання префіксів роз-, без-, з-, с-), оперують поняттям «орфограма», розпізнають та пояснюють їх, користуються орфографічним словником для перевірки написання слів з ненаголошеними [e], [и], що не перевіряються наголосом, правильно записують *не* з дієсловами.

У четвертому класі здобувачі освіти активно працюють зі словниками, досліджують походження слів (запозичених) та особливості їх написання, засвоюють правопис слів із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції, з апострофом після префіксів, з префіксами пре- і при-; знайомляться з правописом закінчень іменників в орудному відмінку однини, спостерігають за явищем чергування приголосних і голосних; вчать правильно вимовляти і записувати прикметники на –ський, –цький, –зький; працюють з формами родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100; застосовують алгоритм перевірки правопису особових закінчень дієслів з опорою на третю особу множини (без уживання термінів), записують дієслова на –ся; досліджують правильне написання найуживаніших прислівників.

Уміння розпізнати орфограму тісно пов'язані з розумінням значення слова, усвідомленням його словотворчих та граматичних відношень. Тому, на кожному етапі вивчення української мови, учні початкових класів систематично працюють з лексичним значенням слова, його звуковою та морфемною будовою. Невід'ємною частиною кожного уроку є словникова робота, яка переслідує мету розширення активного словникового запасу дітей, їх усного зв'язного мовлення, розвиток мовленнєвого слуху, запам'ятовування буквеного складу слова, визначення його семантичних ознак.

Програмні вимоги реалізуються у чинних підручниках з української мови. Нами були проаналізовані підручники української мови для учнів 3-4 класів

авторського колективу М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик [7; 8]. Підручники укладено відповідно до Державного стандарту початкової освіти та нової програми з української мови та літературного читання для 3-4 класів (НУШ 1; під керівництвом О. Я. Савченко). В них реалізуються всі змістові лінії освітнього стандарту («Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища») в правильному співвідношенні та раціональному розподіленні кількості завдань, які спрямовані на формування в дітей активного словникового запасу, розвиток мовлення, удосконалення правописних умінь та навичок. Навчальний матеріал подано за принципами науковості, систематичності, доступності та послідовності викладу. Передбачено індивідуальну діяльність і колективну роботу в групах, парах. Система завдань сприяє розвитку учня, формує його перцептивні, мнемонічні, розумові, мовні та інші здібності.

У підручниках багато уваги приділяють системі цінностей, зокрема національним. Окремі текстові завдання доповнюють ілюстративним матеріалом (реальні фотознімки, картини різних художників, додаткові мініатюрні малюнки тощо). Ілюстрації використані раціонально та доцільно, не перенасичують сторінки підручників. Загалом наочні зображення естетично наповнені, мають дидактично обґрунтований зв'язок.

Під час аналізу підручників особливу увагу ми звернули на матеріал, який допомагає формувати орфографічну компетентність молодшого школяра. У підручнику з української мови для 3 класу в розділі «Будова слова» вміщено найбільшу кількість вправ, щоб навчити здобувачів освіти знаходити, визначати та пояснювати орфограмами. Під час вивчення зазначеного розділу учні знайомляться з поняттям орфограма, навчаються розпізнавати слова з орфограмами. Дітям пропонують такі завдання:

Вправа 1. *Поміркуй, яка орфограма в цих словах. Запиши ще кілька слів із такими ж орфограмами.*

П'ятниця, ім'я, в'юн, б'є

Вправа 2. *Виразно прочитай текст. Випиши слова з відомими орфограмами.*

Вправа 3. *Поміркуй, яка орфограма в цих словах. Запиши приклади.*

Хо-джу, три-ста, учи-тель

Вправа 4. *Випиши з орфографічного словника десять слів із відомими тобі орфограмами. Прочитай їх у класі.*

Варто зазначити, у підручнику вміщено алгоритм пояснення орфограми.

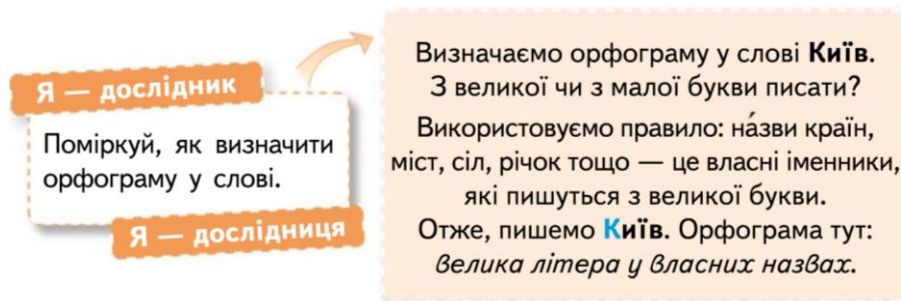

Рис. 1.2. Алгоритм визначення та пояснення орфограми у слові

На наступних уроках учні навчаються правильно вимовляти та записувати слова з ненаголошеними голосними [е], [и], які можна перевірити наголосом.

2 Прочитайте слова у стовпчиках. Порівняйте вимову голосних звуків у виділених коренях.

тёмний — темніти	стіхла — тихенько
дéрево — дерéва	лістя — лісто́к

● Як вимовляються голосні звуки у наголошених складах? А в ненаголошених?

Вимовляй
[те[°]мніти] [де[°]ре́ва]
[ли[°]сто́к] [ти[°]хе́нько]

Ненаголошений звук [е] у вимові наближається до звука [и]: [зе[°]мля́], [пе[°]ро́].
Ненаголошений звук [и] у вимові наближається до звука [е]: [ли[°]сто́к], [зи[°]ма́].

Рис. 1.3. Зразок вправи на спостереження за вимовою ненаголошених голосних [е], [и]

9 Прочитай вірш Анатолія Камінчука. Придумай до нього заголовок.

Листя падає додолу.
Засинає гай і поле.
На в..рбі один л..сточок.
До з..ми один д..нчо́к!

Добери **перевірні** слова, щоб перевірити, яку букву (е чи и) писати в ненаголошеному складі.

● Запиши вірш, уставляючи пропущені букви у словах.

Рис. 1.4. Зразок вправи для закріплення вміль правопису букв е чи и в ненаголошеному складі

Після того, як учні познайомилися з правилом перевірки правопису слів з буквами е чи и, навчаються користуватися орфографічними словниками та знайомляться з правописом слів із ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом.

 2 Прочитайте слова. Чи можна перевірити наголосом правопис пропущених у них букв?

Ап..тит, хв..лина, ч..решня, гр..міти, д..ректор, кр..ниця, пш..ниця.

- Перевірте написання цих слів за орфографічним словником і запишіть, уставляючи замість крапок пропущені букви.

Рис. 1.5. Зразок вправи правопису слів із ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом

В цьому розділі представлені наступні теми, які впливають на формування орфографічної компетентності:

- розташування слів за алфавітом, робота зі словником;

 3 Прочитайте прізвища сучасних українських дитячих письменників та письменниць.

Іван Андрусяк, Зірка Мензатюк, Любов Відута, Іван Малкович, Сашко Дерманський, Леся Воронина, Галина Малик.

- Запиши ці прізвища в алфавітній послідовності.
- З допомогою дорослих назви твори цих авторів (авторок).

Твори яких українських авторів (авторок) читаєш ти?

Шукаючи слова за алфавітом, звертай увагу не лише на першу, а й на другу літеру слів.

- вимова і написання слів зі звуками [ґ], [дж], [дз], [дз']. Робота з орфоепічним словником;

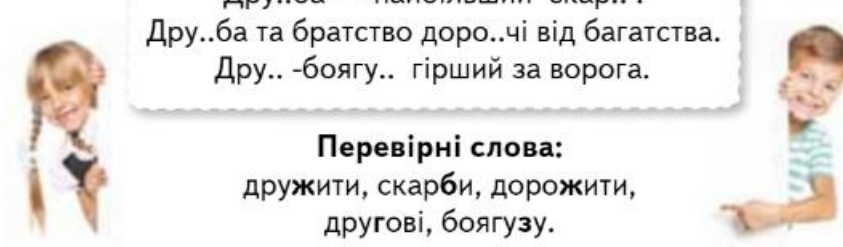
 Орфоепічний словник — це словник, у якому подаються загальноприйняті правила літературної вимови слів певної мови.

- 3** Знайди в орфоепічному словнику і випиши кілька слів зі звуками [дж], [дз], [дз'].
- Підкресли сполучення букв, яке позначає звуки [дж], [дз], [дз'].
 - Навчися правильно вимовляти виписані слова.

- вимова і написання слів із дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу;

2 У подані прислів'я встав пропущені букви. Виразно прочитай прислів'я.

Дру..ба — найбільший скар.. .
Дру..ба та братство доро..чі від багатства.
Дру..-богягу.. гірший за ворога.

Перевірні слова:
дружити, скарби, дорожити,
друзові, боягузу.

● Запиши прислів'я. Підкресли у словах букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки.

- правопис слів із префіксами роз-, без-, с-, з-, зі (див. рис. 1.6);
- правопис слів з апострофом та правила переносу слів з апострофом (див. рис. 1.7);

11 Порівняйте префікси у словах лівого і правого стовпчиків. Поясніть їхній правопис.

с-	сколихнути сформувати спалити стихнути сховати	з-	злетіти збити знести здути змастити
-----------	--	-----------	---

У цих словах пишемо префікси так, як чуємо і вимовляємо.

Рис. 1.6. Зразок вправи правопис префіксів з-, с-

2 Прочитай і запиши речення. Підкресли слова з апострофом.

- Сім'я вечеря коло хати, вечірня зіронька встає (*Тарас Шевченко*).
- Я край один лиш знаю, одну лише ріку, для них б'є серце в грудях, для них лиш я живу (*Сидір Воробкевич*).
- У зів'ялих листочках хто може вгадати красу всю зеленого гаю? (*Іван Франко*).
- Де ж соловейко, де ж спів солов'їний? (*Леся Українка*).

Рис. 1.7. Зразок вправи правопис слів з апострофом

- вимова і написання слів з подовженими м'якими приголосними звуками.

2 Відгадай загадку Лесі Вознюк.

На базарі їх не купиш,
на дорозі не знайдеш,
і не зважиш на терéзах,
і ціни не підбереш.

- Запиши відгадку. Підкресли букви, які позначають м'який приголосний звук.
- Скільки звуків у слові **знання**? Перевір свої міркування.

У розділі «Іменник» здобувачі освіти знайомляться з поняттями «власні назви», «загальні назви» та закріплюють навичку вживання великої літери у власних назвах. Звертається увага на однозначні та багатозначні слова і їх правопис. Наприклад: Земля, земля. Учні спостерігають за роллю закінчення у словах і прийменником.

У третьому класі учні вивчають числівник, тому навчаються правильно наголошувати та записувати наступні слова: п'ять, дев'ять, п'ятнадцять, п'ятдесят, п'ятсот, дев'ятнадцять, шість, шістнадцять, шістдесят. Під час вивчення дієслова діти спостерігають за вимовою і правописом дієслівних закінчень -ться, - шся; навчаються писати *не* з дієсловами.

Отже, у підручнику з української мови для 3 класу представлені вправи для формування орфографічної компетентності, а саме вміння розпізнавати та пояснювати орфограми, працювати зі словниками.

У підручнику з української мови для 4 класу продовжується робота щодо формування правописних умінь. У розділі «Будова слова» спостерігається наступність у вивченні тем. Так, четвертокласники повторюють правопис префіксів роз-, без-, з-, с- та досліджують префікси пре-, при-, прі-, вживання апострофа після префіксів; розпізнають і навчаються правильно писати слова із співзвучними префіксами та прийменниками; закріплюють навички вимови і написання слів з ненаголошеними [e], [и]; удосконалюють роботу з орфографічним словником, вимову і написання слів із дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу; навчаються писати слова із сумнівними приголосними; спостерігають за вимовою та правописом слів з подовженими м'якими приголосними звуками; звертають увагу на правопис закінчень:

- іменників жіночого роду в орудному відмінку однини;

- іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини;
- іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини;
- іменників чоловічого роду на -р в орудному відмінку однини;
- іменників чоловічого роду в давальному відмінку однини.

21 Випиши тільки ті слова, у яких апостроф стоїть після префіксів.

Об'єднати, в'ється, п'ятий, без'язикий, б'ють, від'їхати, сім'я, з'їсти, роз'яснити.

- З одним зі слів склади і запиши речення.

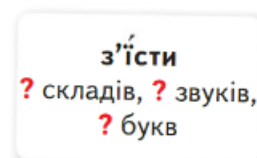

Рис. 1.8. Зразок вправи вживання апострофа після префіксів

28 Запиши, розкриваючи дужки. Поясни правопис префіксів та однозвучних прийменників.

(За)кинув (за)диван, (до)летів (до)дерева, (від)біг (від)стіни, (під)сунув (під)стіл, (у)скочив (у)воду, (на)креслив (на)аркуші.

Рис. 1.9. Зразок вправи «Написання слів із співзвучними префіксами та прийменниками»

5 Прочитай і спиши. Поясни, яку букву писатимеш. Доведи свої міркування. За потреби звертайся до словника.

Ні(г, х)тик, поле(х, г)кість, во(х, г)кість, рю(к, г)зак, кі(х, г)тики, приво(к, г)зальний.

Рис. 1.10. Зразок вправи «Написання слів із сумнівними приголосними»

Під час вивчення теми прикметник учні навчаються правильно записувати прикметники із твердим/м'яким приголосним основи в різних відмінкових формах; навчаються правильно вимовляти і записувати слова із суфіксами на -зький-, -ський-, -цький-. Вивчаючи числівник, діти закріплюють їх вимову та правопис, навчаються записувати форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100. Опрацьовуючи дієслово, здобувачі освіти навчаються правильно записувати особові закінчення дієслів у теперішньому, майбутньому часі; досліджують написання дієслів 1-ї/2-ї/3-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; записують дієслова на -ся. Вивчаючи прислівник, діти спостерігають за їх правописом.

Таким чином, орфографічний матеріал підручника з української мови для 4 класу сприяє закріпленню та удосконаленню орфографічних вмінь молодших

школярів. Пропоновані вправи носять дослідницьких характер із застосування проблемно-пошукових методів навчання. Також спостерігаються вправи творчого характеру. Проте, для ефективного, глибокого закріплення знань учитель має додатково розробляти індивідуальні картки, завдання тощо.

Діти молодшого шкільного віку, як правило, мають низьку орфографічну грамотність. Найчастіше вони пишуть слова так, як чують, зовсім не звертаючи жодної уваги на правила. Їм важко запам'ятати багато орфограм в силу свого віку. Адже, учням молодшого шкільного віку характерна розсіяність уваги та непосидючість. Орфографічної грамотності можна досягти лише на основі відповідних знань. Основну роль відіграють знання правил з правопису. Орфографічні навички досягаються через практичну навчальну діяльність: виконання вправ, завдань, впровадження дидактичних ігор, сучасних методів навчання тощо. Вивчення орфографічного матеріалу, добірка орфографічних вправ передбачає врахування сутності правописного правила, принципів орфографії [18; 24].

Метод вправ, як стверджують учені-методисти О. Біляєв, М. Вашуленко, сприяє виробленню в учнів орфографічних умінь і навичок, реалізацію принципу свідомості й автоматизму [2; 9]. Формування грамотності відбувається через вправи. Вправи – це «вид навчальної діяльності учнів, що ставить їх перед необхідністю багаторазового і варіативного застосування отриманих знань у різних зв'язках і умовах». У методиці вправи розглядаються як «структурні одиниці методичної організації матеріалу, що використовується в процесі навчання». Вправи використовуються для забезпечення виконання певних розумових операцій. Вправи займають важливе місце в навчанні, оскільки вони є основою для оволодіння будь-яким видом діяльності [18; 43].

У правописній освіті традиційно виділяють дві групи вправ, залежно від того, на чому робиться акцент – на слуховому чи на зоровому сприйнятті. Це основні групи орфографічних вправ, що використовуються в орфографічній освіті. Рішення про практику правопису на уроках української мови в початковій школі залежить від низки чинників – починаючи з орфографічного етапу через

дотримання принципу поступового ускладнення до підвищення рівня самостійності учнів [34].

Письмові вправи на уроках української мови мають бути різноманітними, однак при цьому обов'язково враховується лінгвістичний характер виучуваного орфографічного матеріалу, тобто відповідність природі орфограми. Наявність широкого спектру правописних вправ зумовлено також характером української орфографії, дією в ній фонетичного, морфологічного, традиційного і смислового принципів написання. У методиці орфографії відомі різноманітні вправи, які об'єднують у такі типи: орфографічний розбір, списування, диктант (пояснювальний, вибіркового, диктант-переклад, вільний диктант, зоровий диктант тощо), вільне письмо, вибіркоче письмо/списування [34; 43]. До традиційних видів орфографічних вправ відноситься диктант і списування. Різниця між зазначеними типами вправ полягає в тому, що мовний матеріал при списуванні сприймається зором, а під час диктанту — на слух.

На уроках української мови в початковій школі вчителі-практики застосовують орфографічний розбір, який розглядається як орфографічна вправа та методичний прийом, що допомагає співвідносити правило з конкретним написанням. Значення орфографічного розбору полягає в тому, що він формує навичку аналітичного підходу до написання, зосереджує учня на орфограмах, що вивчаються, сприяє формуванню вміння усвідомлено застосовувати правила. Метою орфографічних розборів є розвиток орфографічної обізнаності, уміння застосовувати правила до конкретних фактів написання, а також розвиток позитивного перенесення знань на нові мовні факти [20; 30].

Орфографічний розбір в початковій школі припускає вироблення вміння виявляти орфограми на основі їх розпізнавальних ознак. Під час орфографічного розбору школярі записують слово, визначають в ньому сумнівне для написання місце (орфограму) та пояснюють правопис за відповідним правилом, додаючи власні приклади слів з аналогічною орфограмою. Така вправа розвиває в учнів логіку мислення, закріплює набуті знання.

Окрему увагу варто приділити списуванню. Починаючи з 1 класу під час вивчення фонетики й орфографії потрібно звертати увагу на осмислене, а не

бездумне копіювання тексту. Тому перед тим, як учні починають списувати, вони мають поетапно познайомитися із словами, які доведеться списувати, розглянути й пояснити «секрети» орфограм. За способом виконання списування поділяється на: просте, вибіркоче, творче. Під час списування учням доцільно пропонувати завдання наступного характеру:

- списати слова за алфавітом;
- списати слова із визначеною орфограмою;
- списати, замість крапок поставити пропущені букви;
- із списку слів виписати окремо слова з наголосом на першому, другому, третьому складах;
- з пропонованого переліку слів вибрати пари слів з першим (дзвінким чи глухим) приголосним звуком;
- доповнити речення словами поданими в довідці (з виучуваними орфограмами);
- записуючи пропоновані слова, поділіть їх для переносу;
- прочитайте загадки, відгадайте, напишіть відгадки; поясніть орфограми;
- за малюнком складіть речення; одне з них запишіть і поясніть орфограми тощо.

Списування сприяє розвитку зорової пам'яті, здатності до імітації, орфографічної пильності, техніки письма, вміння порівнювати написане зі зразком.

Вивчаючи орфограми ефективним буде застосування диктантів. В основі диктантів лежить осмислене письмове відтворення сприйнятого на слух тексту або окремих його компонентів. Написання диктанту вимагає від них високої самостійності, активності, максимального зосередження уваги, швидкого й точного використання теоретичних знань. Письмо під диктовку розвиває орфографічну пильність учнів, удосконалює навички самоконтролю. Диктанти поділяються на: контрольні (діагностувальні), навчальні (попереджувальні, пояснювальні й коментовані). За характером операцій з мовним матеріалом, відтворення його учнями розрізняють текстуальні (дослівні), вибіркочі, вільні і

творчі диктанти. Досить ефективними є такі диктанти, як письмо по пам'яті (самодиктант), диктант-переклад, диктант-мовчанка (малюнковий диктант).

Методисти вважають, що добір орфографічних вправ залежить від багатьох чинників. По-перше, враховується етап роботи над орфограмою. По-друге, забезпечується принцип поступового нарощення труднощів. По-третє, має підвищуватися рівень самостійності учнів у результаті виконання орфографічних вправ. На їх відбір також впливають мета уроку, вікові особливості дітей, рівень підготовленості класу, активність учнів. Не слід забувати й про те, що виконання орфографічних вправ має забезпечувати участь зорових, слухових, моторних сприймань, розвиток усного й писемного мовлення учнів.

Правописні вправи на уроці мають бути різноманітними, однак при цьому обов'язково враховується лінгвістичний характер виучуваного орфографічного матеріалу, тобто відповідність вправ природі орфограми. Наприклад, засвоєння фонетичних написань буде успішнішим, якщо переважатимуть слухові вправи. Добираючи вправу, учитель обов'язково продумує, які логічні операції покладено в основу її виконання (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація тощо). Також доцільно не повторювати один і той самий мовний матеріал (слова, словосполучення, речення) на різних етапах роботи над орфографічним правилом. Отже, тільки за умови ретельно продуманого добору вправ під час вивчення правил орфографії можна сформувати в молодших школярів міцні навички грамотного письма.

Висновки до першого розділу

У результаті роботи над темою «Формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі навчання української мови» ми робимо такі висновки:

1. Проаналізовано науково-методичну літературу. Було з'ясовано, що порушена проблема є актуальною та перспективною. Її досліджували такі вчені М. Бардаш, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Дорошенко, І. Хом'як, Н. Шкурятяна, О. Біляєв, Л. Симоненкова, К. Пономарьова, Н. Грона, Т. Суржук, О. Хома та ін.

У працях науковців проблема орфографії досліджується різнопланово, ми ознайомилися та проаналізували роботи, які висвітлюють орфографію в аспекті мовознавства, лінгводидактики, педагогіки, психолінгвістики тощо.

2. Досліджено наукові засади проблеми орфографічної компетентності. З'ясовано, що орфографія – це система загальноприйнятих правил написання слів; правопис; наука, що вивчає правила написання слів. Особливість засвоєння учнями орфографії полягає в систематичності, взаємозв'язаному вивченні усіх розділів шкільної програми (фонетики, будови слова, словотвору, лексикології, морфології, синтаксису). Наукові засади орфографічної грамотності ґрунтуються на таких категоріях: орфограма, правописні вміння, правописна грамотність, орфографічна пильність.

В основі орфографічної системи української мови лежать принципи правопису: традиційний, фонетичний, історичний. В українському правописі відбито основні норми орфографічної системи, на яких ґрунтується розвиток мови.

3. Під час теоретичного дослідження нами було проаналізовано методичний матеріал, наданий у сучасних підручниках з української мови для 3-4 класів. Варто зазначити, що кількості вправ на формування орфографічних умінь із використанням методів проблемно-пошукового характеру достатньо.

Запропоновані вправи враховують вікові особливості учнів, розширюють кругозір дітей та сприяють розвитку україномовної особистості.

4. Орфографічні навички молодших школярів розкриваються у вмінні виявляти орфограми; визначати тип орфограми та відносити її до певного правила; застосовувати правило; здійснювати орфографічний самоконтроль. І, оскільки, діти у цьому віці можуть запам'ятовувати орфограми не автоматично, вони починають міркувати над тим, чому саме так має писатися, а не інакше, завдання вчителя навчити дитину розуміти правильне написання слова.

5. Для формування орфографічної пильності доцільно використовувати різні види вправ: диктанти, списування, коментоване письмо, вибіркоче письмо, орфографічний розбір тощо. Ці вправи сприяють розвитку пам'яті, уваги, логічного мислення. Вибір орфографічних вправ залежить від орфограми. Кожна наступна вправа має забезпечувати принцип поступового нарощення труднощів та підвищувати рівень самостійності учнів у результаті виконання орфографічних вправ.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБОМ ВПРАВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Вивчення рівнів сформованості орфографічних умінь у здобувачів початкової освіти

У нашому дослідженні ми виходили з того, що організація роботи щодо формування орфографічних навичок третьокласників на уроках української мови буде ефективною через систему впровадження інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор. За допомогою зазначених видів роботи здобувачам початкової освіти можна показати красу, злагодженість, «розумність» української мови, узгодженість усіх її систем, виразні закономірності її функціонування. Отже, у практику вивчення теорії української мови необхідно додати практичну самостійну складову учнівської діяльності.

Щоб перевірити достовірність зазначеної умови, на базі Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Глухівської міської ради Сумської області нами було проведено дослідно-експериментальну роботу, яка мала на меті визначити рівень сформованості орфографічних вмінь та перевірити на практиці ефективність впровадження інтерактивних вправ, завдань та мовних ігор.

В експерименті взяло участь 46 третьокласників: з них 23 учнів з 3-А класу, 23 – з 3-Б класу. Учні у зазначених класах мають приблизно однаковий рівень знань. Здобувачі освіти 3-А класу визначені нами як експериментальна група, а 3-Б – це контрольна група. Експериментальна робота проходила в три етапи:

- констатувальний етап, метою якого було виявлення рівня сформованості орфографічних навичок третьокласників, що включає в себе такі вміння, як: уміння знаходити орфограму та визначати її тип, уміння підібрати правило для перевірки орфограми та його застосовувати, уміння здійснювати самоконтроль;

- формувальний етап, мета якого є підбір комплексу дидактичних ігор, інтерактивних вправ та завдань направлених на формування орфографічних навичок у молодших школярів;

- контрольний етап, ціль якого є аналіз та обробка отриманих даних, спостереження динаміки змін щодо рівня сформованості орфографічних умінь третьокласників.

Перш, ніж приступити до організації проведення експериментального дослідження, ми проаналізували досвід учителів-практиків з метою виявити, чи є досвід формування орфографічних навичок засобами інтерактивних вправ, завдань та мовних ігор. Нами було запропоновано вчителям початкових класів Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 анкету (додаток А). Анкетування проводилося дистанційно в електронному вигляді. Всього участь в анкетуванні взяло вісім осіб.

За результатами проведеного опитування встановлено, що на запитання «Чи впроваджуєте Ви в практику роботи проведення інтегрованих уроків української мови та літературного читання?» 100% респондентів відповіли «Ні». Таку позицію педагоги обґрунтували тим, що в умовах дистанційного навчання не завжди можна якісно організувати та реалізувати інтегроване навчання. Проте, аналізуючи відповіді на друге запитання («Які види завдань Ви використовуєте на уроках української мови під час формування орфографічних навичок?») ми констатуємо той факт, що 80 % учителів упроваджують у практику роботи творчі, індивідуальні, диференційовані завдання, завдання підвищеного рівня складності, мовні ігри та інтерактивні вправи. На питання «Як часто Ви використовуєте інтерактивні вправи, завдання, мовні ігри?» 40 % педагоги відповіли, що «Часто» і 60 % «Іноді».

На запитання «Чи задоволені Ви рівнем знань учнів класу з української мови?» отримали такі результати: 25 % (2 вчителів) частково задоволені, 75 % (6 вчителів) не задоволені наявним рівнем мовних знань.

Відповідаючи на запитання «Які мовленнєві вміння Ви розвиваєте на уроках української мови?» ми отримали наступні відповіді: 50 % вчителів розвивають вміння слухати, розуміти навчальний матеріал, відповідати на запитання, висловлювати власну думку; читання вголос, писати розбірливо, правильно поєднувати літери в словах, збагачувати словниковий запас здобувачів освіти –

25 %; аудіювання, розрізнення мовних явищ, усвідомлення значень та мовних понять, записування власних думок, вражень – 25 %.

Аналізуючи відповіді на запитання «На яких типах уроків Ви використовуєте інтерактивні вправи, завдання тощо?» ми отримали такі результати: 50 % учителів – на уроках засвоєння знань; формування умінь і навичок; узагальнення і систематизація; 50 % – на уроках застосування знань, умінь і навичок; узагальнення і систематизація знань. Думки педагогів розділилися 50 % на 50 % і в запитанні «Чи вважаєте Ви інтерактивні вправи, завдання ефективним засобом формування орфографічних умінь?».

Отже, результати анкетування засвідчують, що вчителі використовують інтерактивні вправи, завдання, мовні ігри, але не вважають їх ефективним засобом формування орфографічних умінь, тому застосовують фрагментарно і не на всіх типах уроків.

Для досягнення мети констатувального етапу учням експериментального 3-А класу було запропоновано пройти анкетування, яке мало на меті з'ясувати ставлення до уроків української мови учнями третіх класів (див. рис. 2.1).

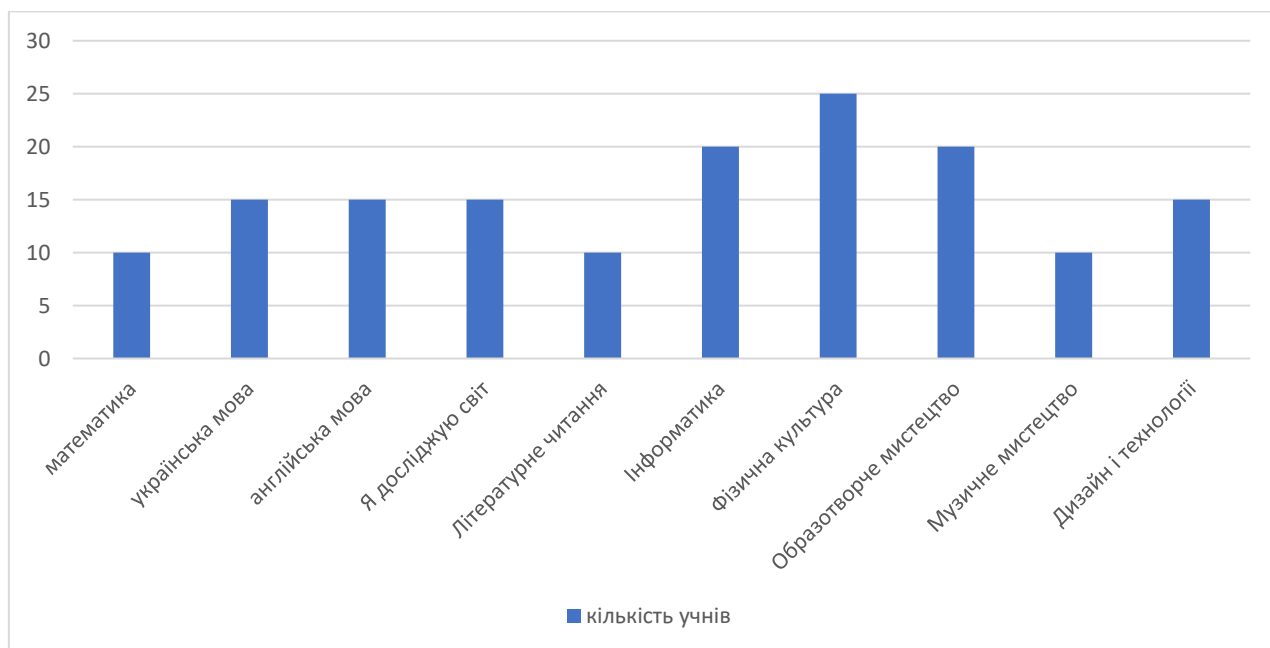

Рис. 2.1. Результати анкетування щодо вивчення ставлення до уроків української мови учнями третіх класів.

Резюмуючи отримані відповіді ми можемо стверджувати, що дітям імпонують уроки фізичної культури на 100 %, інформатики та образотворчого мистецтва – 80 %; уроки «Я досліджую світ», української та англійської мови, «Дизайн і технології» 60 % здобувачів освіти обирають; математика, літературне читання, музичне мистецтво – 40 % учнів.

З метою виконання мети констатувального етапу здобувачам освіти експериментального класу було запропоновано чотири картки-завдання та проведено контрольний диктант (додаток Б). Запропоновані завдання були підготовлені на картка та виконувалися учнями впродовж декількох уроків. Такі ж завдання виконували й учні контрольного 3-Б класу.

Картка 1. Прочитайте й підкресліть орфограми у словах.

Мета: вміння знаходити та визначати орфограми у словах. П'ять, Вікторія, пір'я, село, земля, Дніпро, вітання, верба, завдання, дзига, списати, розсипати, не читати.

Критерії оцінювання: якщо учень визначає всі орфограми – 3 бали, припускає 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 помилок – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Результати виконання першої картки дає змогу визначити, яким дітям варто приділяти більше уваги, на кого в класі можна орієнтуватися (див. рис. 2.2; 2.3).

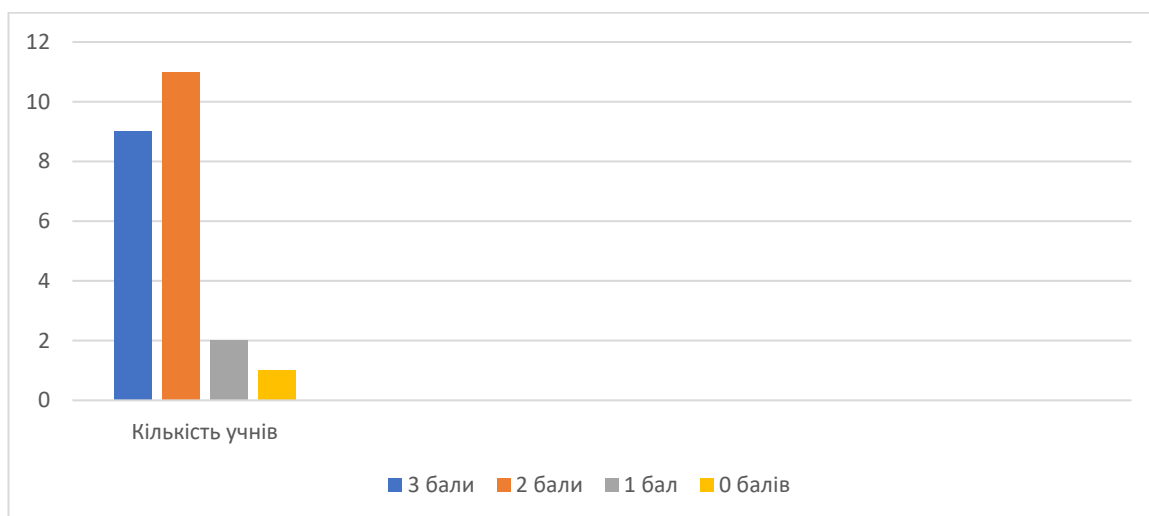

Рис. 2.2. Розподіл учнів контрольної групи за результатами виконання завдання картки № 1

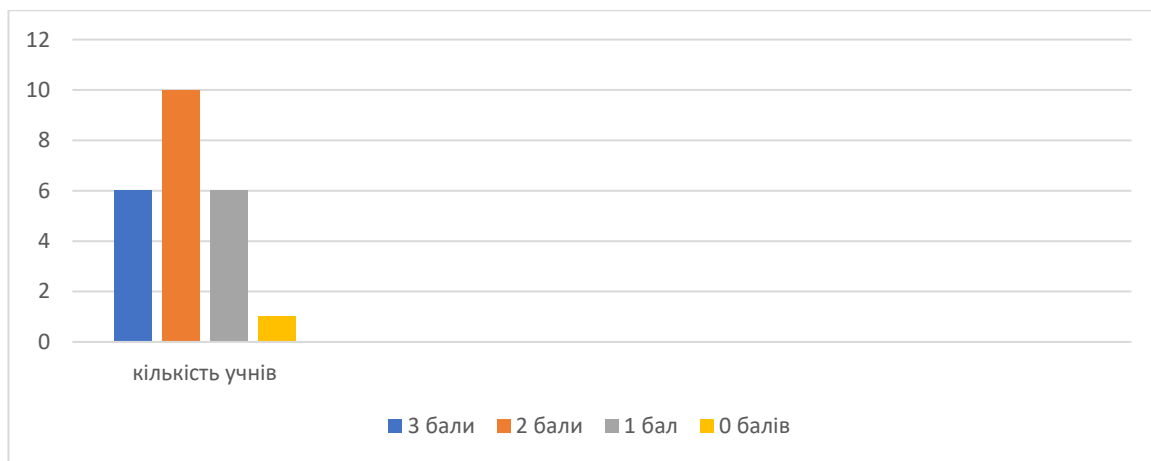

Рис. 2.3. Розподіл учнів експериментальної групи за результатами виконання завдання картки № 1.

Картка 2. Підкресліть правильно поділені на склади для переносу слова.

Мета: виявити вміння ділити слова для переносу з рядка в рядок.

Зна-йо-мий, пень-ок, сер-йозн-ий, ку-ку-руд-за, ку-ку-ру-дза, маль-ви, лі-ній-ка, а-ка-ція, дзвін-кі, дзень-кіт, о-зе-ро.

Критерії оцінювання: якщо учень правильно визначив усі слова, які поділені на склади для переносу – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Зведені дані, здобуті нами, у графічному вигляді викладені у поданих нижче діаграмах (див. рис. 2.4; рис. 2.5).

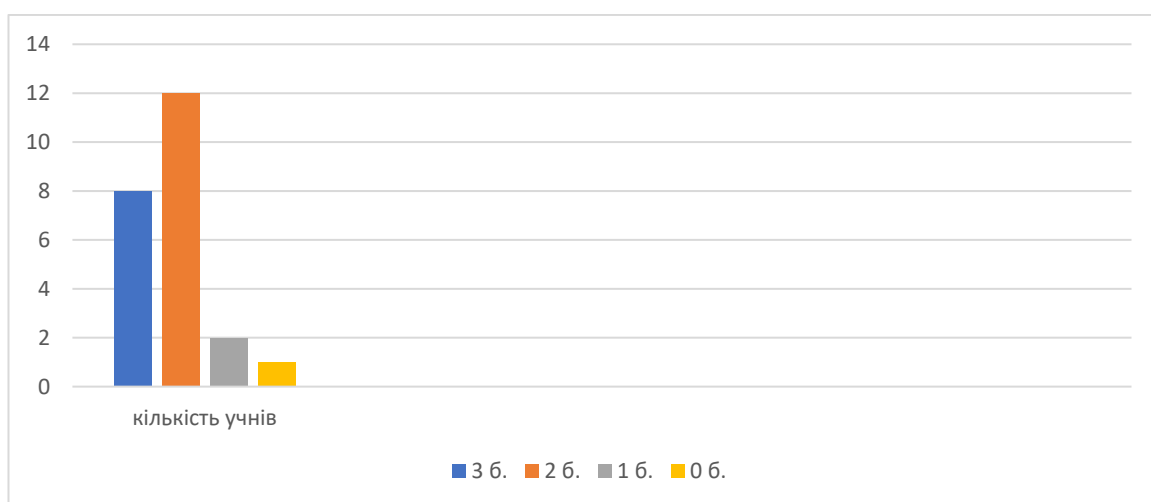

Рис. 2.4. Розподіл учнів контрольної групи за результатами виконання завдання картки № 2.

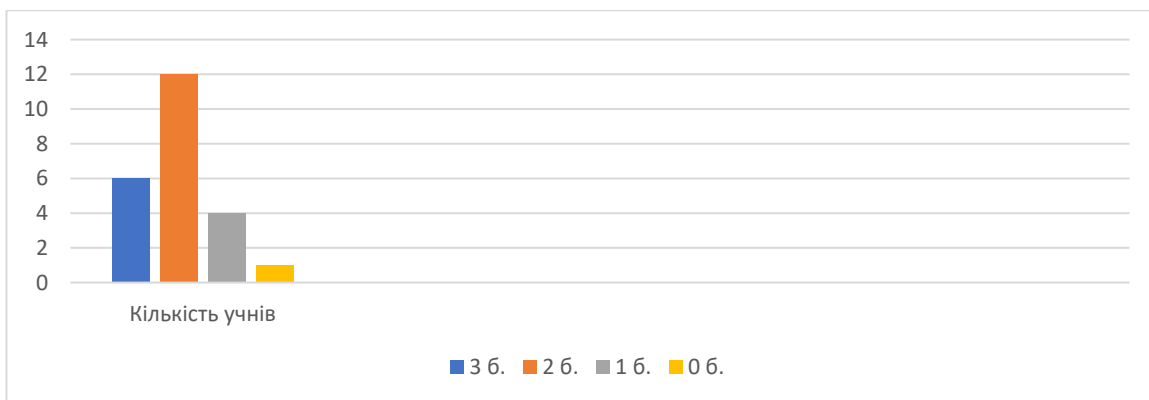

Рис. 2.5. Розподіл учнів експериментальної групи за результатами виконання завдання картки № 2.

Картка 3. Доберіть перевірні слова та вставте відповідну літеру.

Мета: виявити вміння правильно підбирати перевірні слова.

З...ма - _____;

ст...жки - _____;

в...сло - _____;

з...рно - _____;

гр...би - _____;

оз...ро - _____;

ст...бло - _____.

Критерії оцінювання: якщо учень дібрав правильно всі перевірочні слова – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Аналізуючи учнівські роботи, ми отримували такі результати (див. рис. 2.6; рис. 2.7):

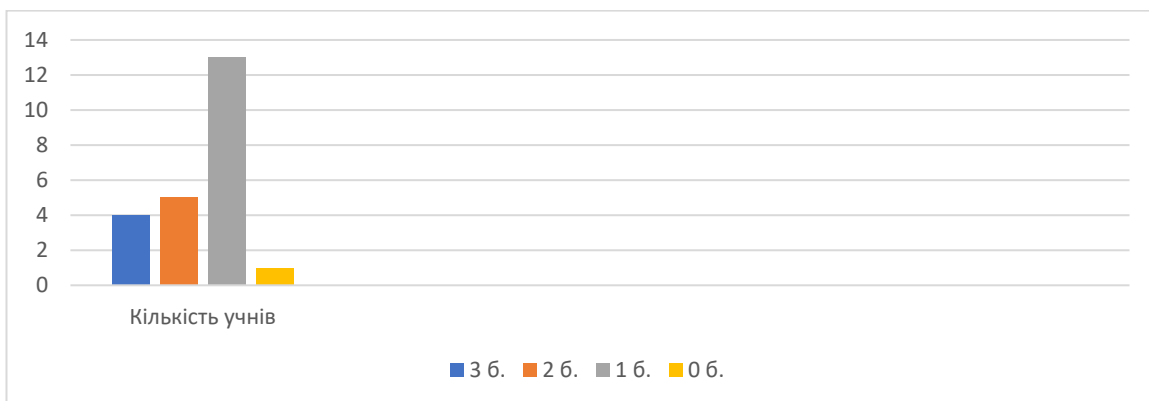

Рис. 2.6. Розподілу учнів експериментальної групи за результатами виконання завдання картки № 3.

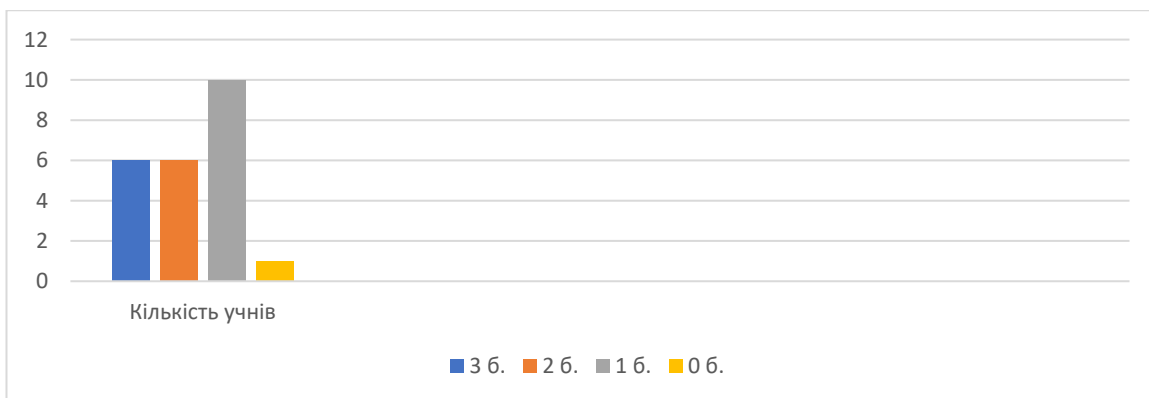

Рис. 2.7. Розподілу учнів контрольної групи за результатами виконання завдання картки № 3.

Картка 4. Прочитайте слова та виправте, за потреби, помилку. Для перевірки правопису слова скористайтеся, за потреби, орфографічним словником.

Мета: виявити вміння визначати орфографічні помилки в словах, працювати зі словником, здійснювати самоконтроль.

Деректор, велосипед, сбігати, андрійко, весота, нерозвивайся, негіддавайся, девять, ім'я, абрикос, черешня, крениця.

Критерії оцінювання: якщо учень виправив усі помилки у словах – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Після перевірки та аналізу результатів оцінювання виконання завдання здобуто дані, які ми подаємо у графічному вигляді (див. рис. 2.8; рис. 2.9).

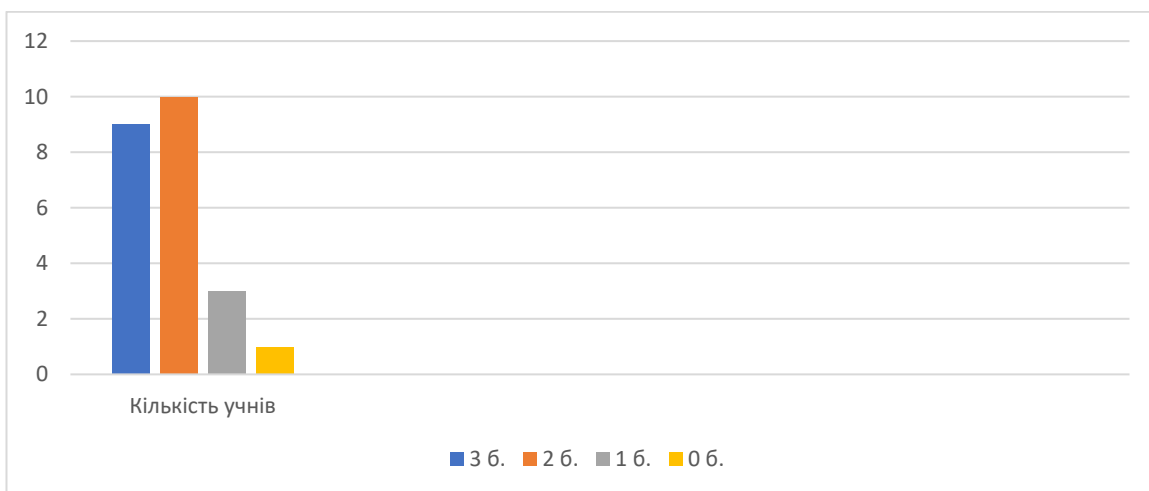

Рис. 2.8. Розподіл учнів експериментальної групи за результатами виконання завдання картки № 4.

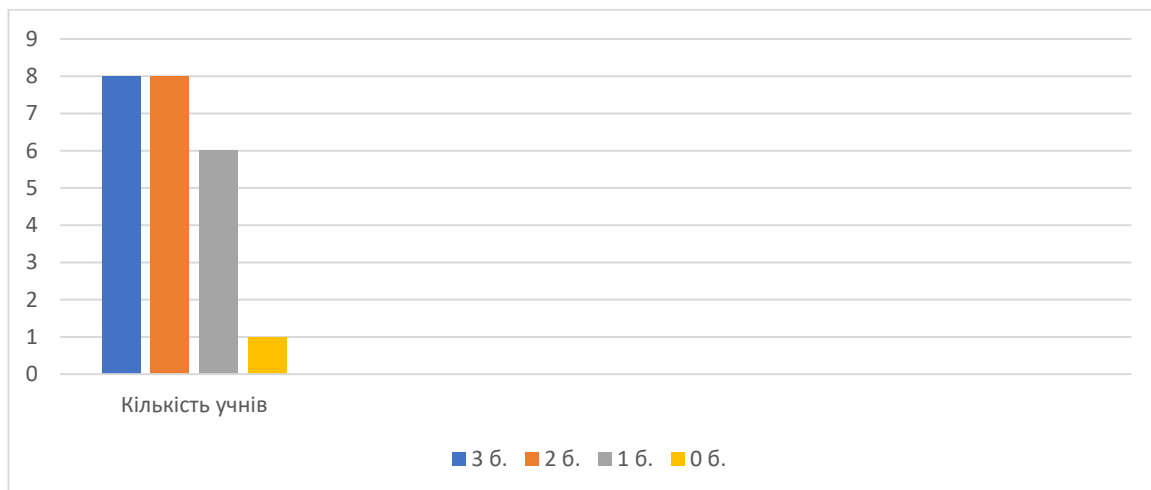

Рис. 2.9. Розподіл учнів контрольної групи за результатами виконання завдання картки № 4.

Варто зазначити, що під час виконання завдання учням дозволено було використовувати орфографічні словники. Проте, не всі здобувачі освіти скористалися додатковими навчальними посібниками.

Аналізуючи отримані дані карток із завданнями, ми констатуємо той факт, що в третьокласників у цілому сформовані вже певні орфографічні навички, але рівень їх формування різний.

З метою виявлення рівня сформованості орфографічних умінь здобувачам освіти був запропонований диктант. Диктант ми провели на окремому уроці для уникнення перевантаження школярів.

Диктант

Прийшла весна

Весна. Світить яскраве сонце, яке високо піднімається над горизонтом. Підсихає в лісі земля. Птахи повертаються із вирію. Повилазили мурашки. Ніколи не руйнуй мурашників, бо мурашки знищують лісових шкідників і цим допомагають зберігати ліс. А ось, весело дзюрчать струмочки. Дерева прокидаються від зимового сну. Із саду линуть запахи вологої землі і торішнього листя. Все навколо оживає. Дні стали довгими і ясними.

Під час аналізу диктанту, ми виявили типові помилки, а саме:

- пропуск пунктуаційного знака в середині речення;
- заміна і пропуск букв;
- неправильний переніс слів з рядка в рядок;
- ненаголошені е, и.

Результати диктанту ми оцінювали за рівневою шкалою: високий, достатній, середній, низький. Тому сформували наступні критерії (табл. 2.1):

Таблиця 2.1.

Критерії оцінювання навчального диктанту

Рівень	Критерії
Високий	учень допустив 1 помилку; роботу написано розбірливо та охайно
Достатній	учень допустив 2-3 помилки; роботу написано розбірливо та охайно
Середній	учень допустив 4-5 помилок; роботу написано охайно
Низький	учень допустив 6 і більше помилок; роботу написано охайно

Зведені дані, здобуті нами, у графічному вигляді викладені у поданих нижче діаграмах (див. рис. 2.10; рис. 2.11).

Рис. 2.10. Розподіл учнів експертної групи за результатами диктанту

Рис. 2.11. Розподіл учнів експертної групи за результатами диктанту

Аналізуючи отримані дані, варто зауважити, що в 3-А та в 3-Б класі є по одній дитині, які на низькому рівні написали диктант. Крім того, десять учнів експертної і стільки ж контрольної групи написали диктант на достатньому рівні. Проте, написали диктант на високому рівні у 3-А класі п'ять здобувачів освіти, а в 3-Б – вісім.

Після перевірки та оцінювання карток із завданнями ми визначили загальний рівень орфографічної компетентності молодших школярів. Для виявлення рівня сформованості орфографічної навички в учнів третіх класів ми визначили три рівні:

високий рівень (учень отримав 15-14 балів) – уміє правильно знаходити орфограму, визначає її тип, підбирає правило для перевірки орфограми і здійснює орфографічний самоконтроль;

достатній рівень (учень отримав 10-13 балів) – учень правильно знаходить орфограму, визначає її тип, не завжди може підібрати правило для перевірки орфограми, іноді випробовує утруднення із здійсненням орфографічного самоконтролю;

середній рівень (учень отримав 6-9 балів) – учень правильно знаходить орфограму, але у здобувача освіти виникають труднощі з визначенням типу орфограми, він не може правильно підібрати правило для перевірки орфограми, зазнає утруднення із здійсненням орфографічного самоконтролю, потребує допомоги дорослих;

низький (учень отримав 5 і менше балів) – учень має поверхові знання з орфографії, він не може правильно визначити орфограми, підібрати правило для перевірки, зазнає утруднення під час виконання різного типу завдань, не здійснює самоперевірку та самоконтроль, потребує постійної підтримки дорослих.

Результати загального рівня сформованості орфографічних навичок в експериментальному класі ми демонструємо у таблицях (Додаток В). Отримані дані ми подаємо у графічному вигляді (див. рис. 2.12; 2.13; 2.14).

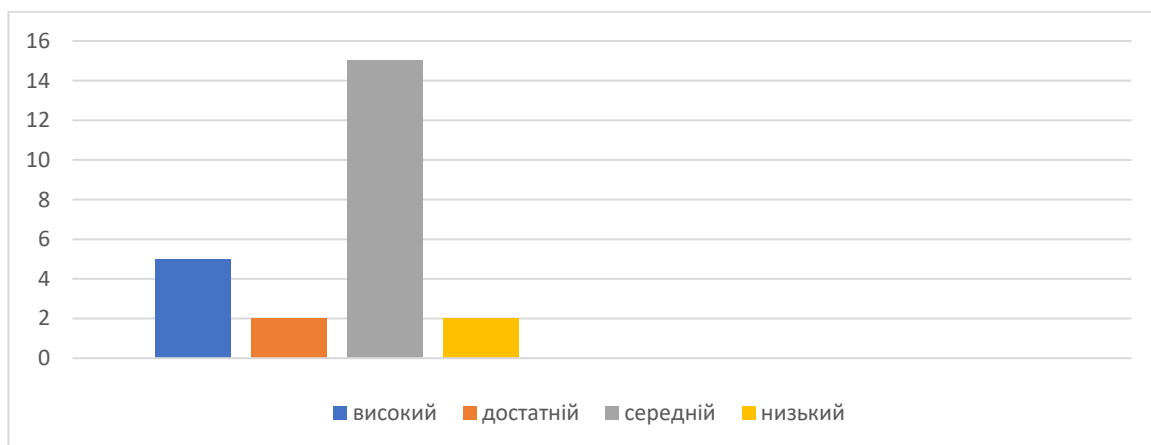

Рис. 2.12. Розподіл учнів експертної групи за рівнем сформованості орфографічної компетентності.

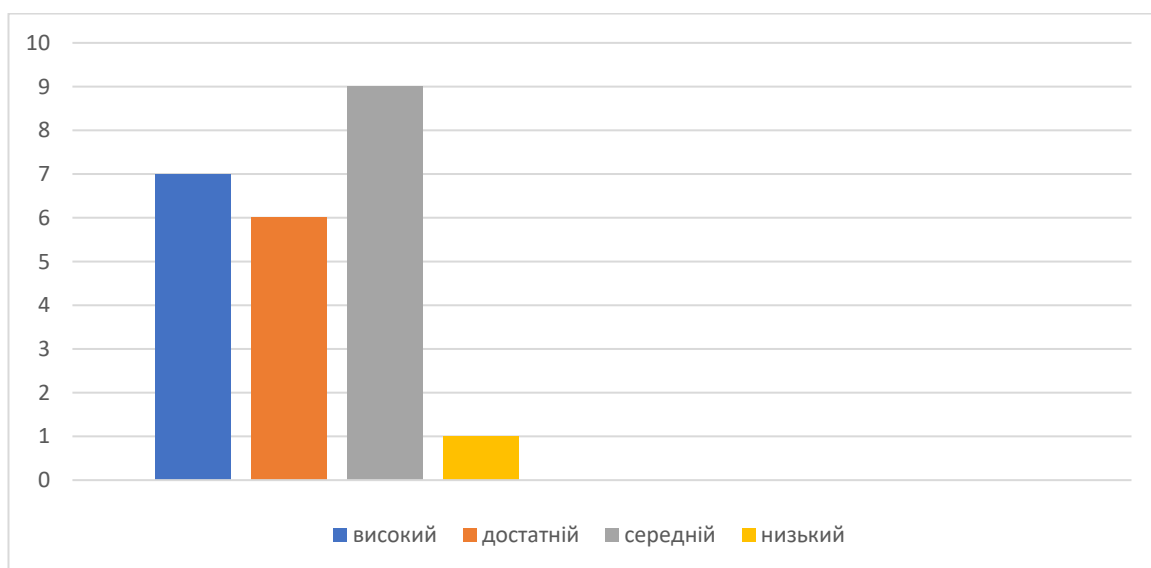

Рис. 2.13. Розподіл учнів контрольної групи за рівнем сформованості орфографічної компетентності.

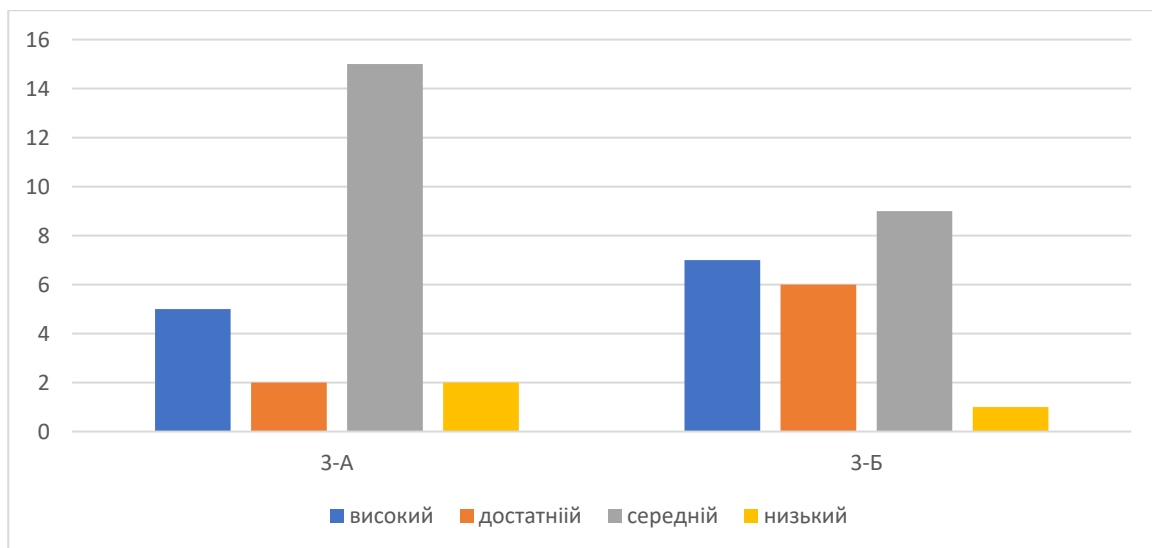

Рис. 2.14. Порівняльний розподіл учнів експериментальної та контрольної груп за рівнем сформованості орфографічної компетентності

На основі даних проведеного дослідження, ми зробили висновок, що перед нами стоїть завдання підвищити рівень сформованості орфографічного досвіду у молодших школярів. Для цього ми будемо використовувати інтерактивні вправи, дидактичні ігри на формуальному етапі, мета якого – підбір комплексу вправ, спрямованих на підвищення рівня сформованості орфографічної компетентності в учнів експериментального класу.

2.2. Формування орфографічної компетентності засобом інтерактивних вправ, дидактичних ігор на уроках української мови в 3 класі

Аналіз лінгвістичних, психологічних і дидактичних засад з проблеми дослідження, а також результати діагностики підтвердили необхідність створення комплексу вправ, дидактичних ігор для формування орфографічних навичок учнів з опорою на методи проблемного навчання та дали змогу визначити мету формуального етапу.

У третьому класі учні повторюють правила вживання апострофа, перенесення слів з апострофом, вживання великої літери на початку речення, написання власних назв, перенесення слів з рядка в рядок складами. Знайомляться з правилами: ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова,

які можна перевірити наголосом; ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова, які не перевіряються наголосом (орфографічний словник); вимова і написання слів зі звуками [г], [дж], [дз], [дз']; вимова і написання слів із дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу; написання префіксів роз-, без-, з-, с-, зі-; написання слів з подовженими м'якими приголосними звуками; правопис найуживаніших числівників; *не* з дієслова.

Із метою перевірки викладених положень та гіпотези дослідження розглянемо фрагменти уроків щодо формування орфографічних навичок в учнів третього класу на прикладі використання інтерактивних вправ. Конспект уроку представленого фрагмента ми подаємо в додатку до роботи (Додаток Д).

Фрагмент уроку з української мови в 3-му класі

Тема. Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова, які можна перевірити наголосом

Хід уроку

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Проблемна ситуація. Відгадування загадок

- Послухайте загадки та відгадайте їх.

Де вона проходить –

Там травиця сходить,

Квіти розцвітають,

Солов'ї співають. *(Весна)*

Навесні прокинеться,

з сонечком обніметься.

Та зелені шати

нумо приміряти. *(Дерево)*

Серед звірів найхитріша

Їй на місці не сидиться

Пишний хвіст – її краса.

А звать її... *(Лисиця)*

Холодна, біла,

Ліс оголила,

Скувала річку,

Струмок спинала. (*Зима*)

- Слова-відгадки я записала, але пропустила букви е, и. Нам потрібно визначити, яку літеру записати на місці пропуску. Тому, до поданих слів доберіть спільнокореневе або змініть форму слова так, щоб ненаголошений голосний [е], [и] став наголошеним.

Дер...во – дерев;

в...сна – весни;

лис...ця – лис;

з...ма – зимонька.

- Прочитайте слова, які ми дібрали. Поставте наголос. Орієнтуючись на слова правого стовпчика, вставте пропущені літери.

- Визначимо корінь записаних слів.

- Що допомогло нам визначити, яку букву потрібно писати в корені слова?

2. *Інтерактивна вправа «Утвори пару». Прийом «Зелена паста»*

- Пограємо в гру. Нам потрібно утворити пари слів.

Село – села;

число – числа;

весло – весла;

крило – крила;

перо – пера.

- У яких словах голосні звуки [е], [и] вимовляємо чітко й виразно? Чому?

- Зробіть висновок, що треба зробити зі словом, щоб дізнатися, яку букву е чи и писати в ненаголошеній позиції?

- Запишіть слова лівого стовпчика. Букву е чи и в ненаголошеному складі позначте зеленою пастою.

3. *Гра «Лото»*

- Із запропонованих літер будемо складати слова та добирати до них споріднені (*учням запропоновано скласти слова: димок, грибний, весляр*).

Димок – дим, диміти, димар;

грибний – гриб, грибник;

весляр – весла, веслувати.

- Чи всі слова, які ми дібрали можуть допомогти нам дізнатися, яку букву писати в ненаголошених складах? Зробимо висновок.

4. Робота з правилом

- Прочитайте правило на с. 75 і перевірте, чи правильно ми з вами міркували. Учні читають правило, повторюють його в голос, а потім працюють над первинним закріпленням правила.

На наступних уроках продовжується робота щодо формування орфографічної навички «написання слів з ненаголошеними голосними звуками [е], [и] в корені слова, які перевіряємо наголосом». Наведемо варіанти інтерактивних вправ, які доцільно застосовувати на уроках української мови під час закріплення орфографічної навички із зазначеної вище теми уроку.

Вправа 1. Прочитайте слова лівого та правого стовпчика. Утворіть пари. Вставте відповідну літеру *е* чи *и* на місці крапок.

Ст...бло	пень
в...рба	широко
п...кти	верби
ш...рокий	жити
гр...бний	стебла
ж...ття	гриб
п...ньок	лис
л...сячий	спечений

Вправа 2. «Зелена паста». Прочитайте слова та виправте, за потреби, помилки.

Мидовий, великий, пекарня, шипотіти, крело, вешневий.

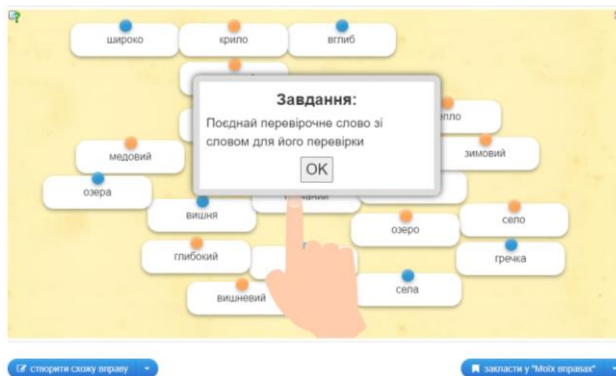
Вправа 3. Розгадайте ребуси та запишіть слова-відгадки. Букви, які позначають ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова, виділіть зеленою пастою.

Розглянемо декілька видів інтерактивних завдань, які розроблені за допомогою learningApps. LearningApps – загальнодоступний безкоштовний он-лайн-сервіс, заснований на роботі з готовими шаблонами-заготовками для заповнення, призначений для створення інтерактивних завдань різного рівня складності, тематики та формату (додаток В). Тематика створення завдань у цьому ресурсі доволі різноманітна. Категорії можливих завдань можна умовно поділити на такі типи: вибір, послідовність, розподіл, заповнення, інструменти, кросворд, знайти пару, он-лайн ігри тощо. На сайті ресурсу розміщена бібліотека готових завдань, які можна пропонувати учням під час уроків, домашніх завдань, самостійної, дистанційної роботи тощо. Пропонуємо розглянути декілька видів вправ.

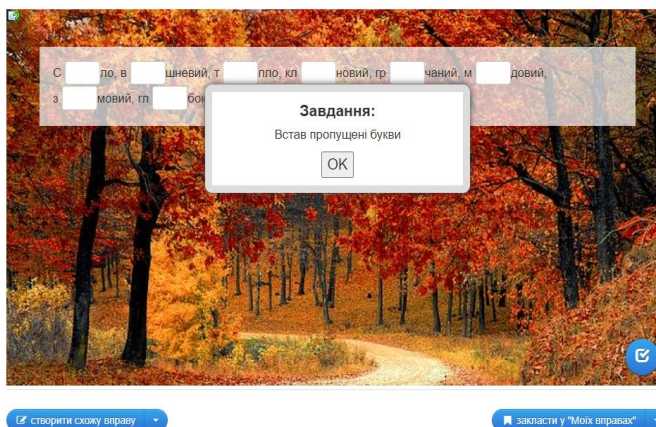
Вправа 1. Поєднайте слова зі словами для перевірки.

Мета: формувати уміння писати слова з ненаголошеними голосними звуками [е], [и] в корені слова.

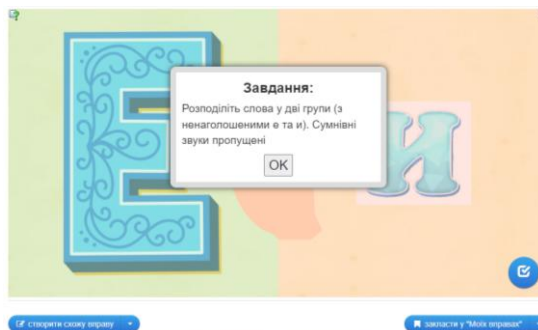
Вправа 2. Встав пропущену букву *е* чи *и* в словах, дібравши перевірні слова.

Мета: формування правописних умінь та застосування правила «Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова»

Вправа 3. Розподіліть слова у дві групи (з ненаголошеними *е* чи *и*). Обґрунтуйте свою позицію. Зверни увагу, сумнівні звуки пропущені.

Мета: закріплення умінь писати слова з ненаголошеними *е* чи *и* в корені слова.

Після того, як учні навчилися розпізнавати слова з ненаголошеними голосними звуками [е], [и] в корені слова, школярі досліджують слова, вимову і правопис яких треба звіряти за орфографічним словником і запам'ятати. Ми пропонуємо впроваджувати словникові диктанти «Хто більше». Даний вид

диктанту можна проводити в парах, групах. Школярі змагаються, яка пара чи група більше пригадає словникових слів із даної теми.

З метою розвитку зорової пам'яті, грамотного написання слів з ненаголошеними голосними звуками [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом рекомендуємо проводити вправу «Вилучи зайве слово».

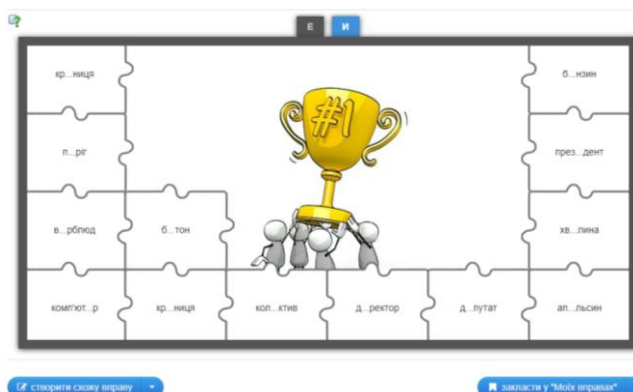
тривога	листок	президент
директор	коридор	колектив
лисиця	кишеня	фермер
абрикос	депутат	горизонт

Словникові слова, які вже запам'ятали, доцільно систематично повторювати на наступних уроках. Для цього можна запропонувати інтерактивні вправи, які учні виконують в електронному вигляді за допомогою сервісу learningApps.

Вправа 1. Розподіли слова у відповідні колонки. Пам'ятай, правопис деяких слів із ненаголошеними е/и, які не зможеш перевірити наголосом. Перевірй їх правопис за орфографічним словником.

Вправа 2. Вставте правильно букви е/и, які не перевіряються наголосом. У запропонованій вправі учні працюють зі словами: директор, коридор, пшениця, криниця, пиріг, верблюд, депутат, апельсин. Слова у вправі повторюються, що сприяє формуванню автоматичної навички правопису словникових слів.

Вивчаючи будову слова учні третього класу знайомляться зі значущими частинами слова: префікс, корінь, суфікс, закінчення. Під час вивчення теми «Префікс як значуща частина слова» здобувачі освіти навчаються правильно записувати слова із префіксами роз-, без-, з-, с-. Тому, на етапі ознайомлення із правилом, ми пропонуємо використовувати вправи, які пов'язані зі спостереженням за написанням слів з префіксом роз-, без-. Розглянемо зразок такої вправи.

- Прочитайте текст. Визначте його головну думку.

Журавлі

Журавлі – розумні й відважні птахи. Вони діяльні з самого ранку до пізнього вечора. Уранці птахи *роздобувають* поживу: комах, черв'яків, дрібну рибу. Після обіду *розважаються*. Журавлі цілком свідомо організовують власні *розваги*. У веселому настрої журавель танцює. Він *безтурботно* підстрибує, робить жартівливі рухи. *Розкидає* тріски або камінці, на льоту ловить, знову *розкидає*, як роблять діти з м'ячем.

Голос журавлів - гучний, пронизливий, *розноситься* далеко, особливо в *безвітряну* погоду. Але користуються журавлі голосом зрідка. Весною журавлиний крик віщує тепло, а восени - ранню зиму. (За О. Воропаєм)

- Знайдіть слова із префіксом роз-, без- та виділіть його. Підкресліть літеру, якою закінчується префікс.

- Який висновок можна зробити?

- Прочитайте вірш та запам'ятайте його.

Треба дуже постаратись
у словах не помилятись –
в роз- і без- не забувати
завжди букву «з» писати!

Для закріплення навички правопису слів із зазначеними префіксами доцільно застосовувати вправи, які розвиватимуть орфографічну пильність, пам'ять, уміння утворювати та орфографічно правильно записувати слова з префіксами роз- без-.

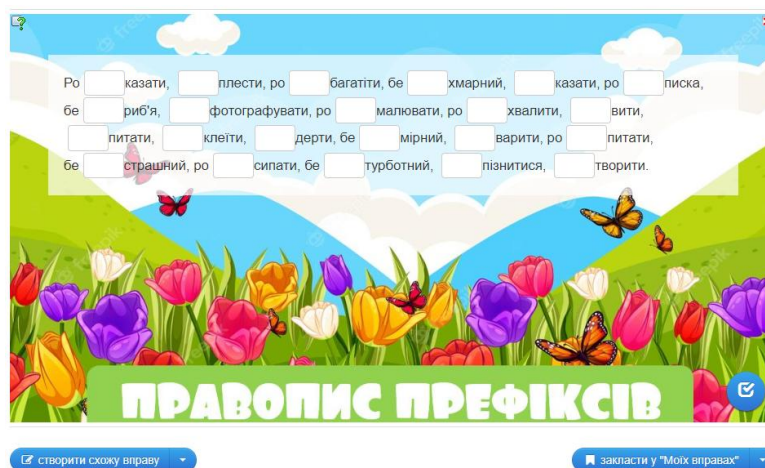
Вправа 1. До поданих слів добери спільнокореневі слова з префіксом роз- чи з префіксом без-. Розмісти у два стовпчики.

У вправі використані такі слова: казати, терти, бити, хмарний, зоряне, земельний, барвний, звучний, змістовний, водний, шумний, сипати, фарбувати, малювати.

Вправа 2. Запиши слова, вставляючи на місці пропуску відповідну букву в префіксах.

Мета: закріплення правила правопису префіксів роз-, без-.

Вправа 3. Утворіть та запишіть слова з префіксами роз-, без-.

Мета: закріплення навичок застосування правила правопису слів з префіксами роз-, без-.

У вправі використані такі слова: безшумний, розлогий, безкінечний, розказати, розмова, розпитати, безжальний, безпомічний, безмежний, безталанний, розтанути.

Дані види вправ можна проводити на уроках під час актуалізації опорних знань чи застосовувати під час технології «Щоденні 5» (письмо для себе, письмо з другом), а також, як додаткові завдання під час уроків узагальнення та систематизація знань.

Після опрацювання теми правопису префіксів роз-, без- третьокласники опрацьовують правопис префіксів з-, с-, зі-. Робота щодо формування орфографічних умінь із зазначеної теми варто розпочати зі створення проблемної ситуації. Розглянемо фрагмент уроку.

Тема. Навчаюся правильно вимовляти і записувати слова з префіксами с-, з-, зі.

Мета: ознайомити здобувачів освіти з правилами вимови та написання слів з префіксами с-, з-, зі-; формувати вміння орфографічно правильно писати слова із зазначеними префіксами; розвивати зв'язне мовлення, орфографічну пильність; виховувати інтерес до навчання.

Обладнання:

Хід уроку

III. Вивчення нового матеріалу

1. Проблемна ситуація

- Прочитайте слова записані на дошці. Означте префікс у кожному слові. Скопати, сфотографувати, спитати, стистуни, сховати, зварити, збити.
- Від яких слів утворилися ці слова?
- За допомогою яких префіксів утворилися записані слова?
- В яких словах ми записали префікс с-?
- Перед якими буквами кореня пишемо префікс с-? Зробіть висновок.

- Для того, щоб краще запам'ятати правило вживання префіксів с-, з- ми будемо використовувати сполуку слів «кафе птах». Поміркуйте чому?

2. Інтерактивна вправа

- Перед вами будуть з'являтися слова. Вам потрібно визначити, який префікс с-/з- треба писати в запропонованих словах.

С-	З-
творити	розуміти
клеїти	берегти
терти	добути
хитрити	горнути
планувати	важити
фотографувати	мести

На наступних уроках учні відпрацьовують навички правопису префіксів с-, з-, зі-. За допомогою платформи liveworksheets можна створювати інтерактивні аркуші, які активізують розумову діяльність учнів, мотивують до поглиблення знань та формування орфографічних навичок. На сайті розміщені готові аркуші, а також вчитель може створювати особисті. Завдання, які можливо додавати до свого робочого аркуша:

- додавання текстових полів для введення тексту;
- вибір правильної відповіді;
- вікторина з вибором правильної відповіді;
- зіставлення;
- перетягування правильної відповіді;
- завдання на прослуховування, на вимову;
- відкриті питання;
- додавання mp3 файлів, відео з YouTube;
- додавання посилань.

Після того, як учень пройшов тестування, виконав завдання та натиснув кнопку Finish на робочому аркуші буде виставлена оцінка. Для того, щоб поділитися з учнем інтерактивним аркушем, потрібно скопіювати посилання та

додати його до завдання у Classroom. Дієвий, цікавий інтерактивний застосунок WordWall – багатофункціональний інструмент для створення інтерактивних матеріалів (завдання, вправи, ігри). Зручний та легкий у використанні. Діти початкових класів із великим задоволенням виконують вправи у зазначеному ресурсі. Пропонуємо розглянути декілька видів вправ, які були запропоновані учням.

Вправа 1. Сортування за групами. Учням потрібно згрупувати слова, які пишуться з префіксом с- й окремо з префіксом з- (зі-).

Мета: удосконалювати вміння правильно записувати слова з префіксами с-, з- (зі-).

0:06

...хитрувати	...бити	...ламаний
...дружитися	...шити	...підниця
...тулити	...штукнути	...фотографувати
...різати	...клад	...бліднути
...падковий	...жувати	...формувати
...руйнувати	...брати	...конструувати
...творити	...темніло	

Префікс -С

Префікс -З / ЗІ

Здати відповіді

Префікси -С / -З, ЗІ

Слова вправи: ...бити,
 ...ламати, ...тулити,
 ...жувати, ...бліднути,
 ...руйнувати, ...творити,
 ...темніло, ...ламаний,
 ...дружитися, ...брати,
 ...формувати, ...клад,
 ...хитрувати, ...різати.

Вправа 2. Обери слова, які записано правильно.

Мета: формування орфографічної пильності, застосування правила на практиці.

Вправа створена у форми комп'ютерної гри: анімована, яскрава, має рівні складності, нараховуються бонусні бали тощо. Головними персонажами гри є кроти, які з'являються із табличками. На табличка записані слова з префіксами с-/з-. Учням потрібно обрати лише ті слова, які записані правильно.

0:48 58

Рівень 2

сліпити

змити злизати

Префікси з-, с- .

Вправа 3. Творчий тематичний диктант

Завдання: склади диктант(7-9 слів) для свого однокласника з префіксами з-/с-. Після написання диктанту, перевір його.

Мета: розвивати критичне мислення, формування орфографічного досвіду та орфографічної пильності; добір слів на означену орфограму.

На уроках української мови третьокласники повторюють правило вживання апострофа. Знання дітей з теми розширюються та поглиблюються через впровадження вправ різного типу та рівня складності. На початковому етапі використовуються вправи на відтворення правила.

Вправа 1. Прочитайте текст та підкресліть слова з апострофом. Поясніть, чому пишемо апостроф?

На батьковому подвір'ї

Згадав я *хлоп'ячі* забави на батьковому *подвір'ї*. Почув *трав'яний* дух. Задзвеніли мені *солов'ї*, *кропив'янки*. Запахли в рідному саду ряст, *рум'янок* і холодна кучерява *м'ята*. Я хочу додому, у батьків сад. (За Д. Чередниченко)

На наступному етапі застосовуються вправи на відпрацювання автоматизованої навички правопису слів з апострофом. На цьому етапі доцільно застосовувати вправи пошукового, творчого характеру.

Гра-естафета «Запиши слово з апострофом»

Учні по черзі записують слова з апостроф. Гра триває до першої помилки.

(П'є, в'ється, пір'я, сім'я, м'який, солов'ї, п'ятачок тощо).

Важливе місце в системі орфографічних вправ повинні зайняти вправи на повторення вивченого, адже правописна навичка здатна втрачатися, якщо її систематично не підтримувати.

Вправа 1. «Третій зайвий».

Прочитайте слова. Знайдіть зайві слова у рядочках слів. Складіть з ними речення.

Море – Мар'яна – бур'ян;

реп'ях – в'юн – буря;

м'ята – м'ясо – Марія;

пиріг – пір'я – подвір'я.

Теоретичні знання з теми «Апостроф у словах» доповнюється правилом про вживання апострофа після префіксів. Так, учні дізнаються, що апостроф пишеться після префіксів, які закінчуються на твердий приголосний, перед я, ю, є, ї. Після первинного опрацювання правила здобувачі освіти відпрацьовують навички правопису слів з апострофом після префіксів.

Вправа 1. Прочитайте подані слова та випишіть тільки ті слова, у яких апостроф стоїть після префіксів.

М'ята, м'ясо, роз'єднання, об'їзд, в'юн, від'єднати, роз'яснити, з'явитися.

Вправа 2. Утворіть і запишіть слова із префіксами. Поясніть правопис слів.

Об-, від-, роз-, під-

Учні утворюють слова, пояснюють їх правопис застосовуючи правило.

Вправа 3. «Сортування».

- Прочитайте слова. На які групи можна поділити дані слова?

М'я-та, від' - їздити, роз'-єднати, з'їс-ти, об'-їхати, без'-ядерний.

- Складіть речення з один із слів.

Вправа 4. «Загадковий диктант».

- Послухайте уважно початок речення та доповніть його словом з апостроф та запишіть у зошит.

П'ятий день тижня – ... п'ятниця.

Спортивне знаряддя – ... м'яч.

Влучний вислів повчального характеру – ... прислів'я.

Видовжена риба – ... в'юн.

Рослина, що завдає шкоди овочевим культурам – ... бур'ян.

Птахи, які дзвінко співають – ... солов'ї.

Одна з ознак птахів – ...пир'я.

У третьому класі особливу увагу звертаємо на написання слів з подовженими м'якими приголосними звуками. Так, діти розпізнають слова з подовженими м'якими на слух, знаходять такі зразки у текстах речень, віршів, роблять висновок про те, що подовжені м'які приголосні звуки на письмі позначаємо двома однаковими літерами.

Вправа 1. «Лінгвістичний волейбол»

- Ми знаємо, що у нашій мові є м'які приголосні звуки, які подовжуються. Тому, ми пограємо в гру. Перед вами є слова. Їх потрібно змінити так, щоб у них з'явилися подовжені м'які приголосні звуки.

Слова: насінина, гілка, бажати, читати, промінь, волосина, запитати.

Насінина – насіння, гілка – гілля, бажати – бажання тощо.

Вправа 2. Назви слово за малюнком.

- Розгляньте малюнки. Запишіть відповіді.

- Поясніть їх написання (латаття, читання, взуття, волосся).

Проілюструємо вправи для відпрацювання вмінь записувати найуживаніших числівників. Першочергове завдання – це відпрацювання правильної вимови числівників, спостереження за графічним зображенням.

Вправа 1. Спиши речення. Числівники запишіть словами.

- 1) На землі лежало 5 груш.
- 2) Урок розпочинається о 9 годині.
- 3) Знаю, як свої 5 пальців.
- 4) У спортивний магазин завезли 16 м'ячів.

- Чому в словах «п'ять», «дев'ять» ми записали апостроф?

Робота над засвоєнням фонематичного складу української мови відбувається протягом усього періоду навчання дітей у початкових класах. Починаючи з першого класу учні вивчають звуки, позначають їх буквами, класифікують звуки мови, будують звукові моделі слів, записують слова. Відбувається робота над розкриттям взаємозалежних розділів мовознавства фонетики і графіки. У третьому класі практичні навички з фонетики удосконалюються. Розглянемо методику роботи над орфографічним правилом щодо правопису слів з подовженими м'якими приголосними звуками.

Фрагмент уроку

Тема. Вимова і написання слів з подовженими м'якими приголосними звуками

Мета: продовжити роботу над удосконаленням навичок позначати подовжені м'які звуки на письмі відповідними буквами; розвивати навички

звукового аналізу слів; формувати фонематичний слух; виховувати любов до рідної мови.

Хід уроку

II. Актуалізація опорних знань

1. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Навіщо людині потрібна мова? (На дошці з'являються слова спілкування, говоріння, розуміння)
- З чого складається наша мова? (Зі слів, речень, словосполучень, звуків)
- У світі існує понад 6000 мов. Як називається мова нашого народу? (Українська)
- На які групи поділяються звуки української мови?

2. Інтерактивна вправа «Продовж речення»

- Продовжте речення (на екрані з'являються речення, а учні їх продовжують).

Я знаю, що в українській мові є такі голосні звуки.....

На письмі голосні звуки ми позначаємо буквами

Я знаю, що приголосні звуки поділяються на ...

У словах «розв'язання», «завдання», «рілля» ми спостерігаємо ... приголосні м'які звуки.

3. Вправа очікування

- Сьогодні ми будемо працювати з подовженими м'якими приголосними звуками та позначати на письмі відповідними буквами. Які очікування у вас від уроку?

III. Робота над темою уроку

1. Спостереження над звуковою вимовою слів

- Прочитайте слова. Зверніть увагу на вимову слів другого стовпчика.

=	=:
Олеся	волосся
неділя	бадилля
кутя	багаття
корінь	коріння

- У яких словах приголосні м'які звуки вимовляються подовжено?

- Як на письмі позначаємо подовжені м'які приголосні звуки?
- Запишіть слово «волосся». Як позначається на письмі подовжений м'який приголосний звук?
- На письмі подовжений м'який приголосний звук позначається двома однаковими літерами.

2. Інтерактивна вправа «Впіймай слово»

- Я називатиму слова, а вам потрібно «впіймати» слово у якому почуєте подовжений м'який приголосний звук.

Слова: гілля, змагання, читання, вугілля, стіл, лялька, сміття, спілкування, говоріння, узбережжя, обличчя, Ілля, камінь, вбрання, каміння, промінь, проміння.

3. Робота з текстом

- Прочитайте вірш. Про яку пору року у ньому розповідається? Випишіть у стовпчик слова з подовженими м'якими приголосними звуками.

На траві й квітках росинка,
шелестіння й гомін гілки,
щебетання й пісня пташки,
скрип жука, гудіння бджілки.

- Побудуємо звукові схеми вписаних слів. Зверніть увагу, в звуковій моделі слова подовження звука ми позначаємо =:

На наступних уроках пропонуємо використовувати вправи, які сприятимуть закріпленню навички графічного позначення подовжених м'яких. Це можуть бути хвилинки «чистого письма», робота з ребусами, мнемотаблицями, інтерактивні вправи онлайн тощо. Продемонструємо декілька зразків вправ.

Вправа 1. «Буквоїд»

Перед вами записані слова, але деякі літери «випали». Прочитайте слова, вставляючи, за потреби, букви.

Слова: взу...я, заня...я, знаря...я, зар...ядка, коло...я, узлі...я, бажат...и, бажа...я.

Вправа 2. «Перетвори»

Прочитайте слова. Значення яких слів вам не зрозуміле? Від поданих слів утворіть слова з подовженими м'якими приголосними звуками.

Слова: насінина (насіння), родина (родинний), голодувати (голодування), шити (шиття), прати (прання), читати (читання).

- Як будемо записувати слова з подовженими м'якими звуками?

Мовна гра «Я маю Хто має...?»

Учням роздають картки «доміно». На них написані частини слів. Учні мають знайти їх продовження. Наприклад, один учень розпочинає:

- Я маю «жит...». Хто має «тя»?

Наступний учень, який має «тя» продовжує гру. Гра закінчується, коли всі картки будуть об'єднані.

ЖИТ...	...ся
ВОЛОС...	...ня
ЗНАН...	...тя

Урок української мови не може відбуватися без каліграфічної хвилинки. Завдання даного етапу уроку є не лише розвиток усного та писемного мовлення, а й формування орфографічних навичок: правильне графічне зображення літер, написання словникових слів, відпрацювання та повторення орфографічних правил. Каліграфічні хвилинки ми рекомендуємо супроводжувати евристичними бесідами та інтерактивними завданнями. Наведемо приклад декількох каліграфічних хвилинок.

Каліграфічна хвилинка № 1

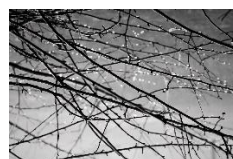
- Назвіть літери, які ви бачите перед собою.

О, Ъ, Ж, Д, Л, Е

- На які групи поділять звуки, що позначають дані букви?

- Запишемо букви в один рядок.

- Розгляньте уважно малюнок та подумайте, яке природне явище вони означають?

- Так, це ожеледь. Що означає слово «ожеледь»?

- Як правильно записати слово «ожеледь»? Перевіримо за орфографічним словником.

- Запишемо слово «ожеледь» у зошит.

Каліграфічна хвилинка № 2

- Сьогодні ми проведемо «мовну чистку» слів. Адже, багато людей можуть припускатися помилок у словах. Ваше завдання: відкрити пазл та пояснити правопис слова.

Слова на пазлах: дев'ять, м'ятний, пір'я, свято, Суми, Глухів, Шевченко, Денис, Ангеліна, весна, зеленіти, схопити, злетіти.

- Запишіть у зошит слова, у яких звуків більше ніж букв.

Каліграфічна хвилинка № 3

Будем зараз разом грати

Літери в словах міняти.

Одну букву ви змініть

Й нове слово утворіть.

Учням пропонують такі слова: кора, рік, тіло, син, мода.

- Запишіть у зошит утворені слова. Підкресліть букву, яку замінили.

Каліграфічна хвилинка № 4

- Мова – це генетичний код нації. На кожному уроці ми відкриваємо нові, цікаві знання про нашу мову. Сплетімо «павутинку» зі словом «мова». Вам потрібно підібрати слова з подовженими приголосними звуками, які б характеризували мову.

Мова – навчання, пізнання, говоріння, спілкування, висловлювання.

- Запишіть у зошит слово – «спілкування» та підкресліть букви, які позначають подовжені приголосні м'які звуки.

- Складемо речення зі словом «спілкування».

На етапі закріплення знань та формування на їх основі умінь здобувачам освіти рекомендуємо пропонувати мовні ігри. Вивчаючи досвід вчителів-практиків ми підібрали різні ігри, завдання, які сприяють формуванню орфографічних умінь і навичок (додаток Е).

Ефективним в роботі є **«Зошит моїх помилок»**. У цей зошит учні фіксують свої помилки та працюють над ними. Використовуючи у своїй роботі ефективні прийоми формування орфографічної пильності, в дітей суттєво видно динаміку зростання рівня сформованості орфографічних навичок, вони вчаться виявляти помилки в письмовому тексті, триває розвиток усного та писемного мовлення, збагачення словникового запасу учнів.

Корисним, цікавим процесом для учнів стане укладання власного орфографічного словника. У процесі роботи на уроках трапляються слова з неперевірними орфограмами, ці слова фіксуються і записуються до словника. Можна давати творчі домашні завдання: з прочитаного тексту з літературного читання виписати слова з неперевірними орфограмами.

Сучасний школяр в умовах систематичного навчання з використанням дистанційних технологій так звик до гаджета, що вже не може уявити собі навчання без сучасних технологій. Перед вчителем постає новий виклик: навчання через монітор. Педагог набуває нової соціально-психологічної ролі – фасилітатора, куратора, коуча, тьютора або ж модератора. Нова освітня концепція вимагає від кожного вчителя високого професіоналізму, володіння та застосування сучасних технологій, бажання та вміння продовжувати вчитися та самовдосконалюватися, творчої методики та раціоналізму, готовності до будь-якої діяльності.

Діти покоління альфа народилися у світі, де постійно щось змінюється і відбувається, де потрібно щось сканувати, натискати, свайпати. Тому традиційні навчальні завдання потрібно перетворити в інтерактивну вправу. Більшість вчителів-практиків недооцінюють роль сучасних технологій в освіті дитини і можливості, які вони надають. Тому пропонуємо інтерактивні вправи **«Орфографічна хвилинка»**.

Організуючи урок, учитель планує «Орфографічну хвилинку», яку проводить за допомогою електронних засобів навчання та інтерактивних додатків чи веб-сервісів: learningApps (сайт для створення навчальних ігор: кросвордів, філвордів), Jamboard, Padlet, (інтерактивні дошки для картинок, хмар слів, відео з YouTube), «Розумна дитина» тощо.

Розглянемо декілька зразків вправ для орфографічних хвилинок.

Вправа 1. Знайди та обведи слова: *земля, пекти, перо, сестри, близенько, скрипіти.* Зверни увагу на правопис слів.

ЗНАЙДИ СЛОВА

Знайди і обведи 6 слів головоломки.

Є	В	Л	Е	В	Ц	А	И	М	Х	Й	В	Б
К	Щ	Н	Т	П	Ж	Ж	Й	Й	Е	С	Г	Щ
К	Ф	Ш	Ю	Р	Е	Ф	Н	А	У	З	Б	Р
Ь	Т	Ч	Є	Л	Ц	П	Щ	Б	Ї	Н	Ь	Ь
Й	Ю	В	Ф	Ц	Г	П	П	Е	Р	О	Г	Г
Е	С	К	Р	И	П	І	Т	И	Ч	П	В	П
Б	Т	Г	Е	Н	П	Е	К	Т	И	З	Е	Ш
П	С	У	Щ	Т	Л	О	Щ	Ц	Г	В	П	У
Х	Л	Г	Ї	О	Ж	Р	Е	К	Г	П	Е	Л
Ф	Ї	М	Х	Т	З	Е	М	Л	Я	М	Ж	Г
І	С	Е	С	Т	Р	А	Б	Р	Ю	Ф	Р	Р
Я	Т	Й	Т	Я	И	Є	И	Ь	Т	Й	А	Щ
І	Б	Л	И	З	Е	Н	Ь	К	О	И	Ї	Ь

СПИСОК СЛІВ: ЗЕМЛЯ - СЕСТРА - БЛИЗЕНЬКО - СКРИПІТИ - ПЕРО - ПЕКТИ (6)

Зазначений вид вправи можна проводити як в онлайн режимі так і в паперовому варіанті учні отримують картки і працюють в парах, групах, індивідуально. Рекомендуємо використовувати для групової роботи завдання із більшою кількістю слів для пошуку.

Вправа 2. Вставте букви *е* або *и*, доберіть перевірні слова.

Ненаголошені голосні *е, и* в корені слова

1. Встав букву *е* або *и*, добери перевірне слово.

черговий — чєрга	Д..вина — _____
зуп..нятись — _____	Д..сяток — _____
бл..зький — _____	т..плішати — _____
зв..чайний — _____	ож..вати — _____

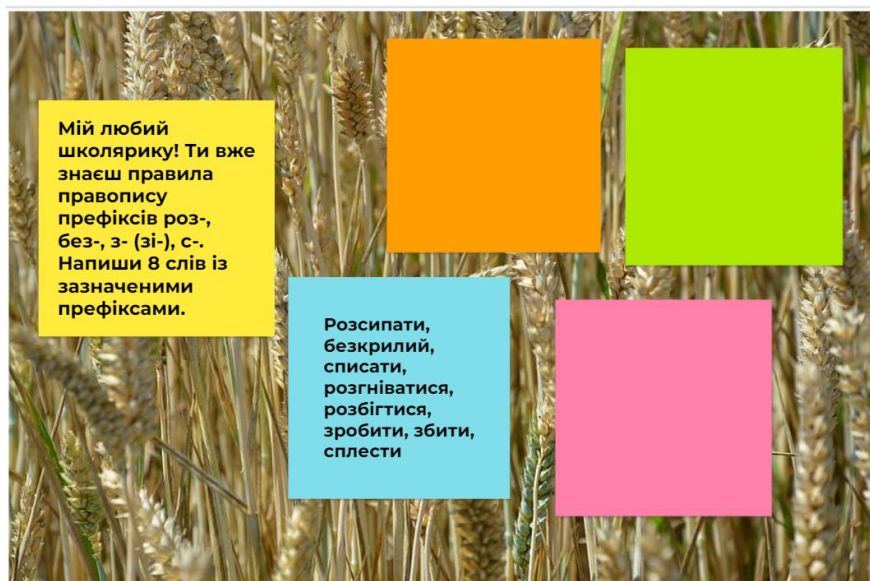
Вправа 3. Прочитай текст. Встав пропущені букви *е/и*.

Встав пропущені букви.

В..селе сонечко ховається у в..сняних хмарах. Пов..чорів день. Кол..хає вітерець пшеницю. Не зуп..няйся у досягненні мети.

Зазначені вище вправи діти виконують в мережі Інтернет на інтерактивному аркуші liveworksheets. Після виконання вправи вони можуть відразу побачити свій результат та зробити роботу над помилками.

Вправа 4. Придумайте та запишіть слова з префіксами роз-, без-, с-, з- (зі-) (робота на онлайн дошці Jamboard).

Вправа 5. Перед вами будуть з'являтимуться слова. Вам потрібно визначити як їх правильно писати: з апострофом чи без нього (застосунок WordWall).

2:34

✓ 0

зор*я

Апостроф
СТАВИТЬСЯАпостроф НЕ
СТАВИТЬСЯ

Існує безліч інтерактивних вправ, які можна застосувати на уроці української мови. Варто зазначити, що інтерактивні вправи здобувачі освіти можуть виконувати як в класі, так і вдома під час навчання з використанням дистанційних технологій. Враховуючи виклики сьогодення використання інтерактивних вправ, завдань стає поширеною практикою серед більшості вчителів початкових класів.

Таким чином, ми представили різні види орфографічних вправ щодо покращення орфографічної компетентності учнів третього класу. Крім того, зазначені види завдань розвивають усне та писемне мовлення, пізнавальний

інтерес, критичне мислення, уяву, пам'ять, збагачують словниковий запас здобувачів освіти, впливають на точність і чистоту мови.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

За логікою педагогічного дослідження, третім етапом експерименту є контрольний, який дозволяє провести підсумкову діагностику і підтвердити або спростувати ефективність формувального етапу. Для забезпечення валідності дослідження на цьому етапі використовувалися ті самі завдання, що і на констатувальному етапі (додаток Б). Зміни торкнулися лише пропонованих учням наборів слів (були використані інші слова, щоб уникнути завищення результатів, до яких могли б привести використання вже знайомої послідовності слів).

Дані, отримані в результаті діагностування в обох класах, були досліджені і зіставлені за такі напрямками:

- результат експериментальної групи на початку і наприкінці експерименту;
- результат контрольної групи на початку і наприкінці експерименту;
- порівняльний результат експериментальної та контрольної групи на початку і наприкінці експерименту.

Порівняння даних проводилося за кожною карткою окремо.

Статистичні методи обрахунку даних дозволили отримати такі результати після виконання першої картки із завданням: під час вивчення вміння знаходити та визначати орфограми у словах учні експериментальної групи показали такі результати:

- 3 бали – 6 учнів;
- 2 бали – 10 учнів;
- 1 бал – 6 учнів;
- 0 балів – 1 учень.

Під час діагностування цього вміння на контрольному етапі кількісний розподіл здобувачів освіти набув іншого вигляду:

- 3 бали – 9 учнів;

2 бали – 10 учнів;

1 бал – 3 учня;

0 балів – 1 учень.

Отже, очевидна позитивна динаміка: за час впровадження формувального етапу частка дітей, які отримали 3 бали збільшилася на 2 учня, і, відповідно, учнів, які мали 2 бали зменшилося також на 2 особи. Можливо, такі результати спричинила знайома вправа та подібність виконання завдання під час освітнього процесу. Проте, процес формування орфографічної компетентності складний і довготривалий. Оволодіння учнями грамотним писемним мовлення відбувається протягом всього періоду навчання в закладі загальної середньої освіти.

Представляємо динаміку даних у графічному вигляді для забезпечення наочної демонстрації розбіжностей між кількістю учнів, що володіють умінням знаходити та визначати орфограми у словах до впровадження формувального впливу і після нього (див . рис. 2.15).

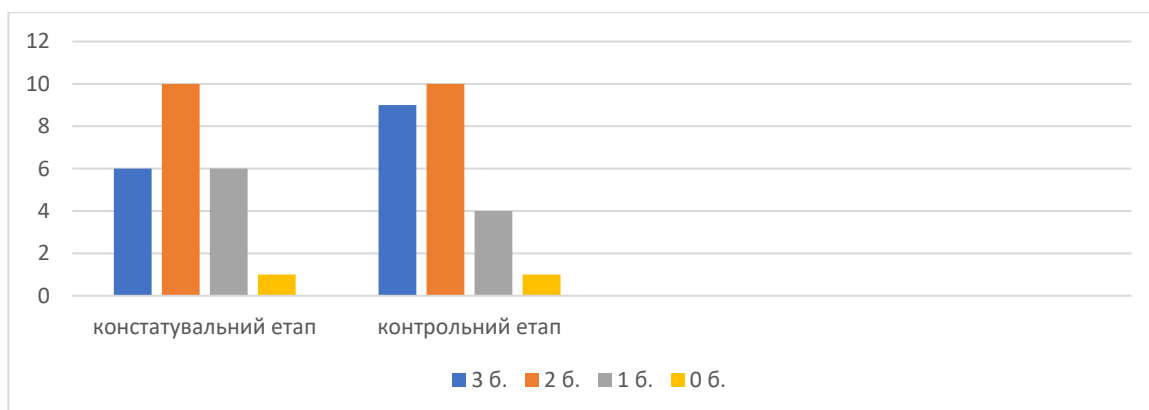

Рис. 2.15. Кількісна динаміка учнів експериментальної групи за вмінням знаходити та визначати орфограми у словах.

Нами також були зіставлено дані, здобуті на констатувальному та контрольному етапах у контрольній групі. Діагностування за першою карткою і на констатувальному, і на контрольному етапах дало однакові результати:

3 бали – 9 учнів;

2 бали – 11 учнів;

1 бал – 2 учня;

0 балів – 1 учень.

Отже, за час, що минув, помітних змін не відбулося.

Порівняємо результати контрольного етапу експерименту в експериментальній і контрольній групах. Дані ми подаємо у таблиці (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2.

Бали	Експериментальна група	Контрольна група
3	9 учнів	9 учнів
2	10 учнів	11 учнів
1	3 учнів	2 учнів
0	1 учень	1 учень

Аналізуючи дані таблиці, ми можемо стверджувати, що в обох групах залишився один учень, який набрав 0 балів. Проте, кількісний розподіл учнів, які набрали максимум балів урівнялися. Відмінність однієї групи від іншої продемонстровано графічно (див. рис. 2.16).

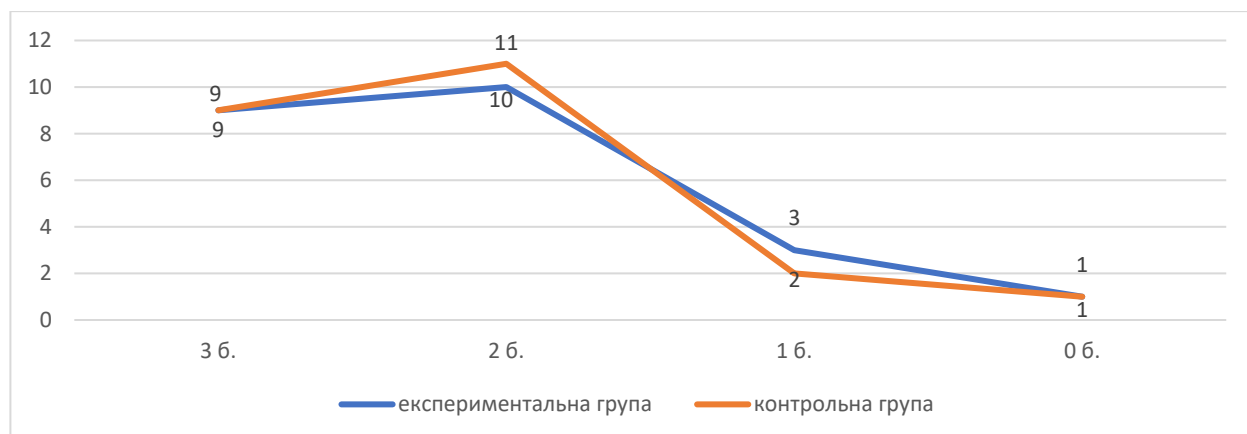

Рис. 2.16. Кількісна різниця між учнями експериментальної та контрольної групи за вмінням знаходити та визначати орфограми у словах.

Порівнюючи дані різних етапів за карткою № 2, ми знову констатуємо той факт, що помітна підвищена кількісна динаміка здобувачів освіти. Тому на констатувальному етапі дослідження вміння ділити слова для переносу з рядка в рядок ми отримали такі результати:

3 бали – 6 учнів;

2 бали – 12 учнів;

1 бал – 4 учня;

0 балів – 1 учень.

Контрольний етап:

3 бали – 8 учнів;

2 бали – 12 учнів;

1 бал – 2 учня;

0 балів – 1 учень.

Отже, дані показують, збільшилася кількість дітей, які отримали максимальну кількість балів за завдання. Проте, сталою залишається кількість учнів, які отримали по 2 бали за картку. Порівняльні дані на експериментальному та контрольному етапах тестової групи представлено в графічному вигляді (див рис. 2.17).

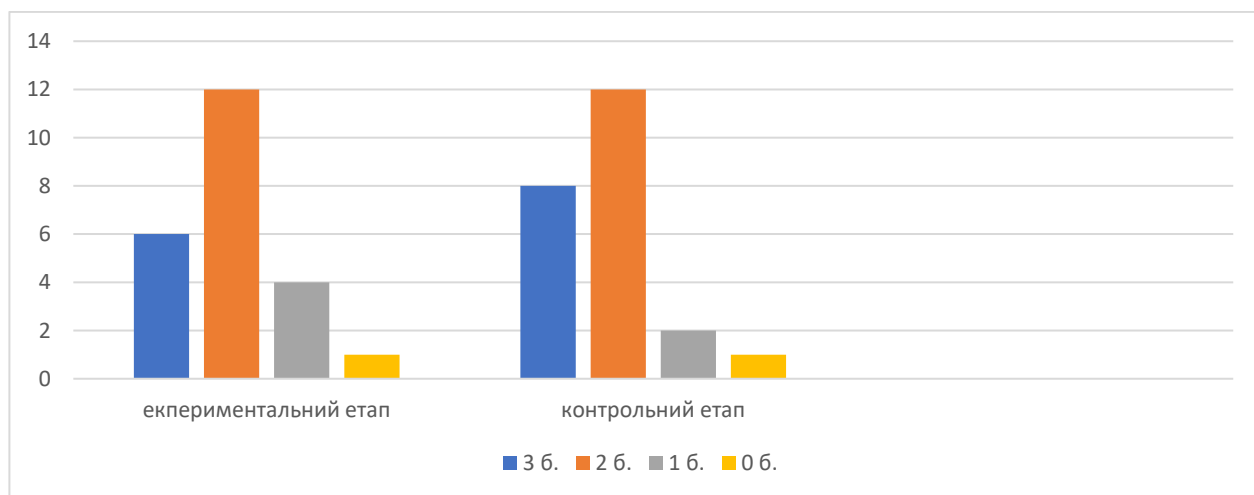

Рис. 2.17. Кількісна динаміка учнів експериментальної групи за вмінням переносити слова з рядка в рядок.

Відразу доводимо цифрові дані кількісного розподілу учнів контрольної групи за результатами виконання завдання на картці № 2:

3 бали – 8 учнів;

2 бали – 12 учнів;

1 бал – 2 учня;

0 балів – 1 учень.

Контрольний етап:

3 бали – 7 учнів;

2 бали – 12 учнів;

1 бал – 3 учня;

0 балів – 1 учень.

Отже, ми бачимо неістотну відмінність у зниженні кількості учнів, які набрали максимальну кількість балів, що може бути пояснене неуважністю чи випадковістю.

Порівняння даних картки № 2, проведеного в межах контрольного етапу, виявило такі явища (табл. 2.3):

Таблиця 2.3.

Бали	Експериментальна група	Контрольна група
3	8 учнів	7 учнів
2	12 учнів	12 учнів
1	2 учня	3 учня
0	1 учень	1 учень

Відмінності однієї групи від іншої презентуємо в графічному вигляді (див. рис. 2.18).

Рис. 2.18. Кількісна різниця між учнями експериментальної та контрольної груп за вміння переносити слова з рядка в рядок.

За кількісними показниками та графічним зображенням помітним є те, що учні експериментальної групи в окремих показниках мають кращі результати, ніж у контрольній. Це є цілком виправданим, адже здобувачам освіти досліджуваної групи систематично пропонували завдання для удосконалення навичок перенесення слів з рядка в рядок.

Порівняння даних, отриманих на різних етапах за результатами виконання завдання картки № 3, також демонструє помітний позитивний прогрес, що за наших умов свідчить не лише про покращення якості вживання на письмі букв е, и в ненаголошених позиціях, а й про підвищення сформованості орфографічної компетентності.

На початку дослідження були зафіксовані такі дані:

3 бали – 4 учня;

2 бали – 5 учнів;

1 бал – 13 учнів;

0 балів – 1 учень;

на контрольному етапі – такі:

3 бали – 6 учнів;

2 бали – 10 учнів;

1 бал – 6 учнів;

0 балів – 1 учень.

Динаміка змін наведена у графічному вигляді (див. рис. 2.19).

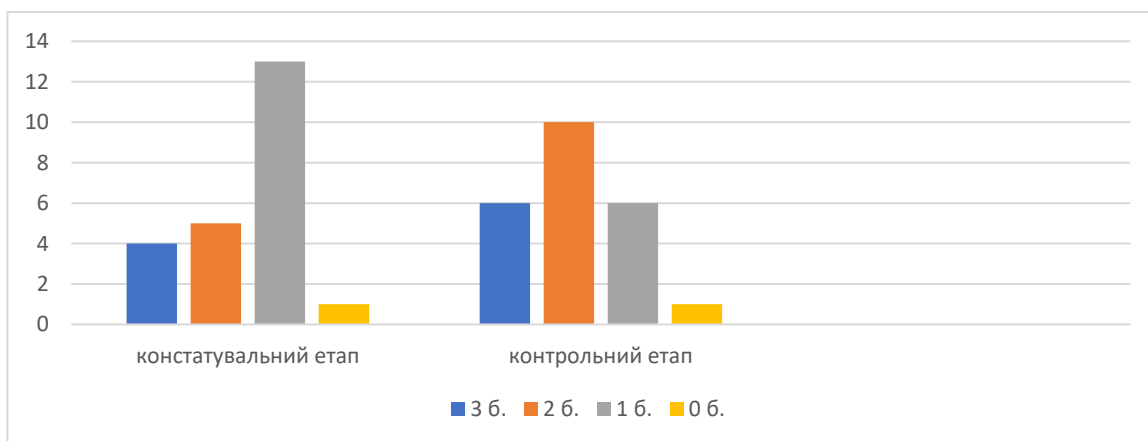

Рис. 2.19. Кількісна динаміка учнів експериментальної групи за результатами уміння застосовувати правило вживання е, и в ненаголошених позиціях на констатувальному та контрольному етапах експерименту.

Але чи було це спричинено тими змінами, які передбачало впровадження нами системи вправ, ігор, чи ця динаміка пояснюється природнім перебігом навчання? Для відповіді на це питання було зіставлено дані, здобуті на констатувальному і контрольному етапах у контрольній групі.

Констатувальний етап:

3 бали – 6 учнів;

2 бали – 6 учнів;

1 бал – 10 учнів;

0 балів – 1 учень.

Контрольний етап:

3 бали – 6 учнів;

2 бали – 8 учнів;

1 бал – 8 учнів;

0 балів – 1 учень.

Отже, в окремих позиціях ми спостерігаємо певні зміни. Результати контрольної групи засвідчують, що запропоновані інтерактивні вправи, завдання для формування правописних вмінь в експериментальній групі сприяє підвищенню рівню формування орфографічної компетентності. Порівняльні дані ми представляємо у графічному вигляді (див. рис. 2.20).

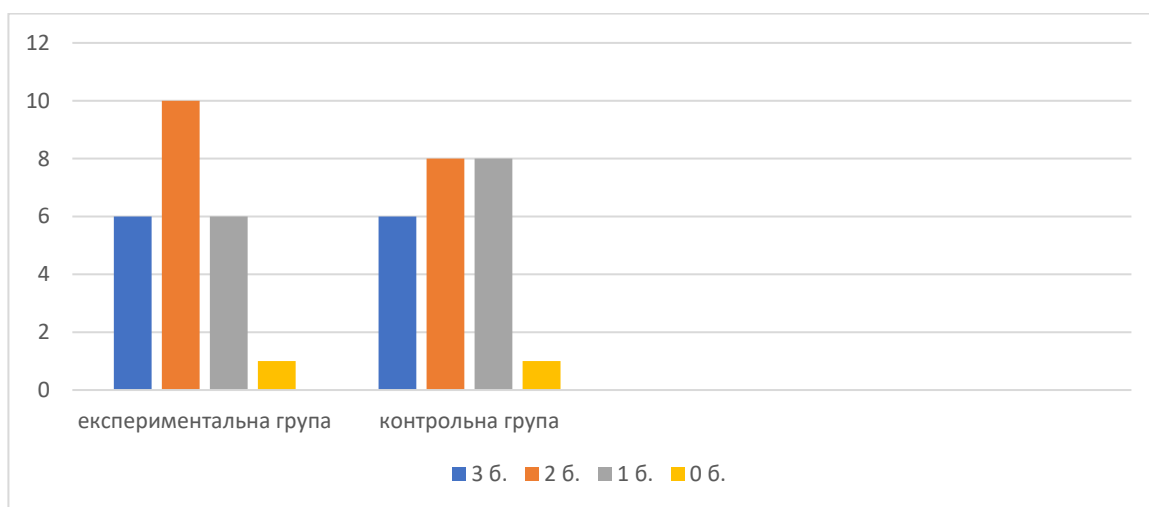

Рис. 2.20. Кількісна різниця між учнями експериментальної та контрольної груп за результатами виконання завдання № 3.

Експериментально-дослідницьке навчання сприяло виявленню змін у формуванні навичок визначати орфографічні помилки в словах, працювати зі словником та здійснювати самоконтроль. Самоперевірка учнями завдань допомагає їм навчатися сприймати написане. Таке завдання допомагає удосконалювати орфографічні вміння і навички, підвищує правописну

грамотність. Для підтвердження факту надаємо результати, на основі яких були зроблені висновки.

Констатувальний етап:

3 бали – 8 учнів;

2 бали – 8 учнів;

1 бал – 6 учнів;

0 балів – 1 учень;

Контрольний етап:

3 бали – 8 учнів;

2 бали – 11 учнів;

1 бал – 3 учня;

0 балів – 1 учень.

На контрольному етапі завдання картки № 4 виконували й учні контрольної групи. Отримані результати не відрізняються від тих, що були виявлені на констатувальному етапі.

Констатувальний етап:

3 бали – 9 учнів;

2 бали – 10 учнів;

1 бал – 3 учня;

0 балів – 1 учень;

контрольний етап:

3 бали – 9 учнів;

2 бали – 10 учнів;

1 бал – 3 учня;

0 балів – 1 учень.

Оскільки основною метою проведеного експерименту було перевірити ефективність застосування інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор для формування правописної компетентності учнів початкової школи, то доцільним є виявлення різниці в показниках для контрольної та експериментальної груп. Одержані дані подано на діаграмі (див. рис. 2.30).

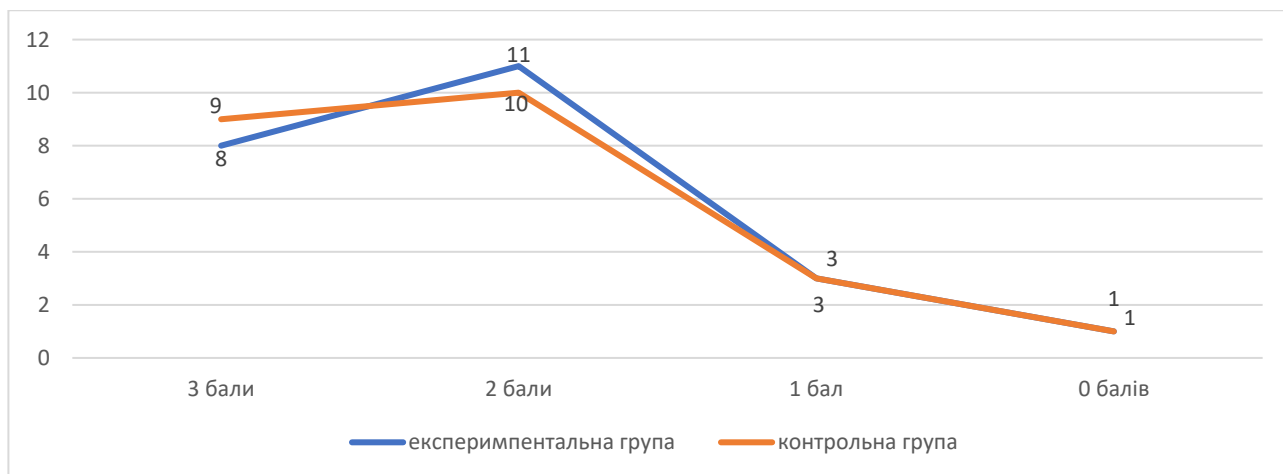

Рис. 2.30. Кількісна різниця між учнями експериментальної та контрольної груп за результатами виконання завдання картки № 4.

Здобуті результати підтвердили ефективність апробованої системи використання інтерактивних вправ, завдань, ігор для формування правописної компетентності здобувачів початкової освіти.

Оскільки, на констатувальному етапі для учнів, які беруть участь в експерименті, був запропонований навчальний диктант. Метою диктанту є перевірка навичко в застосуванні теоретичних знань у практичній діяльності, виявлення вмій писати під диктовку, здійснювати самоперевірку. Тому, на контрольному етапі здобувачі освіти також написали навчальний диктант.

Результати диктанту експериментальної та контрольної груп подаємо в графічному вигляді у порівнянні з констатувальним етапом (див. рис. 2.31; 2.32).

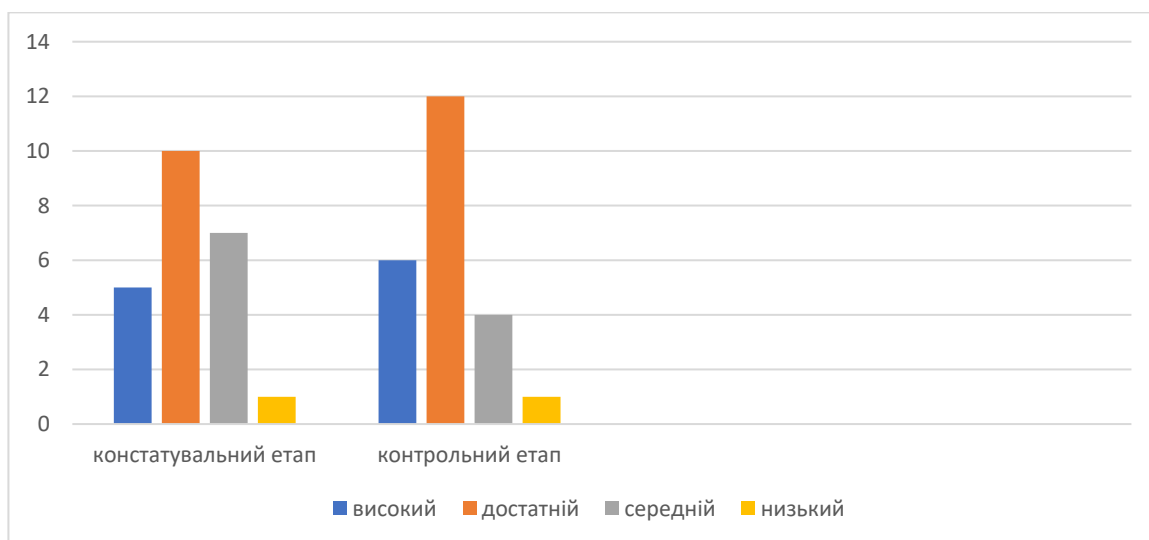

Рис. 2.31. Кількісна динаміка результатів навчального диктанту експериментальної групи.

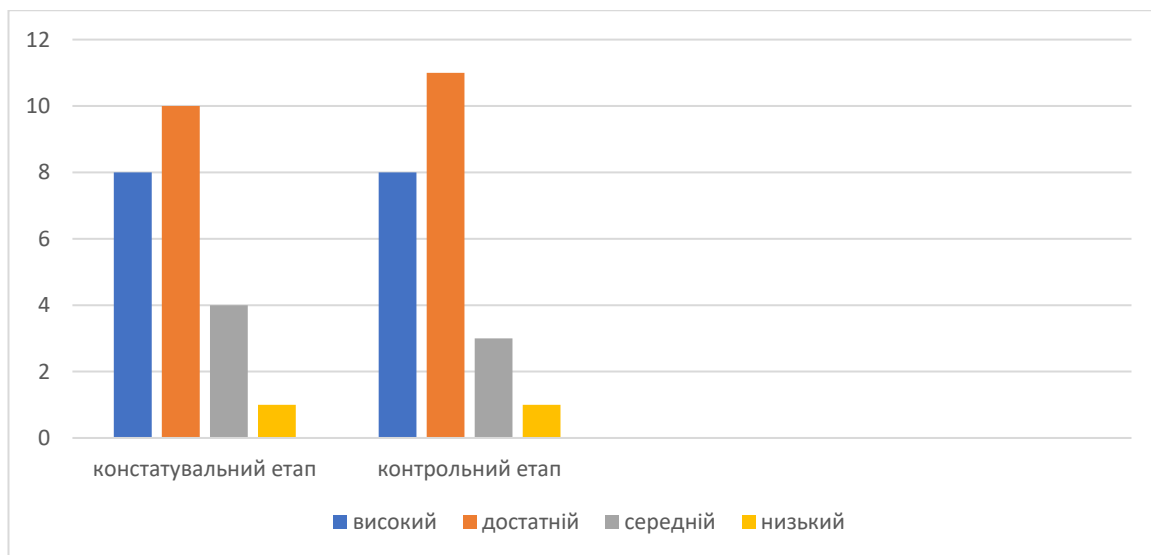

Рис. 2.32. Кількісна динаміка результатів навчального диктанту контрольної групи.

Порівняльний аналіз результатів навчального диктанту на констатувальному та контрольному етапах в експериментальній групі свідчить про те, що збільшилася кількість учнів з високим та достатнім рівнем сформованості орфографічних, графічних та пунктуаційних навичок. Якщо на констатувальному етапі на високому рівні диктант написало лише 5 учнів, то на контрольному 6; на достатньому рівні вже не 10 (констатувальний етап), а 12 учнів. Так, показники середнього рівня зменшилися із 7 до 4 учнів на контрольному етапі. Загалом простежуємо якісні зміни в оволодінні учнями орфографічними, графічними, пунктуаційними навичками під час диктанту.

Аналізуючи отримані показники в контрольній групі на завершальному етапі експерименту ми можемо зазначити, що кількість учнів на високому рівні залишилася сталою 8 – 8 учнів, а на достатньому рівні відбулися не суттєві зміни: було 10 учнів стало – 11. Варто зауважити, що в обох групах залишається по одному учню, які не змінили свої показники під час виконання завдань на констатувальному та контрольному етапах. Під час бесіди та спостереження за навчальною діяльністю ми з'ясували, що ці діти з першого класу мають низьку мотивацію до навчання у зв'язку з рядом зовнішніх чинників та середовища в якому виховуються.

Оскільки основною метою проведеного експерименту було перевірити ефективність упровадження інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор та їх вплив на формування правописної компетентності учнів, то доцільним є виявлення різниці в показниках для контрольної та експериментальної груп. Загальний рівень сформованості орфографічної навички у здобувачів освіти початкової школи експериментальної і контрольної груп подано у таблиці (додаток Г).

Отже, підсумовуючи результати усіх етапів нашого педагогічного дослідження, треба зазначити, що оригінально представлені, сучасно оформлені завдання мають більш ефективний вплив на розвиток особистості учня, ніж ті вправи, які зазвичай пропонують здобувачам освіти. Варто зазначити, що використання інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор не означає перетворення уроку на нестандартний чи відмова від традиційної структури. Це лише як елементи підвищення мотивації, рівня навчальної діяльності дитини та інтеграція освітнього процесу з цифровими технологіями. Результати таблиць підтверджують зазначені вище висновки (додаток Г). Порівняльні результати представлені у графічному вигляді (див. рис. 2.33).

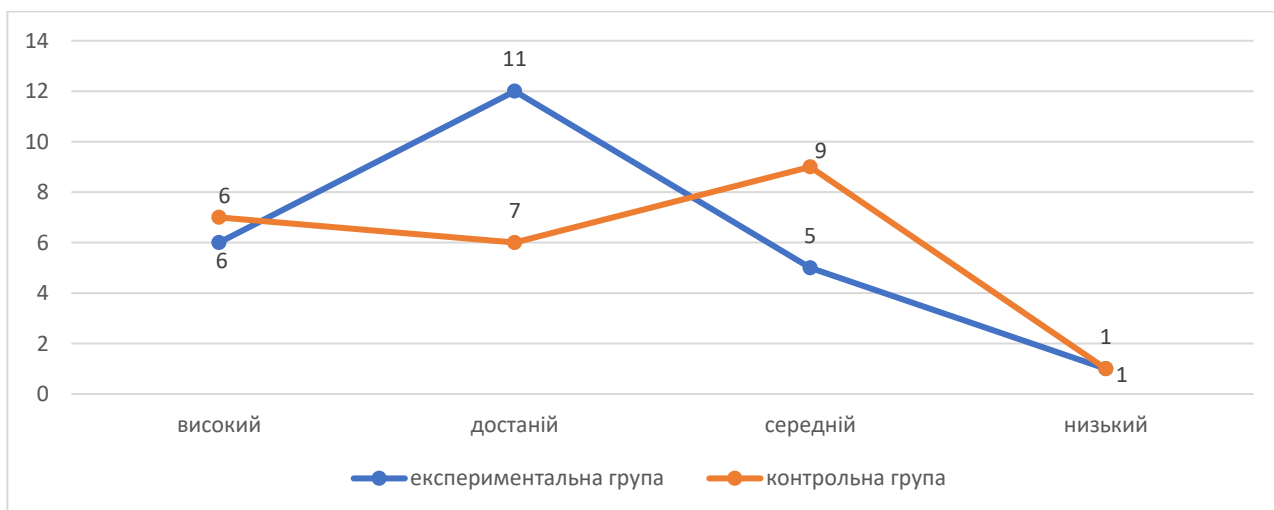

Рис. 2.33. Кількісна різниця показників сформованості орфографічної компетентності експериментальної та контрольної груп дослідження.

Дані проведеного теоретико-експериментального дослідження підтвердили достовірність провідних концептуальних положень магістерської роботи, засвідчили ефективність досягнення мети, розв'язання поставлених

завдань і дали підстави для твердження про ефективність упровадження інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор на формування правописної компетентності здобувачів початкової освіти. Розвиток орфографічної компетентності вимагає особливої уваги та системної практичної діяльності. Тому вчителі мають постійно моніторити рівень сформованих предметних та зальних компетентностей здобувачів освіти.

З метою підвищення рівня орфографічної компетентності надаємо практичні рекомендації стосовно впровадження у педагогічну практику інтерактивних завдань, вправ, дидактичних ігор:

1. Формування орфографічних навичок не повинне обмежуватися лише вивчення окремих тем, і не має проходити стандартно, поверхово, бо саме такий підхід призводить до зниження рівня пізнавальної мотивації та знань школярів. Тому, щоб справді підштовхнути дитину до певних дій, завдання на це, мають бути якнайдалі віддалені від шкільного повсякдення.

2. Кожен учень, відповідно до особистіно орієнтованого навчання, повинен бачити свій успіх і потребує переживання ситуації успіху. Щоб збільшити якісні показники правописних умінь педагоги мають проранжувати індивідуальні здібності здобувачів освіти та підібрати посильні, цікаві для них завдання із поступовим ускладненням. Матеріал вправ, завдань має відрізнятися від тих, які отримують діти з високою мотивацією й успішністю. За такою умови втрачається рутинність, а з'являється особистий прогрес кожної окремої дитини, що і вимагає Нова українська школа.

3. Дитина активна тоді, коли задовольняє власні бажання та досягає очікуваних результатів. Так, виникає почуття компетентності, що супроводжується відчуттям радості, та задоволення від діяльності. Таким чином, учитель має створювати ситуацію успіху під навчального процесу. Кілька разове виконання завдання, вправи з використанням ІКТ сприяє внутрішній мотивації учня. За такого підходу педагог має можливість простежити за активність самостійної роботи у позаурочній діяльності.

4. Провідною діяльністю учнів початкової школи є навчання. Проте, варто пам'ятати про психологічні умови розвитку та навчання здобувачів освіти. Гра

продовжує залишатися одним із улюблених видів діяльності дитини, адже у грі вони стають самі собою та реалізують своє бажання утвердитися. Тому, дидактична гра має зайняти належне місце у структурі уроку.

5. Варто навчати учнів шукати самостійне вирішення проблемної ситуації, виховувати передусім можливість навчатися за будь-якої організації освітнього процесу: дистанційного чи очного. Перевага впровадження інтерактивних завдань, вправ забезпечує гнучкість, нестандартність та доступність, а також мотивують й урізноманітнюють види роботи.

Висновки до другого розділу

Результати констатувального етапу експериментально-дослідницького навчання засвідчили необхідність упровадження інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор з метою формування орфографічної компетентності в учнів початкової школи в процесі вивчення української мови.

Метою експериментальної частини магістерського дослідження було створення та перевірка ефективності впровадження інтерактивних видів роботи для формування правописних умінь. Експериментальною методикою передбачалося підготовка та виконання учнями завдань на картках. Кожне завдання передбачало збір показників за наступними напрямками:

- уміння знаходити та визначати орфограми у словах;
- уміння ділити слова для переносу з рядка в рядок;
- уміння правильно підбирати перевірні слова;
- уміння визначати орфографічні помилки в словах, працювати зі словником, здійснювати самоконтроль.

Після виконання завдань на картках, учням був запропонований навчальний диктант. Такий вид роботи перевіряв уміння учнів у практичному застосуванні не лише орфографічних правил, а й пунктуаційних та графічних умінь.

Відповідно розроблених завдань були визначені критерії оцінювання та рівні сформованості орфографічної компетентності: високий, достатній, середній, низький.

Базою експериментального етапу магістерського дослідження стала Глухівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Глухівської міської ради Сумської області. У початковій школі закладу освіти паралель третіх класів представлена двома групами, що дозволило нам утворити експериментальну (З-А) та контрольну (З-Б) групи учнів.

Під час формування етапу ми запропонували здобувачам освіти експериментальної групи систему інтерактивних вправ, завдань та мовних ігор. Зазначені види діяльності систематично використовував учитель на уроках української мови; вони також були складниками домашніх завдань.

На контрольному етапі ми зіставили результати початкового та завершального етапів дослідження засвідчили, що за рівних вихідних можливостей відсоткові показники в експериментальній групі покращилися порівняно з показниками в контрольній групі. Рівень сформованості правописної компетентності школярів в експериментальній групі на високому рівні становить 26 %, в контрольній – 26 %; на достатньому рівні в експериментальній групі – 48 %, а в контрольній – 30,5 %, що на 17,5 % менше, ніж в експериментальній групі; середній рівень – 22 % (ЕГ), а в контрольній групі – 39,2 %, що на 17,2 % більше; низький рівень в експериментальній та контрольній групах однаковий – 4,3 % учнів.

Отже, за результатами проведення контрольного етапу дослідження ми констатуємо той факт, що системне впровадження інтерактивних видів роботи, дидактичних ігор в освітній процес уроків мовно-літературної освітньої галузі сприяє формуванню орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти. Після проведеного всіх етапів дослідження ми надаємо практичні поради педагогічним працівникам щодо удосконалення видів роботи на уроках української мови.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати магістерського дослідження формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі навчання української мови, зробили такі висновки:

1. У результаті вивчення стану досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній, лінгводидактичній літературі встановлено, що методика навчання орфографії має тривалий історичний процес. Проте, не зважаючи на значну кількість наукових і практичних досліджень, присвячених формуванню правописної грамотності здобувачів освіти, вона не тільки не втратила актуальності, а й актуалізувалася в умовах нової реформи загальної середньої освіти та українського правопису.

Проблема формування орфографічної компетентності досліджувалася науковцями та учителями-практиками за різними напрямками: педагогічні й методичні питання орфографічної компетентності (М. Вашуленко, Н. Восресенська, С. Дорошенко, О. Попова, Т. Суржук, І. Хом'як, Н. Шкуратяна); формування у молодших школярів орфографічних умінь і навичок (О. Вашуленко, Н. Грона, Г. Козачук, К. Пономарьова); становлення орфографічної пильності (В. Куц, О. Прищепа, О. Смовська); система роботи над орфографічними помилками (О. Біляєв, В. Вітюк, О. Смовська); система вправ залежно від лінгвістичної природи написань в умовах близькоспоріднених мов (О. Хорошковська). Наукові статті та дисертаційні дослідження засвідчують той факт, що обрана проблема є доцільною та потребує постійного вивчення.

2. Відповідно до логіки наукового дослідження нами було досліджено та розкрито сутність лінгвістичних термінів: «орфографія», «орфографічна компетентність», «орфографічна помилка», «орфограма», «орфографічна грамотність». Ключовим поняттям дослідження стало «орфографічна компетентність». Представлено етапи формування орфографічної компетентності молодших школярів. Розкрито психолого-педагогічні основи формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти.

3. Констатовано види вправ, які представлені у методиці навчання української мови молодших школярів, а також описано їх роль у формуванні

правописних умінь. На основі опрацювання різних видів джерел інформації ми виділяємо такі типи орфографічних завдань: орфографічні вправи, орфографічний розбір, списування, диктант (пояснювальний, вибіркового, диктант-переклад, вільний диктант, зоровий диктант тощо), вільне письмо, вибіркоче письмо/списування. До традиційних видів орфографічних вправ відносяться диктант і списування.

З'ясовано, що виклики сьогодення, вимоги Нової української школи, поява електронних засобів навчання нового покоління здобувачів освіти зумовили впровадження в шкільну практику вивчення української орфографії інтерактивних типів завдань, вправ і мовних ігор. Найбільш ефективними вправами виявилися «Зелена паста», «Буквоїд», «Фотограф», «Третій зайвий», «Назви слово за малюнком», «Знайди помилку». Проте, учням подобається працювати на інтерактивних аркушах та із сервісом Learning.Apps, інтерактивним онлайн-тренажером, виконувати інтерактивні завдання у застосунку WordWall. Корисним для учнів є коментоване письмо. Зазначені види вправ можна проводити на будь-якому етапі уроку.

4. Аналізуючи зміст підручників з української мови для 3-4 класів (авторський колектив М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик), ми спостерігаємо орфографічний матеріал у взаємозв'язку з фонетикою, графікою, орфоепією, морфемікою, словотвором, морфологією, синтаксисом; подано правила українського правопису, систему вправ і завдань для формування орфографічних умінь та навичок здобувачів освіти. Також ми проаналізували Типову освітню програму, яку розроблено колективом під керівництвом О. Савченко. Вона засвідчує важливість вивчення української мови у реалізації компетентнісного підходу. Одним зі складників вивчення мови є її орфографія. Тому в роботі враховані теоретичні засади освітньої програми, підходи та принципи організації освітнього процесу.

5. Для з'ясування рівнів сформованості правописної компетентності здобувачів початкової освіти нами було сплановано, організовано та проведено експеримент. Під час експериментальної частини ми провели анкетування серед учителів щодо упровадження інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор, частота

їх використання. Вчителі, серед яких ми проводили опитування, не впроваджують інтегровані уроки, але акцентують свою увагу на міжпредметних зв'язках. Це пояснюється тим, що освітній процес, здебільшого, відбувається у дистанційному форматі, тому організація якісних інтегрованих уроків, фактично, унеможлиблює їх упровадження.

Більшість опитаних нами вчителів реалізують на практиці інтерактивні вправи, завдання та мовні ігри як засіб підвищення мотивації, рівня знань, формування самостійності. Проте, зазначені види завдань педагоги використовують нечасто (60 %).

Ураховуючи соціальну ситуацію в країні, зовнішні чинники впливу на організацію освітнього процесу, вчителі схвильовані та не повною мірою задоволені рівнем знань учнів з української мови (75 %). Тому на уроках намагаються розвивати всі види мовленнєвої діяльності, формувати предметні компетентності через традиційні форми і види роботи. На думку педагогів, інтерактивні вправи, завдання, мовні ігри не завжди є ефективним засобом формування орфографічних умінь. Вони є дієвими після чіткої, методично-грамотної організації етапу закріплення знань і формування на їх основі автоматизованих навичок.

Крім того, було констатовано той факт, що улюбленими навчальними дисциплінами здобувачів освіти є фізична культура, образотворче мистецтво та інформатика, а вже потім – українська мова. Для дослідження рівня сформованості орфографічних умінь нами було розроблено картки із завданнями та проведений навчальний диктант. За результатами виконання завдань ми визначили експериментальну (3–А клас) та контрольну (3–Б) групи. На формувальному етапі ми впроваджували інтерактивні вправи, завдання, мовні ігри.

Ефективність застосування інтерактивних вправ, завдань, мовних ігор підтверджують результати контрольного етапу експерименту, який показав, що рівень орфографічної компетентності значно збільшився: 26 % – високий рівень, що на 4 % більше у порівнянні з констатувальним етапом; 48 % – достатній рівень, це на 39 % більше; 22 % – середній рівень, що на 43% менше, ніж на

початку експерименту; 4,3% – низький рівень. Варто зазначити, що суттєво змінилися показники достатнього та середнього рівнів. Порівняння результатів експериментального і контрольного етапів свідчить про позитивні наслідки проведеного експерименту та дослідження, його результативність і дає підстави стверджувати, що обрана методика формування орфографічної компетентності молодших школярів ефективна.

Більшість знань людина засвоює в молодшому шкільному віці. Уроки української мови покликані виробити навички правопису, від чого залежить подальше навчання дитини в школі, її орфографічна й мовленнєва грамотність.

Зміст наукового дослідження, викладений у магістерській роботі, не претендує на вичерпність щодо висвітлення основних положень проблеми формування орфографічної компетентності учнів початкової школи на уроках української мови. Подальшого наукового пошуку потребує осучаснення методичного супроводу навчання правопису української мови, розроблення та впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти інтерактивних завдань, електронних засобів навчання, дистанційних технологій.

Таким чином, поставлені завдання магістерського дослідження виконані, мета досягнена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ: Педагогічна думка. 2014. 346 с.
2. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
3. Будна Н. О. Творчі завдання з української мови: дидактичний матеріал: 3 кл. / Вид. 4-те, переробл. і доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 72 с.
4. Бутрім В.Л. Граматична веселочка: збірник нестандартних дидактичних матеріалів 1 – 4 кл. Х.: Основа. 2006. 128 с.
5. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. 312 с.
6. Вашуленко М., Васильківська Н., Дубовик С.. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.
7. Вашуленко М., Васильківська Н., Дубовик С.. Українська мова та читання: підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
8. Вашуленко М., Дубовик С. Надзвичайну для НУШ актуальність дослідницька має діяльність. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. *Учитель початкової школи*. 2019. № 9. С. 3–6.
9. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб.. К. : Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
10. Вашуленко М.С. Орфоєпія і орфографія в 1 – 3 кл.: посібник для вчителів. К. : Рад. школа. 1982. 104 с.
11. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.

12. Вашуленко О. Організація закріплювального повторення. *Початкова школа*. 2005. № 4.
13. Вашуленко О. Організація поточного повторення. *Початкова школа*. 2004. № 6.
14. Ващук В.О. Вироблення в учнів орфографічних навичок. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 7. С. 68–72.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
16. Вітюк В. В., Тарасюк Л. С. Орфографічна грамотність як показник рівня писемного мовлення в учнів початкової школи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Серія : Педагогічні науки. 2014. Вип. 26. С. 107–115.
17. Вітюк В. Орфографічна грамотність: формуємо вміння писати без помилок [Текст]: упровадження системи вправ і завдань. *Учитель початкової школи*. 2016. № 5.
18. Вітюк В. Основні причини орфографічних помилок учнів початкової школи. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. С. 90-94.
19. Воскресенська Н.О. Навчання орфографії. *Початкова школа*. 2006. № 11–12. С. 13–15.
20. Воскресенська Н.О., Коновалова М.В., Літвінова І.М., Якименко О.О.. Нова українська школа: український правопис у системі формування орфографічної компетентності в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 160 с.
21. Гайова Л. Робота зі словами, вимову і написання яких потрібно запам'ятати. *Початкова школа*. 2005. №2. С. 46–55.
22. Гайштут О. Сходінками до розвитку уваги, пам'яті, логіки. *Початкова школа*. 2005. №2. С. 46–55.
23. Грона Н. В. Система роботи над словниковими словами з учнями 1–4 класів. *Початкова школа*. 2009. № 5. С. 8–12.

24. Грона Н. В. Формування у молодших школярів орфографічних умінь і навичок на основі знань про фонетичну і графічну системи української мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ін-т педагогіки НАПН України. К., 2012. 20 с.
25. Грона Н. Сучасні підходи до вироблення у майбутнього вчителя вміння формувати орфографічну навичку в учнів початкової школи. *Вісн. Черкас. ун-ту*. Сер. Пед. науки. 2009. Вип. 165. С. 90–94.
26. Гуменюк І.М., Коропецька З.О. Формування орфографічної компетентності молодших школярів на основі використання дидактичної гри. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*: матеріали наук.-практ. інтер.-конф. молодих науковців та студентів. Івано-Франківськ: «Територія друку», 2022. С. 34–37.
27. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України 21.02.2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
28. Древаль Г.І. Інновації в початковій освіті: теорія і практика. *Початкова школа*. 2008. №3. С. 63–64.
29. Електронний помічник вчителя. URL: <https://elpom.com.ua/class/3/> (дата звернення: 21.11.2023).
30. Жигора І., Кондратова В. Формування орфографічної грамотності молодших школярів в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Науково-методичний щоквартальний журнал «Педагогічний вісник»*. №1-2. 2022 . С. 66 – 69.
31. Закон України «Про освіту». 2017. № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
32. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 26.06.2023).

33. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах: психологічні та педагогічні аспекти / за ред. Г. П. Коваль. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. С. 11.
34. Інтерактивний тренажер. URL: <https://learning.ua/mova/tretii-klas/> (дата звернення: 15.10.2023).
35. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: навч. посіб. для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. Тернопіль: Астон, 2008. 287 с.
36. Коваль Л. Технологія взаємодії вчителя й учнів на різних етапах уроку. *Початкова школа*. 2006. № 10. С. 55–58.
37. Козачук Г.О. Підвищення грамотності учнів: навч. посіб. для учнів. Київ : Освіта, 2004. 161 с.
38. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: схвалено розпорядженням Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. Дата оновлення 22.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.06.2023).
39. Кочерга О. Психофізіологічні основи дій молодших школярів. *Початкова школа*. 2008. № 1. С.7–12.
40. Куц В. А. Розвиток орфографічної пильності як складова орфографічної компетентності молодших школярів. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/5/Кус.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
41. Логачевська С. Диференційовані завдання з розвитку мовлення для 2 класу. *Початкова школа*. 2008. № 3. С.13–19.
42. Мартиненко С. Зміст, форми і методи педагогічної діагностики вчителя початкових класів. *Початкова школа*. 2008. № 3. С. 50–53.
43. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.

44. Митник О. Технологія формування культури мислення молодшого школяра. *Початкова школа*. 2007. №7. С.23–27.
45. Наумчук М.М., Лушпинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Астон, 2003. 132 с.
46. Наумчук, М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі: методика і технологія навчання. Тернопіль : Астон, 2001. 264 с.
47. Нова українська школа: поради для вчителя / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
48. Пентиліук М. І., Окуневич Т.Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2010. С.86.
49. Пономарьова К.І. Засвоєння орфограм на уроках української мови в 3 класі. *Початкова школа*. 2017. № 4.
50. Попова О. Формування в здобувачів початкової освіти орфографічної компетентності на уроках української мови. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 3. С. 95–104.
51. Прищепа О. Запобігання специфічним графіко-орфографічним помилкам молодших школярів. *Початкова школа*. 2015. № 11. С. 31 – 34.
52. Прищепа О. Ю. Формування і розвиток навичок письма молодших школярів на засадах диференційованого підходу: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.
53. Рубан Л.І. Формування орфографічної грамотності молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9 (43). С. 183–190.
54. Савченко О. Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися. *Початкова школа*. 2007. № 8. С. 16.
55. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
56. Савченко О.Я. Уміння вчитися — ключова компетентність молодшого школяра: посібник. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с.

57. Сіненко Т.С. Формування в учнів початкових класів орфографічної компетентності у системі мовно-літературної освіти. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-v-ucniv-pocatkovih-klasiv-orfograficnoi-kompetentnosti-u-sistemi-movno-literaturnoi-osviti-514789.html> (дата звернення: 18.08.2023).
58. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2015. 320 с.
59. Смовська О. І. Алгоритм та умова формування навички грамотного письма. *Початкова школа*. 2006. № 9. С. 18–22.
60. Стрілець С. Диференційований підхід на уроках української мови під час вивчення окремих орфограм у 2 – 3 класах. *Початкова школа*. 2012. № 6.
61. Суржук Т. Б. Дослідження методики формування орфографічних умінь і навичок в умовах диференційованого навчання молодших школярів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 170–176.
62. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3 – 4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).
63. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3 – 4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyuan.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).
64. Умови успішного формування орфографічних навичок. URL: <https://vseosvita.ua/library/pedagogika-umovi-uspisnogo-formuvanna-orfograficnih-navicok-155359.html> (дата звернення: 23.10.2023).
65. Формування орфографічної грамотності молодших школярів. Методика проведення роботи над помилками. URL:

- https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/44566/ (дата звернення: 19.09.2023).
66. Формування орфографічної пильності в учнів початкових класів. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-orfograficnoi-pilnosti-v-ucniv-pocatkovih-klasiv-164858.html> (дата звернення: 21.09.2023)
67. Хом'як І. Орфографічна компетентність як складник формування мовної особистості. *Дивослово*. 2015. № 11.
68. Хома О. М. Орфографічні вправи як метод формування правописних умінь. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». 2017. Випуск 1(5). С. 162–164.
69. Хома О. Методика роботи над словниковими словами з погляду текстоцентричної технології навчання. *Початкова школа*. 2016. № 1.
70. Хома О.М. Формування орфографічних умінь на уроках української мови в початковій школі. ISSN Online: 2312-5829. *Освітологічний дискурс*. 2015, № 3 (11). С. 271.
71. Чекіна О.Ю. Робота зі словниковими словами: нетрадиційні прийоми, ігри та завдання для учнів 1-4 класів. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 109 с.
72. Шафранська О. Дидактичні ігри на уроках української мови в 2 класі. *Початкова школа*. 2005. № 2. С. 6–8.

ДОДАТКИ

Анкетування вчителів

Шановні вчителі! Ми проводимо магістерське дослідження з теми «Формування орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі навчання української мови». Запрошуємо Вас узяти участь в опитуванні.

1. Чи впроваджуєте Ви в практику роботи проведення інтегрованих уроків української мови та літературного читання?

2. Які види завдань Ви використовуєте на уроках української мови під час формування орфографічних навичок?

3. Як часто Ви використовуєте інтерактивні вправи, завдання, мовні ігри?

4. Чи задоволені Ви рівнем знань учнів класу з української мови? _____

5. Які мовленнєві вміння Ви розвиваєте на уроках української мови?

6. На яких типах уроків Ви використовуєте інтерактивні вправи, завдання тощо? _____

7. Чи вважаєте Ви інтерактивні вправи, завдання є ефективним засобом формування орфографічних умінь?

Дякуємо!

Завдання констатувального етапу

Картка 1. Прочитайте й підкресліть орфограми у словах.

Мета: вміння знаходити та визначати орфограми у словах. П'ять, Вікторія, пір'я, село, земля, Дніпро, вітання, верба, завдання, дзига, списати, розсипати, не читати.

Критерії оцінювання: якщо учень визначає всі орфограми – 3 бали, припускає 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 помилок – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Картка 2. Підкресліть правильно поділені на склади для переносу слова.

Мета: виявити вміння ділити слова для переносу з рядка в рядок.

Зна-йо-мий, пень-ок, сер-йозн-ий, ку-ку-руд-за, ку-ку-ру-дза, маль-ви, лі-ній-ка, а-ка-ція, дзвін-кі, дзень-кіт, о-зе-ро.

Критерії оцінювання: якщо учень правильно визначив усі слова, які поділені на склади для переносу – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Картка 3. Доберіть перевірні слова та вставте відповідну літеру.

Мета: виявити вміння правильно підбирати перевірні слова.

З...ма - _____;

ст...жки - _____;

в...сло - _____;

з...рно - _____;

гр...би - _____;

оз...ро - _____;

ст...бло - _____.

Критерії оцінювання: якщо учень дібрав правильно всі перевірочні слова – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Картка 4. Прочитайте слова та виправте, за потреби, помилку. Для перевірки правопису слова скористайтеся, за потреби, орфографічним словником.

Мета: виявити вміння визначати орфографічні помилки в словах, працювати зі словником, здійснювати самоконтроль.

Директор, велосипед, сбігати, андрійко, весота, нерозвивайся, непіддавайся, девять, ім'я, абрикос, черешня, крениця.

Критерії оцінювання: якщо учень виправив усі помилки у словах – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Диктант

Прийшла весна

Весна. Світить яскраве сонце, яке високо піднімається над горизонтом. Підсихає в лісі земля. Птахи повертаються із вирію. Повилазили мурашки. Ніколи не руйнуй мурашників, бо мурашки знищують лісових шкідників і цим допомагають зберігати ліс. А ось, весело дзюрчать струмочки. Дерева прокидаються від зимового сну. Із саду линуть запахи вологої землі і торішнього листя. Все навколо оживає. Дні стали довгими і ясними.

Завдання контрольного етапу

Картка 1. Прочитайте й підкресліть орфограми у словах.

Мета: вміння знаходити та визначати орфограми у словах. М'ята, м'яч, дзьобати, кольоровий, Житомир, Рівне, зеленіє, зима, весняний, лиска, Лиска, бджола, списати, не співати.

Критерії оцінювання: якщо учень визначає всі орфограми – 3 бали, припускає 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 помилок – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Картка 2. Підкресліть правильно поділені на склади для переносу слова.

Мета: виявити вміння ділити слова для переносу з рядка в рядок.

Міль-йон, мільй-он, бд-жо-ла, бджо-ла, зе-ле-нь, зе-лень, комп'-ютер, комп'-ютер, пір'ї-на, пір'-їна, о-лень, оле-нь, олень.

Критерії оцінювання: якщо учень правильно визначив усі слова, які поділені на склади для переносу – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Картка 3. Доберіть перевірні слова та вставте відповідну літеру.

Мета: виявити вміння правильно підбирати перевірні слова.

С...ло - _____;

В...шневий - _____;

Л...сток - _____;

с...стра - _____;

к...лимок - _____;

з...мля - _____;

з...рнина - _____.

Критерії оцінювання: якщо учень дібрав правильно всі перевірочні слова – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Картка 4. Прочитайте слова та виправте, за потреби, помилку. Для перевірки правопису слова скористайтеся орфографічним словником.

Мета: виявити уміння визначати орфографічні помилки в словах, працювати зі словником, здійснювати самоконтроль.

Адрес, депутат, горизонт, марійка, лилека, не писати, завданя, п'ять, девятнадцять, кукуруза.

Критерії оцінювання: якщо учень виправив усі помилки у словах – 3 бали, припустився 2-3 помилки – 2 бали, більше 4 – 1 бал. Якщо здобувач освіти не виконав завдання – 0 балів.

Диктант

Золоті стрічки

Ростуть біля криниці дві берези. Опустили зелене віття. Розчісує їм коси вітер. Радують веселою пісенькою птахи. Тихо шепоче листя берізок. Це вони про щось безтурботно розмовляють.

Однієї ночі стало холодно. На траві заблищали білі цяточки льоду. Прийшла до беріз осінь. Принесла їм золоті стрічки. Зійшло сонечко, розтопило цяточки льоду. Подивилося сонце на берези та не впізнало їх. У зелених косах – золоті стрічки. (64 слова)

Додаток В

Таблиця зведених даних отриманих за результатами опрацювання
виконаних карток-завдань учнями експертної групи

№ з/п	Картка 1	Картка 2	Картка 3	Картка 4	Диктант	Всього
1.	3	3	3	3	3	15
2.	2	2	1	2	1	8
3.	2	3	1	3	1	10
4.	3	2	2	3	1	11
5.	3	3	3	3	3	15
6.	2	2	1	1	1	7
7.	2	2	2	2	1	9
8.	2	2	1	2	1	8
9.	3	3	3	3	3	15
10.	1	2	1	1	1	6
11.	2	2	1	2	1	8
12.	3	3	2	3	3	14
13.	2	1	1	1	1	6
14.	2	2	1	2	1	8
15.	0	0	0	0	1	1
16.	2	2	1	2	1	8
17.	1	1	1	3	1	7
18.	2	2	1	2	1	8
19.	3	3	3	3	3	15
20.	1	1	1	1	1	5
21.	1	2	2	2	1	8
22.	1	2	2	1	1	7
23.	1	1	1	1	1	5

Таблиця зведених даних отриманих за результатами опрацювання виконаних
карток-завдань учнями контрольної групи

№ з/п	Картка 1	Картка 2	Картка 3	Картка 4	Диктант	Всього
1.	2	2	2	2	2	10
2.	3	3	3	3	3	15
3.	2	2	1	1	2	8
4.	3	3	3	3	3	15
5.	2	2	2	2	2	10
6.	3	3	2	3	3	14
7.	2	2	1	2	2	9
8.	3	2	2	2	2	11
9.	3	3	3	3	3	15
10.	2	1	1	2	2	8
11.	2	1	1	1	2	7
12.	2	2	1	2	2	9
13.	3	3	3	3	3	15

14.	2	2	1	2	2	9
15.	0	0	0	0	1	1
16.	3	3	1	3	3	13
17.	2	2	1	2	2	9
18.	3	3	3	3	3	15
19.	2	2	2	3	2	11
20.	2	2	2	2	2	10
21.	3	3	3	3	3	15
22.	1	2	1	1	2	7
23.	1	2	1	2	2	8

Додаток Г

Таблиця зведених даних отриманих за результатами опрацювання виконаних карток-завдань учнями експертної групи

№ з/п	Картка 1	Картка 2	Картка 3	Картка 4	Диктант	Всього
1.	3	3	3	3	3	15
2.	2	2	2	2	2	10
3.	3	3	2	3	2	13
4.	3	2	3	3	2	13
5.	3	3	3	3	3	15
6.	2	2	2	2	2	10
7.	3	3	3	2	3	14
8.	2	3	2	2	2	11
9.	3	3	3	3	3	15
10.	2	2	2	2	2	10
11.	2	2	2	2	2	10
12.	3	3	2	3	3	14
13.	2	2	1	2	2	9
14.	3	2	1	2	2	10
15.	0	0	0	0	1	1
16.	2	2	1	1	2	9
17.	1	2	2	3	2	10
18.	2	2	1	2	2	9
19.	3	3	3	3	3	15
20.	1	1	1	1	2	6
21.	2	2	2	2	2	10
22.	2	2	2	2	2	10
23.	1	1	1	1	2	6

Таблиця зведених даних отриманих за результатами опрацювання виконаних карток-завдань учнями контрольної групи

№ з/п	Картка 1	Картка 2	Картка 3	Картка 4	Диктант	Всього
1.	2	2	2	2	2	10
2.	3	3	3	3	3	15
3.	2	2	2	1	2	8
4.	3	3	3	3	3	15
5.	2	2	2	2	2	10
6.	3	3	2	3	3	14
7.	2	2	2	2	2	9
8.	3	2	2	2	2	11
9.	3	3	3	3	3	15
10.	2	1	1	2	2	8
11.	2	1	1	1	2	7
12.	2	2	1	2	2	9
13.	3	3	3	3	3	15

14.	2	2	1	2	2	9
15.	0	0	0	0	1	1
16.	3	3	1	3	3	13
17.	2	2	1	2	2	9
18.	3	3	3	3	3	15
19.	2	2	2	3	2	11
20.	2	2	2	2	2	10
21.	3	3	3	3	3	15
22.	1	1	1	1	2	7
23.	1	2	1	2	2	8

Конспект уроку з української мови

(3 клас)

Тема. Ненаголошені голосні звуки [е], [и] в корені слова, які можна перевірити наголосом

Мета: ознайомити учнів із написанням, вимовою ненаголошених голосних звуків [е], [и] в корені слова способом їх перевірки наголосом; вчитися визначати корінь слова, добирати перевірні слова до слів з ненаголошеними голосними; збагачувати словниковий запас; розвивати фонематичний слух, увагу, пам'ять; виховувати почуття прекрасного, любов до рідної мови.

Обладнання: сигнальні картки, мультимедійний комплект, картки зі словами.

Очікувані результати: учень/учениця правильно наголошує слова, визначає наголошений склад, розбирає слова за будовою, правильно записує слова з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені, які перевіряються наголосом, самостійно добирає перевірні слова, співпрацює в групі, обґрунтовує свою відповідь користуючись правилом, визначає орфограми у слові, оформлює охайно письмову роботу в зошиті, формулює розгорнуті відповіді.

Хід уроку

I. Організація початку уроку

1. Вправа «Мій настрій»

- З яким настроєм ви прийшли на урок? (Учні сигналізують відповідними картками)
- Бажаю, щоб ваш настрій до кінця уроку не змінився, а той хто сумує – зарядився гарним настроєм від своїх однокласників.

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності

1. Вправа «Мозковий штурм»

- Скільки всього звуків в українській мові?
- Скільки голосних звуків? Назвіть їх.
- На які групи поділяються приголосні звуки?
- Що таке наголос?
- Як вимовляються звуки в наголошених складах?

- Як вимовляються звуки в ненаголошених складах?

2. Вправа «Орфоепічна хвилинка»

- Прочитайте слова та поставте наголос.

Землянка, земля, земле, зимонька, зимно.

- Чи всі слова вам були зрозумілими?
- Порівняємо вимову звуків [e], [и] у словах: землянка – земле; зимонька – зимо. *(Діти роблять висновок, що звуки [e], [и] під наголосом вимовляються чітко, виразно)*

3. Каліграфічна хвилинка

- Запишемо в зошит слово «землянка». Зверніть увагу на з'єднання.
- Поставте наголос.
- Розберемо це слово за будовою.

III. Повідомлення теми і мети уроку

- Сьогодні на уроці ми будемо досліджувати, яку букву писати в корені слова на місці ненаголошених голосних [e] чи [и].

1. Вправа «Очікування від уроку»

- Вам потрібно продовжити речення про те, що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку.

Я очікую, що на уроці дізнаюся ...

Я очікую, що буду ...

Я очікую, що на уроці ...

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Проблемна ситуація. Відгадування загадок

- Послухайте загадки та відгадайте їх.

Де вона проходить –

Там травиця сходить,

Квіти розцвітають,

Солов'ї співають. *(Весна)*

Навесні прокинеться,

з сонечком обніметься.

Та зелені шати

нумо приміряти. *(Дерево)*

Серед звірів найхитріша

Їй на місці не сидиться

Пишний хвіст – її краса.

А звать її... (*Лисця*)

Холодна, біла,

Ліс оголила,

Скувала річку,

Струмок спинала. (*Зима*)

- Слова-відгадки я записала, але пропустила букви е, и. Нам потрібно визначити, яку літеру записати на місці пропуску. Тому, до поданих слів доберіть спільнокореневе або змініть форму слова так, щоб ненаголошений голосний [е], [и] став наголошеним.

Дер...во – дерев;

в...сна – весни;

лис...ця – лис;

з...ма – зимонька.

- Прочитайте слова, які ми дібрали. Поставте наголос. Орієнтуючись на слова правого стовпчика, вставте пропущені літери.

- Визначимо корінь записаних слів.

- Що допомогло нам визначити, яку букву потрібно писати в корені слова?

2. *Інтерактивна вправа «Утвори пару». Прийом «Зелена паста»*

- Пограємо в гру. Нам потрібно утворити пари слів.

Село – села;

число – числа;

весло – весла;

крило – крила;

перо – пера.

- У яких словах голосні звуки [е], [и] вимовляємо чітко й виразно? Чому?

- Зробіть висновок, що треба зробити зі словом, щоб дізнатися, яку букву е чи и писати в ненаголошеній позиції?

- Запишіть слова лівого стовпчика. Букву е чи и в ненаголошеному складі позначте зеленою пастою.

3. *Гра «Лото»*

- Із запропонованих літер будемо складати слова та добирати до них споріднені (*учням запропоновано скласти слова: димок, грибний, весляр*).

Димок – дим, диміти, димар;

грибний – гриб, грибник;

весляр – весла, веслувати.

- Чи всі слова, які ми дібрали можуть допомогти нам дізнатися, яку букву писати в ненаголошених складах? Зробимо висновок.

4. Робота з правилом

- Прочитайте правило на с. 75 і перевірте, чи правильно ми з вами міркували.

Фізкультхвилинка

V. Узагальнення та систематизація знань

1. Робота з підручником (вправа 6, с. 74)

- Прочитайте слова вправи. Змініть слова так, щоб ненаголошений склад став наголошеним. Запишемо їх в зошит парами. Підкреслимо букву е/и в корені слова.

2. Інтерактивна вправа «Ненаголошені Е – И» (вправа виконується в інтерактивному застосунку WordWall)

- Перед вами будуть з'являтися слова. Ва потрібно визначити як їх правильно писати. Свою відповідь обґрунтуйте.

Сестра – систра;

весокий – високий;

весна – висна;

стежина – стижина;

сило – село;

зима – зема;

крило – крело;

ребро – рибро;

вечірній – вечірній;

кричати – кречати.

Фізкультхвилинка (вправи для очей)

3. Робота в групах

Групи отримують картки зі словами. Учням потрібно прочитати слова, дібрати перевірене слово та вставити пропущену літеру е/и. Оцініть роботу в групах

Картка 1

М...довий, в...ликий, п...карня, л...сти, оз...ро, в...рба.

Картка 2

В...сло, с...ло, гр...би, д...сяток, ст...бло, ж...ття.

VI. Підсумок уроку. Рефлексія

- Оцініть свою роботу на уроці за допомогою сигнальних карток.
- Перевіримо ваші очікування. Продовжіть речення. На уроці я ...
- Яка вправа вам сподобалася найбільше?
- Що запам'ятали з теми уроку?
- Як перевірити ненаголошені [є], [и]?

VII. Домашнє завдання

Конспект уроку

Тема. Навчаюся правильно вимовляти і записувати слова з префіксами с-, з-, зі.

Мета: ознайомити здобувачів освіти з правилами вимови та написання слів з префіксами с-, з-, зі-; формувати вміння орфографічно правильно писати слова із зазначеними префіксами; розвивати зв'язне мовлення, орфографічну пильність; виховувати інтерес до навчання.

Обладнання: мультимедійний комплект, картки із текстом

Очікувані результати: учень/учениця виділяє звуки у словах, правильно записує слова з префіксами роз-, без-, з- (зі-), с-, співпрацює в парі, обґрунтовує свою відповідь користуючись правилом, визначає орфограми у слові, оформлює охайно письмову роботу в зошиті, формулює розгорнуті відповіді, ставить питання, уточнює інформацію, працює з текстом.

Хід уроку

I. Організація початку уроку

На уроці рідну мову.

Зараз будемо вивчати,

Розбирати кожне слово,

Щоб її нам краще знати.

- Передаю вам свій гарний настрій, свою допитливість, уважність і старанність.

II. Перевірка домашнього завдання. Актуалізація опорних знань

(Фронтально перевіряємо домашнє завдання)

1. Каліграфічна хвилинка

Семен сіно віз — не довіз.

Лишив сани — узяв віз.

- Які звуки найчастіше вживаються у словах?
- Що ви знаєте про ці звуки?
- Запишемо красиво велику та малу літери з, с.
- Які слова, що мають звуки [з], [с], ви запам'ятали із вірша?
- Придумайте слова, які б починалися на літери з, с.

2. Робота в парах. Вправа «Ти мені, я тобі»

Учні ставлять один одному запитання з попередньо вивчених тем.

3. Творчий диктант

- Замініть речення одним словом та запишіть його у зошит.

Спілкування між людьми (розмова).

Дії, спрямовані на знайдення, виявлення кого – або чого-небудь (розшук).

Те, що не має меж (безмежний).

Куртка або куфайка без рукавів (безрукавка).

- Як пишемо префікси роз-, без-?

III. Оголошення теми і мети уроку

- Сьогодні ми продовжимо досліджувати правопис префіксів. Розглянемо, коли у словах пишемо префікс с-, а за яких умов з- (зі-).
- Які завдання ви ставите перед собою на сьогоднішній урок?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Проблемна ситуація

- Прочитайте слова записані на дошці. Означте префікс у кожному слові.

*Скопати, сфотографувати, спитати, стистуни, сховати, зварити,
збити.*

- Від яких слів утворилися ці слова?
- За допомогою яких префіксів утворилися записані слова?
- В яких словах ми записали префікс с-?
- Перед якими буквами кореня пишемо префікс с-? Зробіть висновок.

- Для того, щоб краще запам'ятати правило вживання префіксів с-, з- ми будемо використовувати сполуку слів «кафе птах». Поміркуйте чому?

2. Інтерактивна вправа (*LearningApps*)

- Перед вами будуть з'являтися слова. Вам потрібно визначити, який префікс с-/з- треба писати в запропонованих словах.

С-	З-
творити	розуміти
клеїти	берегти
терти	добути
хитрити	горнути
планувати	важити
фотографувати	мести

Фізкультхвилинка

V. Систематизація та закріплення знань

1. Робота з підручником (вправа 14, с. 89)

- Запишіть сполучення слів, уставляючи пропущені префікси с-, з-, зі-. Свою відповідь коментуйте, користуючись правилом.

2. Інтерактивна вправа «Редактор»

- Хто такі редактори?
- Уявіть себе редактором та знайдіть помилки в записі тексту.

Одного разу мій друг сгадав одну історію. Якось він поїхав до бабусі у село. А в неї біля двору є гніздо лелек. У ньому з'явилися малята-пташки і вчилися літати. Ось одне лелеченя зхопилося на ноги, розправило крила і вже хотіло слетіти, але впало на землю. Мама-лелека побачила це і допомогла малому повернутися назад у гніздо.

Фізкультхвилинка для очей

3. Робота в парах

- Запишіть слова у дві колонки. Підкресліть у кожному слові п'яту літеру та отримайте ключ.
...маркерувати, ..терпіти, ..ламати, ..ашифрувати, ..терти, ..питати, ..берегти, ..пурхнути.

Ключ: кафе «Птах»

VI. Підсумок уроку. Рефлексія

VII. Домашнє завдання

Конспект уроку

Тема. Вимова і написання слів з подовженими м'якими приголосними звуками

Мета: продовжити роботу над удосконаленням навичок позначати подовжені м'які звуки на письмі відповідними буквами; розвивати навички звукового аналізу слів; формувати фонематичний слух; виховувати любов до рідної мови.

Обладнання: сигнальні картки, мультимедійний комплект

Очікувані результати: учень/учениця формулює відповідь повними реченнями, взаємодії у групі, парі, охайно оформлює письмові роботи, ставить додаткові питання по темі, розпізнає подовжені приголосні звуки у словах, самостійно працює.

Хід уроку

I. Організація початку уроку

II. Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання

1. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Навіщо людині потрібна мова? (На дошці з'являються слова спілкування, говоріння, розуміння)
- З чого складається наша мова? (Зі слів, речень, словосполучень, звуків)
- У світі існує понад 6000 мов. Як називається мова нашого народу? (Українська)
- На які групи поділяються звуки української мови?

2. Інтерактивна вправа «Продовж речення»

- Продовжте речення (на екрані з'являються речення, а учні їх продовжують).

Я знаю, що в українській мові є такі голосні звуки.....

На письмі голосні звуки ми позначаємо буквами

Я знаю, що приголосні звуки поділяються на ...

У словах «розв'язання», «завдання», «рілля» ми спостерігаємо ... приголосні м'які звуки.

III. Повідомлення теми і мети уроку

1. Вправа очікування

- Сьогодні ми будемо працювати з подовженими м'якими приголосними звуками та позначати на письмі відповідними буквами. Які очікування у вас від уроку?

IV. Робота над темою уроку

1. Спостереження над звуковою вимовою слів

- Прочитайте слова. Зверніть увагу на вимову слів другого стовпчика.

=	=:
Олеся	волосся
неділя	бадилля
кутя	багаття
корінь	коріння

- У яких словах приголосні м'які звуки вимовляються подовжено?
- Як на письмі позначаємо подовжені м'які приголосні звуки?
- Запишіть слово «волосся». Як позначається на письмі подовжений м'який приголосний звук?
- На письмі подовжений м'який приголосний звук позначається двома однаковими літерами.

2. Інтерактивна вправа «Впіймай слово»

- Я називатиму слова, а вам потрібно «впіймати» слово у якому почуєте подовжений м'який приголосний звук.

Слова: гілля, змагання, читання, вугілля, стіл, лялька, сміття, спілкування, говоріння, узбережжя, обличчя, Ілля, камінь, вбрання, каміння, промінь, проміння.

3. Робота з текстом

- Прочитайте вірш. Про яку пору року у ньому розповідається? Випишіть у стовпчик слова з подовженими м'якими приголосними звуками.

На траві й квітках росинка,
шелестіння й гомін гілки,
щебетання й пісня пташки,

скрип жука, гудіння бджілки.

- Побудуємо звукові схеми вписаних слів. Зверніть увагу, в звуковій моделі слова подовження звука ми позначаємо =:

Фізкультхвилинка

VI. Закріплення і систематизація знань

1. Робота з підручником (вправа 3, с. 99)

- Прочитайте прислів'я та поясніть їх значення.
- Назвіть слова з подовженими приголосними звуками.

2. Інтерактивна вправа у застосунку WordWall

- Перейдіть за покликанням та виконайте вправу. (Учням потрібно розподілити слова у дві групи: з подовженими приголосними і без подовження).

VII. Підсумки уроку. Рефлексія

- Продовжіть речення. Сьогодні на уроці я ...
- Оцініть свою роботу на уроці (учні використовують стгнальні картки).

VIII. Домашнє завдання

Зразки мовних ігор, інтерактивних вправ, завдань

Правопис ненаголошених голосних [е], [и] в корені слова

«Фотографія»

Учням демонструють слова, які сприяють повторенню правил орфографії протягом 1 хвилини. Потім дитина має відтворити побачене, записавши їх на картку (в зошит). Варто розпочинати із 5 слів, а далі збільшувати. Щоразу слова можуть бути на застосування різних правил, або відпрацювання одного.

Наприклад. Прочитайте та запам'ятайте слова. Яке правило варто пригадати? Запишіть слова в зошит, підкресліть букви е/и в корені слова.

Слова: весна, зимовий, гриміти, криве, широкий.

Прочитайте слова. Чи можна правопис цих слів перевірити правилом? Запишіть слова в зошит, підкресліть «сумнівний» голосний звук [е], [и].

Слова: абрикос, апельсин, горизонт, хвилинка.

«Ніч-день»

Учні вголос чи самотійно читають слова. Потім по команді вчителя «ніч», діти закривають очі. У цей час вчитель змінює слово. По команді «день», діти читають нове слово. Кажуть, що в ньому змінилося порівняно з попереднім, коментують правило.

Слова для гри: зима (зимно), лисиця (лис), дерево (дерев), легенький (легко), сливовий (слива).

«Відшукай помилку»

Кожна група дітей отримує набір карток словникових слів. Потрібно відшукати помилки в цих словах, скориставшись орфографічним словником.

Мета: розвивати зорову пам'ять, вміння працювати з орфографічним словником, закріплення правопису словникових слів з ненаголошеними е/и.

Слова: апитит, дипутат, дециметр, директор, кешеня.

«Покажи»

За допомогою сигнальних карток (літери Е, И) указати яку літеру потрібно писати в корені слова.

Слова: з...рно, в...шневий, м...довий, в...сокий, ч...стота, с...ло.

«Збери букети»

На зображенні квітки написано слово з пропущеною літерою е чи и. Учням потрібно вставити літеру, пояснити свій вибір та поставити у відповідний вазон.

Ож..вати, л..генький, в..шневий, ж..рненький, кл..котіти, ст..пи, н..зенько, нап..кти, дал..чінь, р..ве, в...сняний, с...ніти.

«Запали вогник»

Проводиться під час словникових диктантів. На інтерактивній дошці з'являються правильно написані слова. Учні міняються зошитами і «запалюють вогники» (знаходять помилки), пояснюючи один одному написання слів. Якщо помилок немає, діти ставлять один одному додаткові запитання з теми.

Гра «Я знаю як писати слова»

Записати з пам'яті слова, які вживаються з апострофом.

Записати з пам'яті словникові слова, в яких у ненаголошеному складі треба писати букву е або и.

Гра «Стук-стук»

Вчитель диктує слова. Під час диктанту постукує по столу в той момент, коли вимовляє слово з орфограмою. Це постукування змушує учня задуматися та звернути увагу на слово.

«Проектування»

Письмо з промовлянням забезпечує великий обсяг написаного, охайність, практично повну відсутність помилок. Промовляння сприяє попередженню помилок. І якщо учень раптом проговорив слово з помилкою, то клас і вчитель вчасно «спроєктують», тобто не дадуть зафіксувати цю помилку. Наприклад: слово «веслувати» я запишу так [в е с л у в а т и].

Правопис слів із префіксами роз-, без-, з-, с-

Гра «Складалочка»

Вчитель називає слова, а учні усно або письмово повинні підібрати слово на орфограму: написання префіксів роз-, без-, з-, с-.

Наприклад. Казати – сказати, хмарно – безхмарно, малювати – розмалювати.

«Секрет письма зеленою пастою»

За допомогою цієї гри здобувачі освіти оформляють письмові роботи в зошитах так: щойно з'являється слово, правопис якого можна пояснити правилом, починає працювати зелена паста. Що більше орфограм вивчається, то частіше зелене світло «запалюється» в зошитах учнів.

«Мікрофон»

Учні використовують уявний мікрофон і намагаються закінчити речення, які були запропоновані вчителем.

Наприклад.

Префікси роз-, без- пишуться...

Префікс с- пишеться...

Вправа «Що не так?»

Що або хто зображений на ілюстраціях? Уважно розгляньте малюнки і поясніть, що не так. Скористайтеся вивченими префіксами роз-, без-, з-, с- і запишіть слова.

Безносий сніговик

Безрога коза

Розбита чашка

Розкрита книга

З'єднані дроти

Складені пазли

Зв'язане сердечко

Граємо в сніжки із завданням: утворити слова за допомогою префіксів роз-, без- з- (зі-), с-. Вчитель кидає сніжку, говорить слово, а учні у відповідь це ж слово з префіксом, який на їхню думку підходить для цього слова.

Слова: малювати, в'язати, грати, фотографувати, писати, танцювати, читати, казати, штовхнути, брати, готувати, йти, рвати, мити, варити, різати, творити, клеїти, палити, грати.

«Що зайве?»

Пропонується словесний ряд. Необхідно назвати зайве і довести, чому.

Мета: розпізнати орфограму в слові та відтворити правило.

Розніс, розписав, схопив;

м'ята, п'ять, знання;

димок, грибний, зловити.

Вправи, які ми підбрали на сайті learningapps для формування орфографічної компетентності

Вправа 1-3. Зіскануй QR-код та виконай завдання: вставити в слова пропущені літери – Е чи И.

Вправа 4. Зіскануй QR-код та виконай завдання. Розділіть слова на дві групи: слова з префіксом З- та слова з префіксом С-.

Вправа 5-7. Зіскануй QR-код та виконай завдання. Рухаючи слова вправо або вліво, розподіли їх у два стовпчики: в лівий стовпчик слова із префіксом з-, а в правий – слова із префіксом с-.

Вправа 8. Зіскануй QR-код та виконай завдання. До поданих слів добери спільнокореневі слова з префіксом РОЗ- чи з префіксом БЕЗ-. Розмісти у два стовпчики. Перевір вправу.

Вправа 9. Зіскануй QR-код та виконай завдання. Перевір, чи правильно виконано перенос слів. Розподіли слова у дві колонки

Вправа 10. Зіскануй QR-код та виконай завдання. Повторіть правило вживання апострофа. Запишіть правильно слова.

